

Barbara Fatyga OBM UW, Przemysław Zieliński KNSiA PW

współpraca: **Albert Hupa OBM UW**

WARSZAWSKIE BADANIE STYLÓW ŻYCIA MŁODZIEŻY

"NARKOTYKI W KULTURZE MŁODZIEŻY MIEJSKIEJ"

koncepcja i wyniki badań

Warszawa, maj 2008

Spis treści**CZĘŚĆ I – Projekt badań****Rozdział 1****Koncepcja badań**

- 1.1 Wstępne informacje o projekcie i podziękowania
- 1.2 Główne cele projektu
- 2. Podstawowe pojęcia i perspektywa teoretyczna badania
 - 2.1 Młodzież
 - 2.2 Styl życia
 - 2.3 Kompetencje kulturowe i poznawcze
 - 2.4 Narkotyki
- 3. Pozostałe założenia badań
 - 3.1. O kontekście sytuacji i procesów społecznych
 - 3.2 O zróżnicowaniach młodzieżowych stylów życia w zależności od wieku i płci
- 4. Główne hipotezy przyjęte w koncepcji badań
 - 4.1 Hipoteza paniki moralnej
 - 4.2 Hipoteza komunikacyjna;
 - 4.3 Hipoteza dominacji dyskursu terapeutyczno-szkoleniowego
 - 4.4 Hipoteza sepizacji problemu
 - 4.5 Hipoteza ludyczna

Rozdział 2**Podstawowe informacje o badaniach, próbach i o narzędziach**

- 1. Charakterystyka projektu badawczego
 - 1.1 Informacja o realizacji badań terenowych
- 2. Próby w badaniach terenowych
 - 2.1 Próby młodzieży
 - 2.2 Dorośli

2.3 Charakterystyka narzędzi użytych w badaniach terenowych

2.4 Analizy prasy

2.4.1 Próba tekstów

2.4.2 Metodologia badania zawartości archiwów

2.5 Analiza dokumentów

2.6 Uwagi końcowe

CZĘŚĆ II – WYNIKI i ANALIZY

Rozdział 3

Juwentologiczne kompetencje dorosłych a deklarowane poglądy i zachowania młodzieży

Źródła wiedzy, źródła kontaktu - porównania

1. Wartości, problemy i potrzeby młodzieży

1.1 Układ wartości młodzieży i dorosłych

1.2 Problemy młodzieży

1.3 Potrzeby młodzieży w Warszawie

2. Praktyczna teoria więzi społecznej

2.1 Cechy pomagające i przeszkadzające w kontakcie młodzieży i dorosłych

2.2 Kto imponuje młodzieży warszawskiej

2.3 Praktyczne wymiary otwartości, tolerancji i empatii dorosłych

3. Programy dla młodzieży bez młodzieży i co z tego wynika

4. Substancje psychoaktywne w opiniach młodzieży i dorosłych

4.1 Aktualne dane o używaniu substancji psychoaktywnych przez młodzież uczącą się

4.2 Wizerunek narkomana w opiniach młodzieży i dorosłych

4.3 Różnice między narkotykami twardymi i miękkimi

4.4 Poglądy na legalizację narkotyków

4.5 Alkohol i papierosy

5. Konsumpcyjna i obca kultura młodzieżowa

5.1 Zachowania ponowoczesnych konsumentów

5.2 Wiedza dorosłych o uczestnictwie młodych ludzi w kulturze a deklarowane zachowania młodzieży

5.3. Co robi młodzież w swoim *wolnym* czasie wolnym

6. Niebezpieczna kultura *wolnego* czasu wolnego młodzieży

6.1 Warszawa: *przepraszam czy tu biją¹... kradną, gwałcą i dilują...*

6.1 Uczestnictwo w *imprezach*

Rozdział 4

Obraz młodzieży jako narzędzie przemocy symbolicznej

1. Obraz młodzieży w analizie prasowej

1.1 Tematy artykułów prasowych, w których pojawiła się problematyka młodzieży i narkotyków.

1.2 Jakie *głosy* występują w dyskursie prasowym o młodzieży

2. Obraz młodzieży według własnego *głosu* prasy

2.1 Działania młodzieży według *głosu* prasy

3. Obraz młodzieży według *głosu* ekspertów

4. *Głos* środowiska szkolnego

5. *Głos* Samorządu

6. *Głos* pracowników socjalnych i policji

7. Młodzież wg *głosu* NGO's

8. *Głos* przedstawicieli Kościoła

Rozdział V

Diagnoza stylów życia - wyniki badań.

CZEŚĆ III - PODSUMOWANIA

Rozdział VI

Model komunikowania się pokoleń

1. Modele zgodności układów wartości młodzieży i dorosłych a hipotezy przyjęte w badaniu - diabeł tkwi w szczegółach!

¹ "Przepraszam czy tu biją" to oczywiście tytuł filmu, reż. M.Piwowski, 1976.

2. Modele kompetencji juwentologicznej dorosłych a *głosy* prasy
i hipotezy przyjęte w badaniu

Rozdział 7

Typologia stylów życia młodzieży warszawskiej wg typów szkół i wg płci

CZĘŚĆ I

Rozdział 1

Koncepcja badań

1.1 Wstępne informacje o projekcie i podziękowania

Raport zawiera wyniki badań realizowanych w ramach projektu "Warszawskie badania stylu życia młodzieży. Narkotyki w kulturze młodzieży miejskiej"² w okresie od października 2007 roku do maja 2008 roku na zamówienie Urzędu Miasta Stołecznego Warszawy³. Raport jest dostępny na stronach Urzędu Miasta, pod adresem..... w językowych wersjach polskiej i angielskiej.

Autorzy dziękują za współpracę Władzom Warszawy, w szczególności Prezydentowi Włodzimierzowi Paszyńskimu, z którego inicjatywy projekt powstał, Paniom z Biura Polityki Społecznej, które obsługiwały niełatwą (ze względu na krótki czas) realizację badań, realizatorowi badań terenowych - Zakładowi Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Socjologicznego i - szczególnie - nieocenionej Pani Stanisławie Walkowskiej, która nie tylko od lat liczy wszystkie nasze badania, ale przede wszystkim jest sumiennym i wnikliwym krytykiem naszych pomysłów, redakcjom pism, które udostępniły do badań archiwa internetowe oraz naszym Studentom, którzy pomogli przeprowadzić pilotaż narzędzi badawczych (tu specjalne wyrazy wdzięczności kierujemy do Pani Katarzyny Kalinowskiej z ISNS UW, która przeprowadziła pilotaż wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych).

Jak zwykle też bardzo dziękujemy Repondentom, którzy wzięli udział w badaniach - Dorosłym, Uczniom i Studentom. Podobnie jak Wy i jak Państwo mamy nadzieję, iż wyniki badań nie tylko zostaną jednorazowo zaprezentowane na konferencji, ale że przede wszystkim będą brane pod uwagę przy

² O definicji młodzieży, por. niżej - fragment o pojęciach teoretycznych jako podstawie badań.

³ Szczegółowy opis - por. niżej uwagi o próbach.

opracowywaniu poszczególnych programów, jak i systemu działań dla młodzieży i współpracy z młodzieżą w naszym mieście.

1.2 Główne cele projektu

- 1) skonstruowanie typologii stylów życia młodzieży warszawskiej;
- 2) powiązanie wyróżnionych typów stylów życia z zagrożeniami dotyczącymi używania przez młodzież substancji psychoaktywnych, przede wszystkim narkotyków⁴;
- 3) zdiagnozowanie kompetencji osób dorosłych, które pracują z młodymi ludźmi, podejmują dotyczące ich decyzje i/lub wypowiadają się publicznie na ich temat; a przede wszystkim organizują i realizują działania profilaktyczne w środowisku młodzieży warszawskiej;
- 4) przygotowanie materiału do dyskusji podczas międzynarodowej konferencji ECAD⁵ "Narkotyki w kulturze młodzieży miejskiej" zaplanowanej w Warszawie na maj 2008 roku i poświęconej społeczno-kulturowym podstawom działań profilaktycznych podejmowanych przez różne podmioty wśród młodzieży wielkomiejskiej w Polsce i innych krajach-członkach ECAD.

1.2.1 Szczegółowe cele dotyczące badań młodzieży

Główne cele badań w odniesieniu do młodzieży zrealizowano poprzez:

- wskazanie, które style życia młodych ludzi (lub ich elementy) sprzyjają wzrostowi zagrożeń związanych z używaniem narkotyków⁶;

⁴ Podobną problematykę można znaleźć m.in. w naszych publikacjach: B. Fatygi i J. Sierosławskiego (1999) *Uczniowie i nauczyciele o stylach życia młodzieży i narkotykach*, Warszawa: ISP; B.Fatygi, (2001) *Młodzież bez skrzydeł*, ISNS, Warszawa; B.Fatygi i J.Rogali-Oblękowskiej, (2002), *Style życia młodzieży gimnazjalnej a narkotyki*, ISP, Warszawa; B.Fatygi, I.Oliwińskiej, M.Sińczucha i P. Zielińskiego, (2005), *Dwie prawdy o aktywności. Uwarunkowania i możliwości działania młodzieży w środowisku lokalnym w perspektywie polityki młodzieżowej Rady Europy*, Warszawa: Biuro Młodzieży MENiS; B.Fatygi i P. Zielińskiego (2005), *The Differentiation of the Lifetime Opportunities of the Youth and Children of Poland*, (in:) B. Białecki and others, *The Bridge Generation. Complexities, Issues and Perspectives of Youth in Poland*, Milan: Bruno Mondadori.

⁶ Ze względu na główny wątek związany z zapobieganiem nie zajmowaliśmy się w tym badaniu osobami uzależnionymi, lecz przede wszystkim młodzieżą eksperymentującą z używkami - por. niżej fragment poświęcony definicjom głównych pojęć.

- ustalenie jak w opiniach młodych ludzi używanie narkotyków oraz picie alkoholu i palenie papierosów wiążą się z innymi zjawiskami w społecznym świecie młodzieży warszawskiej;
- próbę odpowiedzi na pytanie jakie są (lub mogą być) mechanizmy obronne młodych ludzi przed zagrożeniami, które w ich otoczeniu coraz częściej się pojawiają;
- określenie znaczenia narkotyków w stylu życia młodzieży.

Naszą ambicją była także realizacja i empiryczna weryfikacja bardziej spolegliwego wobec respondentów modelu diagnozy sytuacji młodzieży.

Ważnym celem było również międzynarodowe porównanie typologii "ryzykownych" stylów życia młodzieży. Co - jak założyliśmy - będzie przedmiotem dyskusji podczas wspomnianej konferencji.

1.2.2 Szczegółowe cele badań dotyczące dorosłych

W odniesieniu do dorosłych szczegółowe cele badań dotyczyły:

- diagnozy źródeł i charakteru wiedzy o młodzieży posiadanej przez dorosłych;
- w szczególności ustalenie poglądów dorosłych uczestników badań na temat zagrożeń stwarzanych przez substancje psychoaktywne, w tym narkotyki;
- porównania opinii dorosłych z deklaracjami młodzieży dotyczącymi jej zachowań oraz próba wyjaśnienia ewentualnych rozbieżności;
- określenia kompetencji osób pracujących z młodzieżą lub na jej rzecz i/lub wypowiadających się o niej publicznie;
- określenia charakteru wsparcia, na jakie może liczyć młodzież mająca problemy, w tym związane z używaniem substancji psychoaktywnych.

2. Podstawowe pojęcia i perspektywa teoretyczna badania

Podstawowe dla naszych badań pojęcia to: młodzież, styl życia, kompetencje kulturowe i narkotyki. Poniżej przedstawiamy ich krótkie charakterystyki wyznaczające teoretyczną perspektywę badań.

2.1 Młodzież

Współczesna młodzież to "zbiór różnych grup społecznych o zróżnicowanym potencjale rozwojowym, niekoniecznie tych samych interesach, możliwościach i szansach ich realizacji (...) młodzież widziana oczyma dorosłych to albo <nadzieja>, albo <zagrożenie>, albo <problem nie do rozwiązania>, albo <partner w działaniu na rzecz dobra wspólnego>"⁷. Zwykle jednak dorośli widzą ją raczej jako przedmiot (obiekt) decyzji i działań niż podmiot o statusie partnerskim. Tu wyodrębniliśmy młodzież najprościej - ze względu na kryterium wieku. Przyjęte w tym konkretnym wypadku granice wiekowe dzielą ją na:

- młodsze nastolatki 13 - 15 lat,
- starsze nastolatki 16 - 18 lat,
- młodych dorosłych 19 - 24 lata.

Inne zmienne socjodemograficzne, takie jak: sytuacja edukacyjna, bytowa czy rodzinna, status rodziny pochodzenia i ewentualnej własnej, sytuacja zdrowotna, przedstawiamy bądź w opisie próby (por. niżej), bądź dalej, w kolejnych częściach raportu. (Terminu młodzież - dla wygody - używamy do wszystkich wskazanych kategorii młodych ludzi, zamiennie z terminami nastolatki lub młodzi dorośli).

2.2 Styl życia

Styl życia to pojęcie wyznaczające główne ramy relacjonowanych tutaj badań. Jest to złożony konstrukt teoretyczny, którego nie można w żadnym wypadku sprowadzać do kilku, nawet trafnie dobranych, wskaźników⁸.

⁷ Por. B.Fatyga i in. (2005), op.cit., ss.12-13, tamże o różnych kryteriach wyodrębniania młodzieży, jak i o kryteriach jej wewnętrznej zróżnicowania.

⁸ A zwłaszcza do dyskusyjnie dobranych wskaźników, por. np. J.Czapiński, *Diagnoza szkolna 2008. Przemoc i inne problemy w polskiej szkole*, ss.30-39. W raporcie tym za wskaźniki stylu życia przyjęto: sport, internet, doświadczenia seksualne, papierosy, alkohol, narkotyki, ocenę ze sprawowania, wagarowanie, co w konsekwencji pozwala wykreować autorowi "syndrom ucznia problemowego". W takich ujęciach styl życia staje się pojęciem ideologicznym i etykietującym, a nie naukowym. Podobnie postępują badacze tzw. zdrowych i niezdrowych stylów życia, chociaż przytoczony przykład wydaje się szczególnie drastyczny.

2.2.1 Definicja

Styl życia to kulturowo uwarunkowany sposób realizacji potrzeb, nawyków i norm. Jest on regulowany przez układy wartości - czyli dynamiczne lub statyczne zasady odróżniające poszczególne style. Zasady stylów życia umożliwiają ludziom zarówno *hic et nunc*, jak i w innych perspektywach czasowych lub przestrzennych odczuwanie siebie i swojego życia jako względnie spójnych i sensownych, zaś badaczom możliwość tworzenia ich typologii. Styl życia to jedna z głównych płaszczyzn dostarczająca uzasadnień do porównywania się i grupowania ludzi, jak i ich odróżniania się od siebie.

2.2.2 Styl życia a wartości

W podanej definicji nie użyliśmy terminu „hierarchie wartości”. Uważamy, że współcześnie trudno mówić o ugruntowanych, stabilnych i hierarchicznie uporządkowanych wartościach istniejących w świadomości młodego pokolenia Polaków czy nawet w świadomości jego rodziców lub innych dorosłych. "Hierarchie" wartości są obecnie na ogół zastępowane przez dynamiczne i sytuacyjne układy wartości. W wypadku młodzieży wynika to z jednej strony, ze specyfiki wieku młodzieńczego (więc nie jest faktem ani przez nas odkrytym, ani nowym); z drugiej strony zaś (i to jest pewne *novum*) - z zakłóceń w międzygeneracyjnym przekazie wartości, spowodowanych zarówno przez globalne, jak i lokalne, zmiany cywilizacyjno-społeczno-kulturowe (więcej na ten temat - por. fragment o wartościach w niniejszym raporcie).

2.2.3 *Homo eligens* i *homo egens*

Wykorzystaliśmy tu koncepcję stworzoną w latach 80. przez Andrzeja Sicińskiego badania stylów życia z perspektywy *homo eligens* - człowieka wybierającego, a zatem z „perspektywy wyborów dokonywanych przez ludzi w życiu codziennym”⁹. Ten teoretyczny koncept uzupełniliśmy o koncept *homo egens* Fatygi, który odnosi się do zaspokajania potrzeb przez ludzi¹⁰.

⁹ A. Siciński (1988), *Style życia w miastach polskich. U progu kryzysu*, Ossolineum, s. 51.

¹⁰ B. Fatyga (2008), *Rzeczy i ich miejsce w konsumpcyjnym stylu życia*, w druku.

W teorii Sicińskiego równie ważne jest klasyczne, socjologiczne ujęcie stylu życia jako splotu obiektywnych i subiektywnych czynników wynikających z położenia społecznego. Uwzględnia się obiektywne determinanty: ekonomiczne i wynikające ze struktury społecznej; w tym związane z wykształceniem i zawodem¹¹.

Koncepcja *homo eligens* jako teza metodologiczna głosi, że nie sposób zrozumieć zjawisk społecznych i psychologicznych (dodajmy, iż także kulturowych) bez uwzględnienia faktu, że ludzie stale dokonują różnorodnych wyborów. Nie wszystkie z nich są podejmowane całkowicie świadomie. Wiele zależy od rozmaitych okoliczności zewnętrznych, i nawyków z których jednostki nie w pełni mogą sobie zdawać sprawę. Tego rodzaju wybory należą bardziej do sfery uwarunkowań danego stylu życia, niż do świadomych strategii życiowych w podanym niżej sensie. Z drugiej strony, już w latach 70. sam Siciński mówił o stylach życia: „ograniczenia repertuaru stają się bodźcem do pełniejszego wykorzystania możliwości, które pozostają w dyspozycji”¹². Tymczasem obecnie możliwości dokonywania wyborów stały się realnie większe, ale zarazem jak gdyby „mniej znaczące” i „mniej wartościowe”. Pojawiły się także nowe ograniczenia, np. na poziomie gustów. Te są wyznaczane przede wszystkim przez kulturę popularną¹³. Ponadto niektóre stałe ograniczenia - chociażby ekonomiczne - uzyskały niespotykaną wcześniej ostrość i znaczenie jako regulatory stylów życia. Tu właśnie koncept *homo eligens* poruszającego się w świecie konsumpcyjnych pokus dobrze uzupełnia wizję *człowieka wybierającego*.

Generalnie rzecz biorąc, obraz uzyskiwany w prowadzonych od 1989 roku polskich badaniach młodzieży okazuje się coraz bardziej skomplikowany. Z

¹¹ W naszych badaniach odnosiło się to zarówno do statusów rodzin pochodzenia młodszych respondentów, jak i do statusów dorosłych oraz do poglądów obu grup na rolę wykształcenia w życiu - por. fragment o wartościach, potrzebach i celach życiowych.

¹² A. Siciński (1988), op. cit. 63.

¹³ Por. np. T. Szlendak, K. Pietrewicz (2007), *Moda, wolność i kultura konsumpcji*, (w:) T. Szlendak, K. Pietrewicz (red.), *Rozkoszna zaraza. O rządach mody i kulturze konsumpcji*, Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego.

tego m.in. powodu rekonstrukcje poglądów i zachowań młodych ludzi są czasem trudno porównywalne.

Warto także zastanowić się nad nową egzystencjalną wykładnią koncepcji *homo eligens* gdy jest ona stosowana do młodzieży. Można ją powiązać z koncepcją indywidualizmu oraz z pojęciem „gry między osobami”¹⁴ Daniela Bella. Zanim to jednak zrobimy wprowadzimy jeszcze jedno pojęcie składowe - strategii życiowej.

2.2.4 Strategie życiowe a styl życia

Potrzeby i sposoby ich zaspokajania oraz związane z nimi, kolejne, dokonywane przez młodych ludzi wybory, współtworzą zmienne, dopasowujące się do niestabilnej rzeczywistości, strategie życiowe. Strategie te uwarunkowane są także różnymi stałymi i zmiennymi wyznacznikami sytuacji życiowych. Ostatecznie styl życia jako całość jest kategorią dynamiczną warunkowaną przez konkretne, dokonane już wybory, ale również warunkującą następne.

Pojęcie strategii życiowej proponujemy traktować nie jako realne i w pełni świadome panowanie, „dowodzenie”¹⁵ własnym życiem przez młodych ludzi wg przyjętych przez nich zasad stylu życia, lecz raczej jako próbę takiego panowania, dokonywania samodzielnych wyborów wbrew istniejącym uwarunkowaniom i ograniczeniom.¹⁶

¹⁴ D. Bell (1994), *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, Warszawa: PWN, s.183.

¹⁵ Wg *Słownika wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych* W. Kopalińskiego (1995), Warszawa: PWN, s. 919: strategia to „teoria i praktyka przygotowania i prowadzenia wielkich operacji i kampanii wojennych”, z różnych powodów młodzież na ogół nie może całkowicie odpowiedzialnie takich kampanii dotyczących swojego życia prowadzić, jakkolwiek w trakcie socjalizacji i akulturacji każda jednostka zwykle się tego uczy; por. też sens kategorii *Lebensführung* - M.Weber (1972), *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen: J.C.B Mohr.

¹⁶ Problematyka wyborów dokonywanych przez młodych ludzi jest przedmiotem uwagi polskich socjologów młodzieży, jednakże nie wszystkie jej aspekty są dostatecznie eksponowane. Np. wpływem kultury popularnej i rynku na sytuacyjne strategie życiowe dzieci i młodzieży zaczęto się w naszym kraju zajmować dopiero od niedawna. Jest to głównie domena badań towarzyszących reklamie i marketingowi, a więc na ogół niedostępnych w publicznym obiegu informacji. Spośród publikacji socjologicznych warto wspomnieć książki: B. Łaciak (1998), *Świat społeczny dziecka*, Warszawa: Wyd. Akadem. „Żak” czy pracę pod red. K Kosęły (1999), *Młodzież o rynku i demokracji*, Warszawa: Oficyna Naukowa oraz książki A. Olejniczuk-Merty (2001), *Rynek młodych konsumentów*, Warszawa: CEiRB i *Dylematy rynku dziecięcego* (1996), Warszawa: Difin.

2.2.5 *Homo eligens* a indywidualizm i kolektywizm

Henryk Domański i Aleksandra Dukaczewska¹⁷ powołując się na Denisa Wronga¹⁸ stwierdzają, że indywidualizm to zarazem siła napędowa, jak i wytwór systemu opartego na rywalizacji, konkurencji i dominacji reguł urzeczowionej wymiany wkraczającej w bezpośrednie relacje między ludźmi. Ponadto indywidualizm jako wewnętrzny przymus osiągnąć „przeplata się z potrzebą ‘bycia razem’(...) co jakiś czas jednostkowe ambicje ustępują przed masowo ujawniającymi się potrzebami ‘wspólnoty’ prowadząc do wewnętrznego konfliktu”¹⁹. W tym kontekście pojawiają się ostrzeżenia i wezwania do przeciwstawiania się „zdegenerowanemu kolektywizmowi” podważającemu wartości zachodniej cywilizacji²⁰.

Nasze dotychczasowe badania pozwoliły pokazać, że kolektywizm nie jest w świecie współczesnej młodzieży przesuniętą w czasie reakcją na wybujałe przejawy indywidualizmu. A raczej, że oba te pojęcia splatają się obecnie w nową synkretyczną całość, wyznaczając nowe jakości w relacjach „ja” ze światem społecznym. Współczesna młodzież warszawska, w jeszcze większym stopniu niż jej koledzy badani przez nas wcześniej, tworzy obecnie „nowe plemiona”, jakby można było nazwać to zjawisko za Michelelem Maffesolim²¹. To „globalne nastolatki”, jak nazywają ich Amerykanie lub "cotygodniowe hordy imprezowe” jak nazywa tego rodzaju całości społeczne współautorka niniejszego tekstu. W świecie współczesnej młodzieży indywidualizm i kolektywizm nie tworzą już ostrych, biegunowych przeciwieństw.

¹⁷ H. Domański, A. Dukaczewska (1997), *Samodzielność i chęć polegania na sobie*, (w:) H. Domański, A. Rychard (red.), *Elementy nowego ładu*, Warszawa: IFiS PAN, s. 331.

¹⁸ D. Wrong (1992), *Disaggregating the Idea of Capitalism*, (w:) M. Featherstone (ed.), *Cultural Theory ad Cultural Change*, London: Sage.

¹⁹ H. Domański, A. Dukaczewska (1997), op. cit.

²⁰ Ibidem, s.332; por. też: G.Ritzer [1997], *Macdonaldyzacja społeczeństwa*, Warszawa: Muza S.A, s. 295-338 oraz D. Bell, op. cit., s 156-181.

²¹ M.Maffesoli (2000), *Le temps des tribus. Le déclin de l'individualisme dans les sociétés postmodernes*, Paris: La Table Ronde, (III edition).

2.2.6 Znaczenie "gry między osobami"

I tu wracamy do Bellowskiego pojęcia „gry między osobami”. Obecnie żyjemy, jak twierdzi ten autor, w świecie postindustrialnym, w którym dominować zaczyna właśnie taka gra.²² Współczesne społeczeństwo bowiem „wymaga raczej współpracy niż koordynacji i hierarchii”²³, a podstawę ma nie w jednostkach lecz w zorganizowanych społecznościach. Bell pisze dalej jednak, że „Współpraca między ludźmi jest [...] czymś znacznie trudniejszym niż zarządzanie rzeczami. Warunkiem istnienia wspólnoty jest partycypacja jej członków. Kiedy zaś wiele różnych grup dąży do zbyt wielu różnych celów i nie akceptuje kompromisów, prowadzi to bądź do impasu, bądź do zaostrzających się konfliktów. Mamy do czynienia albo z polityką konsensusu, albo z sytuacją bez wyjścia (podkr. BF, PZ)”²⁴. Symboliczną postacią dla tego rodzaju społeczeństwa staje się Proteusz, „który nigdy nie zatrzymuje się na tyle byśmy mogli rozpoznać jego ostateczne cele”²⁵.

Można się zastanawiać czy i w jakim stopniu konstatacje Bella dotyczą współczesnego społeczeństwa polskiego. Polska nie jest jeszcze typowym krajem postindustrialnym, jednakże elementy „postindustrialnego pejzażu społecznego” dają się dostrzec i u nas, w szczególności w wielkich miastach. Współistnieją one z fragmentami wcześniejszych światów, tak jak wartości kolektywne nowego i starego typu współistnieją z różnymi postaciami indywidualizmu. Mamy do czynienia zarówno z tradycyjnym w europejskiej kulturze indywidualizmem reprezentowanym przez mityczne postacie Prometeusza, Fausta, czy zmityzowanego na amerykańską modłę *Self-made-mena*, jak i z nowym indywidualizmem wiecznie zmiennego Proteusza.

²² D. Bell (1994), op. cit. s 183 -184. Nie da się tego pojęcia zastąpić [997], szerszym pojęciem interakcji, ponieważ zgodnie z intencją Bella mowa jest tutaj o „czystych” relacjach między ludźmi nie zapośredniczanych już w takim stopniu jak dawniej przez na przykład pracę. „Gra między osobami” jest zatem specyficznym rodzajem interakcji w nowym świecie społecznym.

²³ Zarazem Bell pisze, iż tak scharakteryzowany świat społeczny „trwa w drzeniu i trwodze” (ibidem, s.190).

²⁴ Ibidem, s. 184.

²⁵ Ibidem, s. 197.

Młodzież jest w Polsce i w Warszawie "postindustrialnym elementem społecznego świata". Clifford Geertz twierdzi, że współcześnie język teorii społecznych zaczyna przechodzić od metaforyki napędowej (język tłoków) do metaforyki ludycznej (język rozrywek)²⁶. W „społecznym podziale pracy” młodzież jest tą grupą, która najczęściej uczy się i doświadcza życia przez grę i zabawę. Zarazem świat młodzieży można ujmować jako „grę między osobami”, w której stawką jest z jednej strony, specyficznie rozumiany indywidualizm; z drugiej strony, zaspokojenie potrzeby bycia we własnej, bezpiecznej grupie.

Dotychczasowe nasze badania wykazywały, że młodzież buduje swoje style życia w „światach ograniczonych” i zamkniętych z punktu widzenia większości dorosłych. Rzadko pojawiała się tu np. sfera życia publicznego (polityka, instytucje nie przeznaczone dla młodzieży). Większość spraw ważnych dla młodych ludzi działa się w obszarze pomiędzy ich prywatnością a światem instytucji, takich jak rodzina, szkoła, Kościół, media, policja, a przede wszystkim - w świecie rówieśników.

2.2.7 Problem interpretacji stylów życia

Główną trudność interpretacyjną, związaną z analizami uzyskanych wyników, widzimy w nieustających oscylacjach pomiędzy „żelazną logiką” i wpływem wywieranym na poglądy i zachowania młodych ludzi przez segmenty struktury społecznej, do jakich należą, bądź pomiędzy ich cechami biologicznymi i demograficznymi, a ich własną aktywnością i rosnącą niezależnością w warunkach niestabilnego ładu społecznego i kulturowego.

2.3 Kompetencje kulturowe i poznawcze

Pojęcie kompetencji jest nam potrzebne przede wszystkim do scharakteryzowania dorosłych uczestników badań.

²⁶ C. Geertz (1997), O gatunkach zmańczonych. (Nowe konfiguracje myśli społecznej), (w:) R. Nycz (red.), *Postmodernizm. Antologia przekładów*, Kraków: Baran i Suszczyński, s. 224, że metaforyka gry może być użyteczna wskazuje chociażby klasyczna praca R. Caillois (1999), *Gry i ludzie*, Warszawa: Volumen, por. też: A. Jawłowski (2000), *Razem z chłopakami. Subkultura hip hopowa jako grupa ludyczna*, praca magisterska w ISNS UW.

2.3.1 Definicja

Posłużymy się definicją Marka Ziółkowskiego, który definiuje kompetencję kulturową jako: "całokształt (...) kulturowo wykształconych dyspozycji, dzięki którym zachowania ludzkie odznaczają się pewną regularnością w obrębie danej wspólnoty kulturowej"²⁷. Kompetencja dotyczy przyswojonego świadomie, poprzez doświadczenie i/lub nawyk aspektu kultury, ale także umożliwia jego rozwijanie i modyfikowanie. Jest właściwością jednostki lub grupy, które ją posiadają, a czasami też - dodajmy - zazdrośnie jej strzegą. Najważniejszym elementem kompetencji kulturowej jest kompetencja poznawcza, czyli "kulturowo uwarunkowana zdolność do klasyfikowania obiektów otaczającej rzeczywistości, umiejętność odczytywania zależności (np. związków przyczynowych) (...) jest zatem sferą kulturowo regulowanych reakcji na zjawiska niosące informacje, niezależnie od tego czy są one zamierzoną komunikacją czy też nie"²⁸.

2.3.2 Zakres kompetencji badanych dorosłych

Interesują nas tutaj wyłącznie te "aspekty kultury", które łączą się z wiedzą dorosłych na temat młodzieży. Przedmiotem badań były źródła kompetencji poznawczych oraz ich struktura i sposób wyrażania przejawiające się w opiniach i poglądach respondentów. Uważamy, iż praktyczna kompetencja poznawcza dorosłych w odniesieniu do młodzieży ma przede wszystkim bierny charakter, wiąże się raczej z gromadzeniem niż przetwarzaniem wiedzy. Opiera się bardziej na wiedzy zewnętrznej i nawyku (rutynie) niż na doświadczeniu.

2.4 Narkotyki

Jest to jedyne z głównych pojęć, które pozostanie niezdefiniowane. Bardziej interesuje nas stosunek młodzieży i dorosłych do ich używania i potoczne sposoby rozumienia czym one są, niż fachowe definicje. Pozostałe argumenty przedstawiamy poniżej.

²⁷ M. Ziółkowski, (1989) Nabywanie kompetencji kulturowej, (w:) T Kostyrko, A. Szpociński (red.), *Kultura artystyczna a kompetencje kulturowe*, 4, Warszawa COMUK, s.17.

²⁸ Ibidem, s.20.

2.4.1 O związkach stylu życia z zażywaniem narkotyków

W dotychczasowych badaniach natrafialiśmy na grupy uczniów z grona starszych nastolatków, których doświadczenia z substancjami psychoaktywnymi były bogatsze niż gimnazjalistów. Jakkolwiek również tam nie było narkomanów z prawdziwego zdarzenia (wyjąwszy część uczniów z liceów dla młodzieży z problemami)²⁹.

Opisywaliśmy więc dotąd raczej młodzież eksperymentującą z używkami, ale nie były to jeszcze osoby uzależnione. Wobec alarmistycznych nierzadko doniesień poszukujących sensacji mediów chcielibyśmy szczególnie mocno ten fakt podkreślić. Można odnieść wrażenie, iż media chętnie piszą np. o „obniżaniu się wieku inicjacji” oraz stwarzają wrażenie, że niemal każdy młody człowiek to narkoman rzeczywisty lub potencjalny³⁰. W szczególności często, zarówno przez media, jak i nauczycieli, naznaczani są w ten sposób różnorodni młodzi nonkonformiści.

Jakkolwiek faktem jest, iż narkotyki są łatwo dostępne, także w szkołach, to duża część młodzieży reaguje bądź ironią, bądź agresją na próby wtłoczenia jej w ramy tego rodzaju medialnych charakterystyk. Stwarza to dodatkowe trudności przy prowadzeniu metodą audytoryjną badań mających na celu ocenę stanu rzeczywistego zagrożenia młodzieży substancjami psychoaktywnymi. Szczególnie niechętnie wypełniane są przez młodzież kwestionariusze oparte na modelu badań ESPAD.³¹

W obecnym badaniu zajmujemy się także młodymi dorosłymi - warszawskimi studentami. Warto zaznaczyć, że na temat tego środowiska nie ma badań o podobnym profilu co nasze.

²⁹ B. Fatyga, J. Sierosławski (1999), op. cit.

³⁰ Por. niżej fragment poświęcony wynikom analizy prasy.

³¹ W dalszej części raportu cytujemy oczywiście najnowsze wyniki badań ESPAD, ale sygnalizujemy tu ich ograniczoną, naszym zdaniem, z powodów ideologiczno-metodologicznych, wiarygodność.

3. Pozostałe założenia badań

3.1. O kontekście sytuacji i procesów społecznych

Trudno jest obecnie mówić o jednym, względnie zunifikowanym stylu życia młodych Polaków, a zwłaszcza młodzieży miejskiej, bowiem to w wielkich miastach Polski można szczególnie łatwo dostrzec postępujący proces rozwarstwiania społecznego. Widać go wyraźnie w aspekcie ekonomicznym, społecznym i kulturowym. Towarzyszy mu proces anomijny³², który jest pochodną z jednej strony, niezakończonych transformacji systemu społeczno-kulturowego, a z drugiej - ekspansji ponowoczesnej kultury popularnej. Nie tylko w wypadku młodzieży wyostrzają one percepcję różnic i nierówności, tworzą zmityzowane obrazy życia społecznego i problemów społecznych, podtrzymują stereotypy, roszczenia i urazy, wreszcie - zgodnie z teorią anomii - wpływają na wzrost zachowań dysfunkcyjnych i autodestrukcyjnych wśród jednostek i w grupach społecznych.

W badaniu przyjęliśmy, że baterię wskaźników rozwarstwienia społecznego symbolizuje typ szkoły w wypadku nastolatków starszych. A w wypadku studentów podział uczelni na publiczne i niepubliczne. Gimnazja, zasadniczo powinny grupować młodzież z różnych warstw i środowisk, jednak w praktyce już się podzieliły na szkoły lepsze i gorsze. W tym wypadku zatem przyglądaliśmy się statusom rodzin pochodzenia uczniów.

3.2 O zróżnicowaniach młodzieżowych stylów życia w zależności od wieku i płci

Niezależnie od wskazanych procesów makrospołecznych można zakładać, że nastolatki starsze (16-18 lat) i młodzi dorośli (19-24 lata) reprezentują względnie dobrze wykształcone młodzieżowe style życia. Tymczasem

³² Anomię rozumiemy tu bardzo szeroko, a więc jako zjawisko dotyczące zarówno: a) zdezoriantowanej i zdeorganizowanej osobowości; b) sytuacji, w której istnieją konflikty norm społecznych utrudniające lub nawet uniemożliwiające jednostkom dostosowanie się do nich oraz c) jako stan rozpadu, przekształcania się i/lub zaniku systemu normatywnego. Za Barbarą Galas przyjmujemy także koncepcję anomii "sprywatyzowanej", tzn. zinternalizowanej przez jednostki i szkodzącej im "od wewnątrz". (Koncepcja ta była przedstawiona podczas jubileuszowej sesji OBM UW w 2006 roku).

nastolatki młodsze, (tu 13-15 lat) dopiero zaczynają kształtować i utrwalać własne wzory i wzorce zachowań społecznych oraz kulturowych.

Poprzednio prowadzone przez nas badania (por. przyp. 3) pokazały, że jednym z głównych czynników różnicujących współcześnie style życia młodzieży polskiej jest płeć. Dziewczęta (głównie badaliśmy nastolatki) bliższe były modelowi "globalnego nastolatka" niż chłopcy, którzy (oprócz fascynacji komputerami) okazywali się bardziej zachowawczy, wycofani z kontaktów z dorosłymi, ale także lepiej od koleżanek, bardziej harmonijnie, funkcjonujący w grupach rówieśniczych. Zarazem kontakty i konflikty społeczne dziewcząt były rozleglejsze i płytsze niż chłopców, zaś ich problemy osobiste bliższe modelowi znerwicowanych, zbyt ambitnych, przemęczonych i nadaktywnych mieszkańców wielkich miast.

4. Główne hipotezy przyjęte w koncepcji badań

Przedmiotem naszych dociekań było 5 hipotez, które poniżej krótko charakteryzujemy. Hipotezy paniki moralnej, komunikacyjna, dominacji dyskursu terapeutyczno-szkoleniowego i sepizacyjna są ze sobą powiązane pokazując różne aspekty publicznego dyskursu o młodzieży i narkotykach. Hipoteza ludyczna odnosi się do wewnętrznej organizacji stylów życia młodzieży.

4.1 Hipoteza paniki moralnej

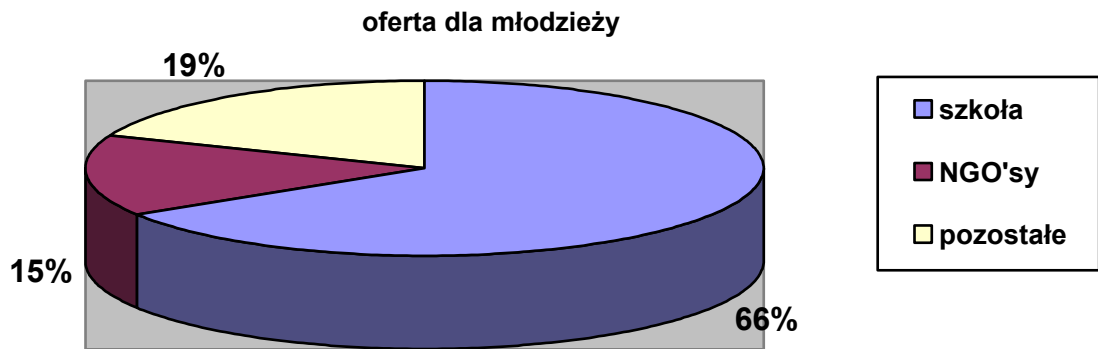
Zakładamy, iż obraz młodzieży i dotyczących jej zagrożeń kształtowany jest współcześnie przede wszystkim przez media. Te zaś najczęściej przedstawiają problemy społeczne w kategoriach *newsów* i paniki moralnej, przesłaniając i/lub unieważniając istotne aspekty konkretnych zjawisk.

4.1.1 Pojęcie paniki moralnej

Według Stanleya Cohena³³ panika moralna wywołana medialnie ma trzy etapy. Pierwszy polega na podchwyceniu przez media sensacyjnie brzmiące wiadomości. (Jeśli są to informacje dotyczące zagrożenia nakromanią i jej konsekwencjami dla *naszych dzieci*, to doskonale się do tego celu nadają, podobnie jak *obniżający się wiek inicjacji* alkoholowej, narkotykowej czy seksualnej oraz *dramatyczne* statystyki). Drugi etap rozwoju paniki medialnej to tzw. spirala (wzmocnienie). Media nie tylko lawinowo powtarzają dany *news*, ale także budują sytuacyjne systemy informacji, wykorzystując różnorodne treści (w tym również mało sensacyjne) do podtrzymywania zainteresowania tematem. Efektem jest raptownie wzrastające: poczucie zagrożenia, moralne oburzenie odbiorców oraz bądź potwierdzenie istniejących, bądź tworzenie się nowych stereotypów zjawiska (w tym wypadku) młodzieżowej narkomanii. Wykorzystywane w tej fazie głosy ekspertów tonizujące niepokój (*nie cała młodzież to niebezpieczni barbarzyńcy i narkomani*) zwykle nie są już traktowane jako wiarygodne. W trzecim etapie paniki pojawia się próba zapanowania nad zjawiskiem. Na ogół przybiera ona formę nie tyle kontroli społecznej, ile administracyjnej (państwowej, samorządowej, ogólnie - instytucjonalnej). Często zadania z tego zakresu delegowane są do szkół, które - jak pokazały to badania zrealizowane przez nas w 2005 roku dla MENiS - są ewidentnie przeciążone (por. wykres 1). W tej fazie społeczeństwo traci zainteresowanie tematem, który przedstawiany już jest w innym języku (biurokracji a nie emocji), a dyskurs przenosi się w sferę kontaktów między inaczej definiowanymi partnerami (np.: administracją państwową i/lub samorządową, nauczycielami, NGO'sami, terapeutami, rodzicami i w końcu - młodzieżą, której dyskurs dotyczy).

³³ Pierwszy pojęciem paniki moralnej posłużył się ten angielski socjolog, analizując w początkach lat 70. reakcje mediów na subkultury młodzieżowe (*modsów* i *rockersów*); por. też: S. Ungar, Panika moralna versus społeczeństwo ryzyka: konsekwencje zmian w sferze niepokojów społecznych, (w:) P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), (2008), *Socjologia codzienności*, Kraków: Wyd. Znak.

Wykres nr 1

źródło: B.Fatyga, I.Oliwińska, M.Sińczuch, P.Zieliński, *Biała księga młodzieży polskiej. Dwie prawdy o aktywności*, Biuro Młodzieży MENiS, Warszawa 2005, s.68.

Panika medialna (resp. moralna) - jak pisze Eżbieta Czykwin³⁴. - jest szczególnie skuteczna jako narzędzie prezentacji społecznych problemów, jeśli mediom wcześniej udało się narzucić odbiorcom przekonanie, iż wykreowany przez nie obraz świata jest nie tylko spójny i jednolity, ale także wiernie oddaje znaną publiczności wersję rzeczywistości. Autorka dodaje, że zjawisko to zawsze ma charakter moralny i często - stygmatyzujący. Narzędziem dyskursu jest na ogół język separacji, bliski, a czasami tożsamy z tzw. *mową nienawiści*. Konsekwencją takiego dyskursu medialnego jest akcentowanie rozróżnienia na Swoich i Obcych. Dyskurs jest także często arbitralny, pozornie demaskatorski, pozamerytoryczny, a jego intencją jest informowanie o domniemanych niegodziwościach Obcych. Dodajmy, że w wypadku młodzieży i narkotyków tworzy się tutaj społeczny odbiór informacji o zasadniczo resentymentalnym charakterze, ponieważ uczucia negatywne (strach, niechęć) zmieszane są z pozytywnymi (miłość do dzieci, potrzeba opieki).

³⁴ E. Czykwin, *Stygmat społeczny*, Warszawa 2007, PWN.

4.1.2 Sformułowanie hipotezy

Panika moralna w mediach dotycząca "młodzieży i narkotyków" może się realizować w dwóch postaciach:

- po pierwsze, może mieć przebieg ostry (gwałtowny i stosunkowo krótki) - w takim wypadku korzyści z nagłośnienia problemu mogą przeważać nad jej kosztami społecznymi; dyskurs może wychodzić poza ramy mediów i skutkować uruchomieniem społecznych energii, a także tzw. profesjonalizacją problemu;
- po drugie jednak, panika ta może się "tlić" długo jako "dyżurny temat" mediów. W tym wypadku towarzyszy jej szereg innych zjawisk, takich jak np.: dezorientacja społeczna, wzrost roli stereotypów w postrzeganiu zjawiska będącego przedmiotem paniki, moda na określone oddziaływania i programy profilaktyczne, wreszcie decyzje dotyczące podziału środków na dane formy pracy z młodzieżą, typy szkoleń podejmowane przez NGO's i komercyjne firmy działające w sektorze usług społecznych itp., itd.

W analizowanym przypadku działań profilaktycznych związanych z ryzykiem uzależniania się młodzieży od substancji psychoaktywnych panika moralna jest zjawiskiem drugiego ze wskazanych typów.

4.2 Hipoteza komunikacyjna;

Mamy obecnie do czynienia nie tylko z sytuacją kryzysu w obszarze komunikacji międzygeneracyjnej, ale i między poszczególnymi grupami rówieśniczymi. Zjawiska te to zbyt słabo dostrzegany efekt przemian społecznych i cywilizacyjnych w naszym kraju³⁵. Wiele zależy od przyjętej optyki badawczej. Inaczej patrzy się na tzw. normalną młodzież, zakładając, iż porozumiewanie się z nią nie stanowi problemu, a inaczej, kiedy - tak jak my - jest się przekonany, że „normalność” to kategoria dynamiczna, zmienna, a

³⁵ Kilkadziesiąt lat temu konsekwencje rosnącego dystansu międzygeneracyjnego dla społeczeństwa amerykańskiego wskazywała amerykańska antropolog Margaret Mead, por.: M. Mead (2000), *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa: PWN.

dobrego porozumienia między pokoleniami i grupami posiadającymi odmienne charakterystyki psycho-socjo-kulturowe nie można zakładać bezrefleksyjnie³⁶. Zrealizowane wcześniej projekty badawcze pozwoliły opisać niektóre wymiary wspomnianego zjawiska³⁷ w różnych jego aspektach. Przedstawiając wyniki badań zwracamy szczególną uwagę na przejawy wspomnianego kryzysu, a zwłaszcza na związane z nim zagrożenia dla oddziaływań wychowawczych i profilaktycznych. W zarysowanej tu perspektywie, hipoteza komunikacyjna dotyczy kluczowych problemów mających wpływ na diagnozy sytuacji młodego pokolenia.

4.3 Hipoteza dominacji dyskursu terapeutyczno-szkoleniowego

W warunkach profesjonalizacji problemu zagrożenia młodzieży narkotykami na znaczeniu zyskują dyskursy wewnętrzne (charakterystyczne dla trzeciego stadium paniki moralnej). Ich jądrem jest dyskurs profilaktyczny oparty głównie na stosowanej wiedzy psychologicznej. Żywiołowe, masowe, zrytualizowane zastosowania niszczą istotę tej wiedzy poprzez jej uproszczenia, nieuprawnione uogólnianie, zrutynizowanie oraz umieszczenie jej w niewłaściwych kontekstach, głównie światopoglądowych.

4.4 Hipoteza sepizacji problemu

4.4.1 Definicja i typy SEP-ów

SEP czyli *somebody else's problem (cudzy, nie mój problem)*³⁸ to kategoria pozwalająca opisać nie tylko jak pewne problemy przestają mieć znaczenie w publicznym dyskursie (w tym medialnym) lecz także jakie działania podejmują

³⁶ Por. B. Fatyga, A. Tyszkiewicz (red.) (2001), *Normalność i normalka. Próba zastosowania pojęcia normalności do badań młodzieży*, Warszawa: ISNS UW.

³⁷ Por. np.: B. Fatyga, G. Fluderska (1998) Szkic do portretu dzieci ze środowisk społecznie zaniedbanych, (w:) „*Kultura i Społeczeństwo*”, nr 2; B. Fatyga (1999), Młodzież i dorośli: rodzice i nauczyciele. Wybrane problemy kulturowych relacji międzygeneracyjnych, (w:) „*Przegląd Socjologiczny*”, t. XLVIII/2; J. Rogala-Oblękowska (1997), Współczesna polska rodzina – mity i fakty, (w:) B. Fatyga, A. Tyszkiewicz (red.), *Dzisiejsza młodzież. Stereotypy i rzeczywistość po 1989 roku*, Warszawa-Radom: ITE; J. Rogala-Oblękowska (1999), *Młodzież i narkotyki. Rodzinne czynniki ryzyka nałogu*, Warszawa: ISNS UW.

³⁸ M. Czyżewski, K. Dunin, A. Piotrowski (red.), *Cudze problemy. O ważności tego, co nieważne. Analiza dyskursu publicznego w Polsce*, Warszawa, OBS, 1991; por. też H. Joffe, Ludzkie reakcje na ryzyko: "to nie ja", "Należy obwinić kogo innego" (w:) P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), (2008), *Socjologia codzienności*, Kraków: Wyd. Znak.

ludzie, którzy dany problem uważają za obcy i/lub nieważny bądź dla siebie, bądź dla środowiska, w którym egzystują albo za taki, który powinien podlegać przemilczeniu.

Wyróżnia się SEP-y milczące, czyli praktyki ukryte, przez zaniechanie, w dyskursie manifestujące się nieobecnością. Wynikają one z: braku kategorii opisu uniemożliwiających poznawcze wyodrębnienie zjawiska; zacierania się w pamięci (także wyparcia i stłumienia); uznania za oczywistość "widzianą lecz nie dostrzeganą". Z kolei, SEP-y wyartykułowane to głównie unieważnienia, takie jak: eufemizacja, marginalizacja, piętnowanie, degradacja, wyłączenie. Dodajmy, że często kontrsepizacja (np. taka jak wzbudzenie paniki medialnej) bywa skutecznym środkiem sepizacji innego, bardziej podstawowego, problemu.

4.4.2 Wymiary sepizacji

Autorzy koncepcji wskazali trzy wymiary sepizacji:

- a) wymiar ja - świat; cudzym problemem są wszystkie sprawy, których jednostka nie postrzega jako wpływających na jej własną sytuację (*to mnie nie obchodzi, ale też co mnie to obchodzi, jak i tak nic się nie da zrobić*). Kontrsepizacja będzie tu polegała na otwartości "ja" na wszelkie możliwe problemy (ale częściej tylko na niektóre z nich); typowym przykładem praktyk sepizacyjnych w tym wymiarze jest tzw. *psychologia* (*to nie moja sprawa tylko rodziców, dyrektora, państwa, kościoła, sam jest sobie winien*, itp);
- b) wymiar my - oni, tu cudze problemy są problemami innej grupy niż nasza własna (*ćpają dzieci z dysfunkcyjnych rodzin - mojego dziecka to nie spotka*). Kontrsepizacją są np. akty prawne, niektóre formy profilaktyki, działania zmierzające do rozwiązywania problemów społecznych itd.;
- c) wymiar tekst - nietekst, dotyczy przekazów uważanych w obrębie danej kultury za sensowne i prawomocne oraz takich, które są postrzegane jako nonsensowne i/lub nieważne; z naszego punktu widzenia warto tu rozróżnić np. świat dorosłych (prawem przemocy symbolicznej produkujący teksty

prawomocne i sensowne - choćby obiektywnie były nonsensowne) oraz świat młodzieży (produkujący teksty nieważne i/lub pozbawione znaczenia). Autorzy opisywanej koncepcji przywołują tu podział Jurija Łotmana i Borisa Uspieńskiego na kulturę, nie-kulturę i antykulturę³⁹: Z naszego punktu widzenia dla dorosłych (dysponentów prawomocnej, sensownej kultury) świat młodzieży jest przede wszystkim obszarem nie-kultury, którą trzeba dopiero opanować i ucywilizować (*młodzież trzeba wychować*); rzadziej jest antykulturą czyli strefą zła, grzechu i odwróconych wartości. Praktyki sepizacyjne w sferze nie-kultury będą np. unieważniały głosy "tubylcze", zaś w odniesieniu do sfery antykultury będą się od niej dystansować i co najwyżej ją negatywnie naznaczać jako całość, bo nie będzie tu wiedzy o tym, co jest w środku.

4.4.3 Sformułowanie hipotezy

Na podstawie badań można stwierdzić, że w wymiarach Ja - Świat i My - Oni praktyki sepizacyjne stosowane są przede wszystkim w sferze prywatnej, przez poszczególnych ludzi (działających jednak w instytucjach społecznych, takich jak np. rodzina czy szkoła); w wymiarze tekst - nie-tekst sepizacja może pojawiać się przy próbach instytucjonalnych rozwiązań problemu (akty prawne, programy wychowawcze i profilaktyczne). W Polsce w zakresie profilaktyki narkomanii przeszliśmy już w zasadzie od fazy SEP-ów milczących do fazy SEP-ów wyartykułowanych, które w dyskursie publicznym i w działaniach profilaktycznych manifestują się głównie piętnowaniem, degradacją i wyłączeniem. Kontrsepizacja problemu młodzieżowej narkomanii zwykle przesłania różnorodne SEP-y milczące, przede wszystkim związane z brakiem wiedzy o młodzieży i brakiem autentycznego z nią kontaktu.

³⁹ J. Łotman, B. Uspieński, O semiotycznym mechanizmie kultury, (w:) S. Żółkiewski (red.), *Semiotyka kultury*, Warszawa, PIW.

4.5 Hipoteza ludyczna

Istnieje wyrazista grupa młodzieżowych stylów życia, których zasady naczelne to ludyczność i terażniejszość jako dominująca orientacja temporalna.⁴⁰ Nawet jednak wtedy, gdy dominantą stylu życia są inne zasady - ludyczność, która się tam tylko "przydarza", pozostaje ważną składową całości. W obu wypadkach niewiele jest w tak rozumianym *ludus* z atmosfery *sacrum* – święta towarzyszącego niegdyś i w innych kulturach używaniu substancji psychoaktywnych. Nie jest to także obecnie element towarzyszący młodzieżowemu buntowi - jak w latach 60. i 70. Narkotyki stają się współcześnie w coraz większym stopniu elementem codzienności (i codziennych zachowań ludycznych) w świecie społecznym młodzieży.

⁴⁰ B. Fatyga, J. Sierosławski (1999), op. cit., s. 95.

Rozdział 2

Podstawowe informacje o badaniach, próbach i o narzędziach

1. Charakterystyka projektu badawczego

Projekt badań zakładał ich realizację w kilku modułach:

- a) ilościowym badaniu nastolatków i młodych dorosłych uczących się w Warszawie;
- b) ilościowo-jakościowym badaniu dorosłych;
- c) analizę dokumentów;
- d) analizę artykułów prasowych poświęconych młodzieży i narkotykom.

Ilościowe badania młodzieży i dorosłych bliskie były modelowi badań eksploracyjnych, które Renate Mayntz, Kurt Holm i Peter Hübner nazywają opisowymi. Autorzy ci piszą: „Wynikiem badań opisowych jest opis i klasyfikacja (resp. typologia - BF i PZ) zjawisk społecznych (wraz z ustaleniem częstości ich występowania)”⁴¹.

1.1 Informacja o realizacji badań terenowych

Badania terenowe uczniów, studentów i osób pracujących z młodzieżą lub na jej rzecz oraz obliczenia statystyczne zrealizował w okresie od 2.01.2008 do 14.04.2008 roku Zakład Badań Naukowych Polskiego Towarzystwa Socjologicznego.

Koncepcję, analizy i interpretacje wykonali autorzy badania i niniejszego raportu. Moduł dotyczący analiz prasy zrealizował w całości mgr Albert Hupa z Ośrodka Badań Młodzieży Uniwersytetu Warszawskiego. Materiały obrazujące aktywność instytucji i organizacji na rzecz młodzieży zebrano przy okazji badania terenowego.

2. Próby w badaniach terenowych

2.1 Próby młodzieży

⁴¹ R. Mayntz, K. Holm, P. Hübner [1985], *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*, Warszawa: PWN, s. 37. Szerzej o badaniach eksploracyjnych pisze np. S. Lamnek, *Qualitative Sozialforschung. Band 1. Methodologie*, Eichstätt: Beltz, s. 100-105

Pierwotny zamiar zbadania reprezentatywnej próby uczącej się młodzieży Warszawy okazał się, niestety, nieprzydatny z punktu widzenia przyjętych celów. Przyczyną tego są nie tyle procesy demograficzne, ile przede wszystkim status stolicy jako największego w kraju ośrodka akademickiego oraz ideologia *boomu* edukacyjnego, usankcjonowana przez ostatnią reformę edukacji, która starszym uczniom podsuwa wybór kształcenia ogólnego. W konsekwencji w populacji młodzieży warszawskiej w wieku 13-24 lata zdecydowanie przeważają studenci, a wśród nastolatków uczniowie liceów ogólnokształcących i gimnazjów (por. tab.1, wykres 1)⁴². Ostatecznie, po konsultacjach statystycznych, zdecydowaliśmy się na odrębne losowanie uczniów (N=600) i studentów (N=600)⁴³, a wylosowana, łączna próba (N=1200) ma charakter warstwowo-kwotowy.

W podpróbie studentów bez losowania uwzględniono trzy największe uczelnie Warszawy (Uniwersytet Warszawski, Politechnikę Warszawską oraz Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego - Akademię Rolniczą). Pozostali uczestnicy badania z tej grupy reprezentowali następujące uczelnie publiczne: Szkołę Główną Handlową, Akademię Wychowania Fizycznego, Akademię Medyczną, Uniwersytet im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Akademię Pedagogiki Specjalnej im. M.Grzegorzewskiej, Akademię Sztuk Pięknych, Akademię Teatralną im. A.Zelwerowicza, Chrześcijańską Akademię Teologiczną, Szkołę Główną Służby Pożarniczej, Akademię Muzyczną. Ponadto zbadani zostali studenci wyższych szkół niepublicznych, takich jak: Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej, Almamater. Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Collegium Varsoviensis, Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji, Lingwistyczna Szkoła Wyższa, Pedagogium. Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Szkoła Wyższa "Przymierza Rodzin", Warszawska Wyższa

⁴² W dalszej części raportu w większości tabel dla przejrzystości prezentacji danych pominięto braki danych oraz odpowiedzi *nie wiem*, biorąc to pod uwagę, jak również fakt, iż na wiele pytań badani mogli udzielić po kilka odpowiedzi odsetki na ogół nie sumują się do 100.

⁴³ Z wykazów szkół Ministerstwa Edukacji Narodowej oraz Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Szkoła Ekonomiczna, Warszawska Wyższa Szkoła Informatyki, Polsko-Japońska Szkoła Technik Komputerowych, Wyższa Szkoła Promocji, Wyższa Szkoła Technologii Informatycznych, Wyższa Szkoła. Edukacja w Sporcie, Wyższa Szkoła Ekologii i Zarządzania, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa, Wyższa Szkoła Języków Obcych i Zarządzania Finansami, Wyższa Szkoła Komunikowania i Mediów Społecznych, Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP, Wyższa Szkoła Turystyki i Rekreacji.

Tab. 1. Charakterystyka populacji i próby młodzieży wg typów szkół, w lb i w %.

typ szkoły	liczebność w populacji	%	liczebność w zrealizowanej próbie	%
gimnazja i szkoły pogimnazjalne				
Gimnazjum	47.007	33,1	201	33,5
Zasadnicza Szkoła Zawodowa	4.170	2,9	13	2,2
Liceum Ogólnokształcące	57.432	40,5	227	37,8
Liceum Profilowane i Zawodowe	4.031	2,8	47	7,9
Technikum	13.912	9,8	25	4,4
Szkoły Policealne i dla dorosłych	15.381	10,8	67	10,0
brak danych	-	-	20	3,3
RAZEM	141.933	100*	600	100
szkoły wyższe				
Uniwersytet Warszawski	56.292	13,2	116	19,3
Politechnika Warszawska	30.479	7,2	78	13,0
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego	23.136	5,4	45	7,5
Inne publiczne	191.232	44,9	153	25,6
Inne niepubliczne	125.000	29,3	208	34,7
RAZEM	426.139	100	600	100*
OGÓLEM	568.072	100	1200	100

*błąd zaokrąglenia.

**W dalszym ciągu zdecydowaliśmy się pogrupować uczniów z poszczególnych typów szkół wg następującego klucza: gimnazjaliści, uczniowie liceów ogólnokształcących, uczniowie pogimnazjalnych szkół zawodowych oraz uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych. Zaś studentów wg nauki w szkole publicznej lub niepublicznej.

Szkolnictwo wyższe niepubliczne rozwija się w Polsce od niedawna. Zaś w opisanej próbie, oprócz nielicznych szkół niepublicznych znanych i skutecznie niejednokrotnie rywalizujących z uznanymi szkołami publicznymi, znalazło się wiele uczelni w typie wyższych i półwyższych szkół zawodowych, których renoma i poziom nauczania są stosunkowo niskie, a profil jest wypadkową potrzeb rynku pracy, obniżenia rangi zawodowego kształcenia na poziomie średnim i skuteczności kierownictw tych szkół w pozyskiwaniu kadry naukowej.

Kolejny podział ważny dla charakterystyki próby to zróżnicowanie wg płci - patrz. tab.2.

Tab. 2 Podział zbadanych uczniów i studentów wg kryterium płci, w %.

typ szkoły	kobiety	mężczyźni
Gimnazjum	46,8	53,2
Liceum Ogólnokształcące	50,7	49,3
Szkoły zawodowe	61,2	36,5
Szkoły Policealne i dla dorosłych	71,6	28,4
Wyższe publiczne	53,8	46,2
Inne niepubliczne	61,1	38,9

Warto zwrócić uwagę na fakt, że wśród respondentów z niektórych typów szkół pogimnazjalnych (zawodowych i policealnych) oraz wyższych niepublicznych jest znaczna przewaga kobiet.

Charakterystykę zbadanych młodych ludzi tradycyjnie uzupełnia przekrój dotyczący typu szkoły oraz wykształcenia i zawodu rodziców informujący o statusie społecznym rodziny. Dane przedstawiono w tabelach 3 i 4.

Tab.3 Typ szkoły a wykształcenie matki i ojca, w %.

typ wykształcenia	G		LO		Sz. Zaw.		Sz. Polic.		Sz. Wyż.	
	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O
podstawowe i niższe	2,5	1,5	3,5	2,2	4,7	5,9	3,0	1,2	1,3	1,3
zasadnicze zawodowe	2,5	5,0	5,7	11,0	11,8	21,2	17,9	15,7	7,2	15,2
średnie ogólnokształcące	5,5	3,0	8,4	4,4	9,4	3,5	7,5	15,7	23,3	17,2
średnie zawodowe	6,5	10,0	13,7	18,5	15,3	15,3	16,4	18,4	14,2	18,7
pomaturalne	4,0	3,5	13,7	8,8	15,3	11,8	9,0	7,3	12,3	7,2
niepełne wyższe	10,4	8,5	8,4	10,1	5,9	2,4	7,5	4,9	6,3	4,0
wyższe	46,3	41,3	33,9	28,6	21,2	10,6	25,4	32,7	34,2	34,3

Chcielibyśmy zwrócić uwagę na kilka ważnych informacji: po pierwsze - na wysokie odsetki rodziców z wykształceniem co najmniej średnim oraz wyższym; po drugie - na wyraźne linie awansu poprzez wybór szkoły i po trzecie - na reprodukcję się statusów wśród dzieci lepiej wykształconych rodziców.

Tab. 4 Typ szkoły a zawód matki i ojca , w %.

zawód rodziców	G		LO		Sz. Zaw.		Sz. Polic.		Sz. Wyż.	
	M	O	M	O	M	O	M	O	M	O
gospodarstwo	0,5	-	2,2	1,8	-	3,5	1,5	1,5	4,5	3,5
własna firma	15,4	33,8	15,9	30,8	5,9	20,0	13,4	23,9	8,8	19,5
zakład państwowy	29,4	19,4	30,0	13,7	31,8	14,1	26,9	17,9	34,7	27,5
zakład prywatny	24,9	21,4	24,7	30,0	22,4	24,7	19,4	22,4	36,6	36,2
emerytura/renta	2,0	1,0	1,8	2,6	5,9	4,7	14,9	9,0	6,0	7,2
nie pracuje	5,0	3,5	8,8	2,2	5,9	2,4	7,8	1,5	6,3	1,2
pracuje dorywczo	0,5	0,5	0,4	-	1,2	-	-	1,5	-	0,2
pracuje zagranicą	1,0	-	-	0,4	1,2	-	-	1,5	-	-

Rodzice badanych uczniów i studentów to w zdecydowanej większości ludzie aktywni zawodowo. Zwracają uwagę wysokie odsetki zatrudnionych w sektorze prywatnym i prowadzących własne firmy.

2.2 Dorosli

Próba tzw. dorosłych (N= 302) już w założeniach była konstruowana jako próba celowa, w zasadzie - "ekspercka". Chodziło nam o to by mieć możliwość zbadania dorosłych znajdujących się najbliżej młodzieży i problemów, które się z nią wiążą. Siłą rzeczy w takiej próbie dominują pedagodzy lub psychologowie szkolni i dyrektorzy szkół. Strukturę próby pokazuje tab. 5.

Tab. 5 Charakterystyka próby dorosłych ze względu na wykonywany zawód lub pełnioną funkcję, w lb i w %.

zawód lub funkcja	lb	%
dyrektorzy szkół	72	23,8
pedagodzy/ psychologowie szkolni	78	25,8
radni i urzędnicy samorządowi	28	9,2
pracownicy placówek wychowawczych i poradni psychologiczno-pedagogicznych	26	8,6
policejanci	25	8,3
kuratorzy sądowi	17	5,6
księża	14	4,6
pracownicy organizacji pozarządowych działających na rzecz młodzieży	13	4,3
dziennikarze zajmujący się problematyką młodzieżową	11	3,6
pracownicy placówek kulturalno-oświatowych	9	3,0
inni fachowcy od młodzieży	5	1,7
przedstawiciele Rad Rodziców	4	1,3
RAZEM	302	99,8*

* błąd zaokrąglenia

Warto podkreślić, że cechy, które najbardziej różnicowały sądy "ekspertów" to wiek, a następnie płeć. Najmłodsze zbadane osoby miały 22 lata, najstarsza - 74 lata. W związku z tym dane prezentowane w dalszej części raportu, odnoszące

się do przekrojów wg wieku tej grupy respondentów będą oparte na następującym podziale:

I grupa wieku od 22 do 35 lat (30,0% ogółu badanych);

II grupa wieku od 36 do 50 lat (56,9% ogółu badanych)

III grupa wieku od 51 do 74 lat (12,9% ogółu badanych).

W przebadanej grupie było 72,1% (N = 217) kobiet oraz 27,9% (N = 84) mężczyzn. Niemal wszyscy respondenci legitymowali się wyższym wykształceniem (91,4%; N = 276 osób). Ich podstawowe kompetencje cywilizacyjne i aktywność pozazawodową obrazuje tab. 6, w której dla większej przejrzystości prezentowanych wyników uwzględniony został wskazany wyżej podział wg grup wieku.

Tab.6 Podstawowe kompetencje cywilizacyjne i aktywność społeczna dorosłych wg grup wieku, w %.

umiejętności i aktywność społeczna	22-35 lat	36-50 lat	51-74 lat	ogółem
biegła znajomość języka angielskiego	17,3	9,5	5,6	10,6
średnia znajomość języka angielskiego	58,0	38,5	43,7	44,7
biegła znajomość innego języka obcego	19,8	19,6	16,9	18,9
średnia znajomość innego języka obcego	30,9	49,3	52,1	44,7
biegła znajomość obsługi komputera	70,4	56,8	29,6	53,6
średnia znajomość obsługi komputera	28,4	37,8	57,7	39,7
biegła znajomość obsługi telefonu komórkowego	92,6	79,7	57,7	77,5
średnia znajomość obsługi telefonu komórkowego	6,2	18,2	38,0	19,5
przynależność do organizacji	43,2	37,2	29,6	36,8

Z całej grupy 14,9% nie zna języka angielskiego, 9,3% innego języka obcego, tylko 1 osoba przyznała się, iż nie potrafi obsługiwać komputera i telefonu komórkowego. Już ta wstępna charakterystyka próby przebadanych dorosłych pokazuje, że to nie bariery kompetencyjno-technologiczne mogą im przeszkadzać w dobrym rozumieniu i porozumieniu z młodymi ludźmi. Jednakże podziały pokoleniowe rysują się nie tyle - jak to było jeszcze kilka lat temu - z powodu, iż zdaniem młodzieży dorośli *nie potrafią włączyć komputera*, ale z powodu odmiennego użytkowania tego narzędzia przez obie grupy, a przede wszystkim ze względu na siłę pewnych przekonań dorosłych, (por. niżej fragment "Gdzie żyją cyborgi").

Nieco ponad połowa badanych (55,1%) zadeklarowała posiadanie dzieci w wieku gimnazjalnym lub starszym. Co ciekawe, fakt posiadania przez respondentów dzieci w wieku objętym badaniem prawie wcale nie różnicował ich poglądów na *dzisiejszą młodzież*. Podobnie zresztą, jak deklaracja dotycząca kontaktu z własnymi dziećmi, bowiem aż 81,3% spośród nich stwierdziło, że rozumieją się ze swoimi dziećmi bardzo dobrze i rozmawiają o *wszystkim*. Jednakże 14,4% stwierdziło, że jakkolwiek ich kontakt z dziećmi jest dobry to ogranicza się do załatwiania spraw bieżących lub jest tylko odświętny. Na wprost zadane pytanie czy są zadowoleni z kontaktu z własnymi dziećmi "tak" (73,9%) i "raczej tak" (25,5%) odpowiedziało aż 99,4%.

2.3 Charakterystyka narzędzi użytych w badaniach terenowych

2.3.1 Trudności prowadzenia badań młodzieży w Warszawie

Prowadzenie badań w Warszawie, szczególnie w szkołach niższych szczebli, jest zadaniem bardzo niewdzięcznym. Należy rozumieć skargi dyrekcji szkół, którym częste najazdy badaczy dezorganizują pracę. Z kolei badacze narzekają na liczne odmowy zarówno na poziomie dyrekcji szkół lub rodziców, jak i na duże braki danych, braki zwrotów (średnio ok.60% zwrotu w ankietach audytoryjnych) oraz wysoki poziom niewybrednych na ogół żartów i wulgaryzmów - występujące zwłaszcza w badaniach audytoryjnych wśród uczniów gimnazjów. Dlatego ankiet audytoryjna nie jest w tym wypadku najlepszym narzędziem (o wiele lepsze wyniki można osiągnąć w badaniach jakościowych) jednakże z uwagi na stosunkowo krótki czas realizacji projektu nie mogliśmy sobie pozwolić na inny wybór technik zbierania danych.

Innym problemem jest nierzetelność bezpośrednich realizatorów i konieczność starannej kontroli zbierania danych. W naszym badaniu ok. 100 ankiet musiało być powtarzanych właśnie w wyniku kontroli. Jak nas poinformowali koordynatorzy badań terenowych z ZBN PTS i tak był to rezultat lepszy niż się ostatnio spotyka.

2.3.2 Kwestionariusze wywiadów

Aby zrealizować opisane w rozdziale pierwszym cele badań autorzy zaprojektowali nowe, oryginalne kwestionariusze wywiadu. Ze względu na eksploracyjny charakter badań zawierały one stosunkowo dużo pytań otwartych. Znaczna część pytań kierowanych do młodzieży została powtórzona w kwestionariuszu dla dorosłych. W zasadzie wykorzystaliśmy tylko kilka pytań zadawanych w naszych wcześniejszych projektach oraz jedno (zresztą po koniecznej modyfikacji) z badania innych autorów. Niezwykle ważną rolę odegrał w tym wypadku pilotaż narzędzia do badania młodzieży. Młodzi ludzie (uczniowie i studenci) wystąpili podczas pilotażu nie tyle jako nasze *króliki doświadczalne*, ale jako tzw. sędziowie kompetentni, których wpływ na ostateczny kształt narzędzi był nie do przecenienia. Wystarczy wskazać, że kwestionariusz został w 3/4 przebudowany właśnie po pilotażu.

2.4 Analizy prasy

Medialny wizerunek młodzieży jest zdecydowanie niepełny bez uwzględnienia medium najważniejszego dla dorosłych (bo - jak widzieliśmy - już niekoniecznie dla młodych Warszawiaków) czyli telewizji. Jednakże ze względu na krótki czas realizacji projektu oraz trudności techniczne analiza została ograniczona do przekazu prasowego.

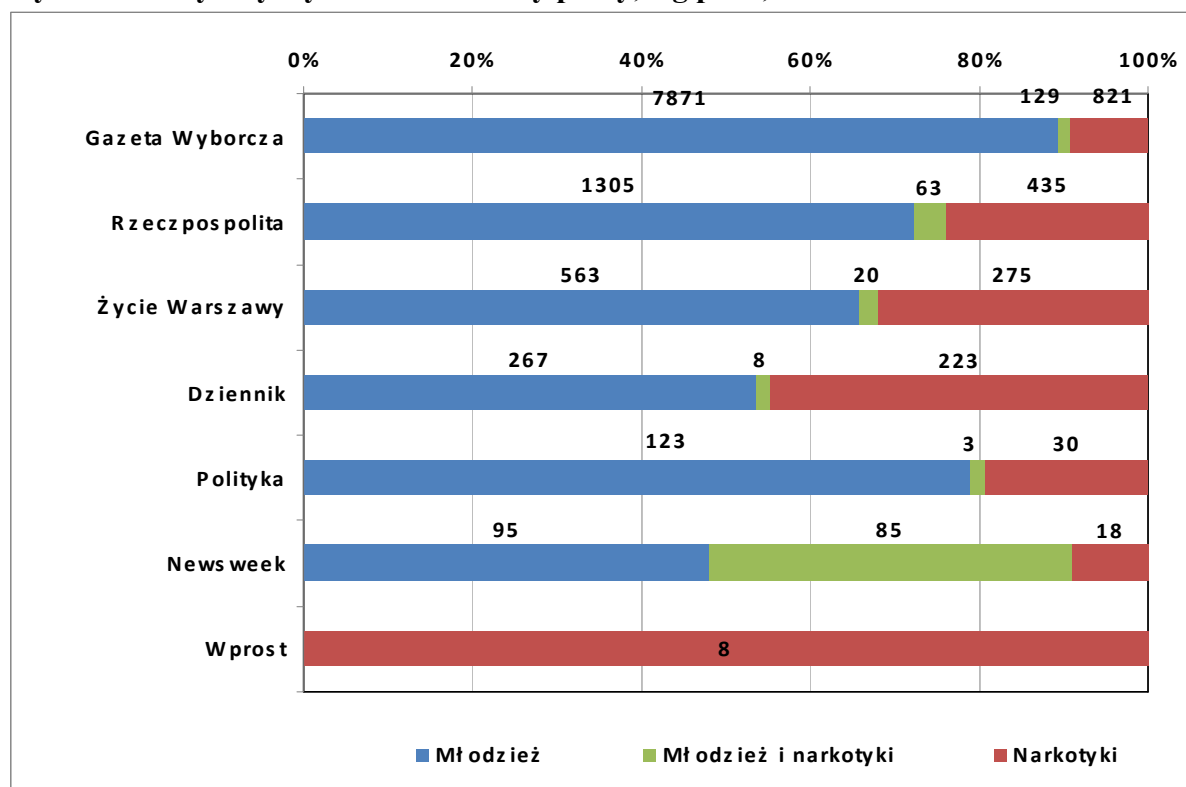
Analizy prasy zostały zaplanowane w celu sprawdzenia hipotez dotyczących charakteru dyskursu publicznego o młodzieży i narkotykach (por. wyżej - fragment poświęcony hipotezom badawczym).

2.4.1 Próba tekstów

Kolejnym źródłem danych były więc internetowe archiwa prasowe, które dobrano ze względu na publikowanie tekstów poświęconych albo młodzieży, albo narkotynom, a przede wszystkim młodzieży i narkotynom (N=.303). Tak skonstruowaną próbę, na tle pozostałych kategorii uwzględnionych podczas procedury doboru prezentuje wykres 2. Badanie objęło okres od 1 stycznia 2007 roku do 31 grudnia 2007 roku. Przyglądając się wynikom zamieszczonym w

rozdziale IV raportu oraz w Aneksie II trzeba uwzględnić fakt, że w czasie trwania badania mieliśmy w Polsce najbardziej kontrowersyjnego od powojnia ministra edukacji - Romana Giertycha z Ligi Polskich Rodzin, wcześniej lidera skrajnie prawicowej "Młodzieży Wszechpolskiej".

Wykres 2 Artykuły wybrane do analizy prasy, wg pism, w lb i w %.

2.4.2 Metodologia badania zawartości archiwów

Autor i realizator tej części badania skonstruował program do automatycznego zbierania artykułów ze stron WWW, na których umieszczone są archiwa prasowe. Teksty zostały wyodrębnione ze względu na występowanie w nich jednego z przyjętych słów-kluczy i zebrane w dwóch turach, oddzielnie dla każdego słowa-klucza. Następnie wyodrębnione zostały te materiały prasowe, w których pojawiły się oba kluczowe terminy (a więc zarówno młodzież, jak i narkotyki). Dalsza analiza dotyczyła już tylko tak wyłonionego zbioru tekstów. Ten został podzielony według kryterium tematycznego (uwzględniającego występowanie słów kluczy w tekstach poświęconych różnym innym

zagadnieniom) oraz według kryterium głównego nadawcy, dalej zwanego *glosem*. W następnym kroku autor wykonał analizę wypowiedzi poszczególnych *głosów* posiłkując się metodą pola semantycznego w zmodyfikowanej przez Fatygę, Zielińskiego i Marka Kłosińskiego wersji Regine Robin⁴⁴.

2.5 Analiza dokumentów

Dokumenty dotyczące działań poszczególnych instytucji i organizacji w obszarze profilaktyki uzależnień oraz pracy na rzecz młodzieży w ogóle były zbierane przy okazji wizyt realizatorów badania w instytucjach i organizacjach pracujących z młodzieżą, przede wszystkim w szkołach. Wykorzystaliśmy je tu do wstępnego rozpoznania charakteru pracy z młodymi ludźmi. Nie były więc one poddawane tak systematycznym analizom, jak wcześniej charakteryzowane zbiory danych. Dokumenty te pozwoliły jednak stwierdzić, że programy profilaktyczne szkół reprezentują bardzo nierówny poziom i styl działań profilaktycznych; od z lekka korupcyjnych "akcji promocyjnych", przez *odfajkowanie zadania*, do szczegółowych i kompetentnych instrukcji dla nauczycieli co mają zrobić w wypadku zetknięcia się z uczniem będącym pod wpływem substancji psychoaktywnej. Warto zwrócić uwagę, iż niektóre szkoły we własnym zakresie lub we współpracy z innymi podmiotami prowadziły, zresztą z różnym skutkiem, badania dotyczące atmosfery szkolnej, potrzeb uczniów czy budowania marki szkoły.

Ponadto zebraliśmy i przeanalizowaliśmy najnowsze raporty, artykuły i opracowania dotyczące problematyki raportu. Niektóre z nich zostały wykorzystane w kolejnych jego częściach (tamże adresy bibliograficzne).

⁴⁴ R.Robin,(1973), *Histoire et linguistique*, Paris; por też: B. Fatyga, P.Zieliński, K.Górnjak, (2000), *Zwei Europas. Jugendliche in Polen und in Deutschland an der Jahrhundertwende. Band 1. Der Stammesfeind und der Globale Kumpel*, Warschau oraz M. Kłosiński, (1994), *Obraz bezrobocia i bezrobotnych w polskiej prasie*, (w:) "*Kultura i Społeczeństwo*", nr 2.

2.6 Uwagi końcowe

Wszystkie opisane wyżej źródła danych zostały poddane właściwym dla nich metodom analizy i interpretacji. W wypadku badań uczniów, studentów i dorosłych jako podstawę analizy wykorzystano pakiet SPSS.

CZĘŚĆ II – WYNIKI i ANALIZY

Rozdział 3

Juwentologiczne kompetencje dorosłych a deklarowane poglądy i zachowania młodzieży

Źródła wiedzy, źródła kontaktu - porównania

W tym rozdziale kontynuujemy charakterystykę dorosłych uczestników badania⁴⁵. Zajmujemy się także porównaniami ich poglądów na temat młodzieży z poglądami i zachowaniami deklarowanymi przez uczniów i studentów. Wyniki badań pozwalają na charakterystykę obszarów zgodnych sądów i opinii, jak i na wskazanie pól dyskursu, w których istnieją duże, a nawet bardzo duże, rozbieżności pomiędzy grupami młodzieży i dorosłych. Przypomnijmy, iż analiza ma na celu określenie wiedzy, kompetencji poznawczych dorosłych oraz wiarygodności i legitymizacji nie tylko ich głosów w dyskursie, ale i ich działań na rzecz młodych ludzi.

1. Wartości, problemy i potrzeby młodzieży

1.1 Układ wartości młodzieży i dorosłych

Od lat w standardowych badaniach młodzieży w Polsce dotyczących tzw. hierarchii wartości (por. rozdział I) zwraca się uwagę na podobieństwa wyborów pomiędzy ludźmi młodymi a starszymi pokoleniami. Podobny wynik uzyskaliśmy również w naszym badaniu. Zwykle, po stwierdzeniu takiego podobieństwa, badacz uznaje, że może spać spokojnie: młodzież jest podobna do dorosłych, różnice są niewielkie i powierzchowne; proces reprodukcji społeczeństwa w znanej nam postaci trwa. Różnice, jeśli tak jak tutaj są, to wynikają, po prostu, ze zogniskowania uwagi na innych celach życiowych, na

⁴⁵W tym i kolejnym rozdziale dane zawarte w tabelach i przedstawione na wykresach z różnych powodów na ogół nie sumują się do 100%. Po pierwsze - badani w wielu pytaniach byli proszeni o wskazanie więcej niż 1 możliwości, po drugie - w tabelach nie prezentujemy pełnych rozkładów odpowiedzi tylko wybrane ich kategorie (np. tylko "tak" albo tylko "regularnie korzystam"), po trzecie pominęliśmy braki danych skupiając się na jakościowej analizie udzielonych przez badane osoby odpowiedzi.

określonym etapie życia. Nic zatem dziwnego, iż przykładowo, relatywnie największą wagę do życia uczuciowego zadeklarowali studenci - wszak studia to czas wicia gniazd. *C'est fini!* Bardziej wnikliwy badacz chętnie by się zadumał nad pewnymi trendami, które również tu są widoczne, takimi jak np. sekularyzacja. Problem jednakże przede wszystkim w tym, że mimo podobieństw dotyczących głównych, bazowych wyborów życiowych między dorosłymi i młodymi ludźmi więcej jest różnic w pozostałych kwestiach światopoglądowych oraz opiniach o sobie nawzajem. Pokazują to kolejne wyniki prezentowanych tu badań. Wybory najważniejszych wartości w grupach uczniów, studentów i dorosłych zawiera tabela 8.

Tab.8 Co jest w życiu najważniejsze, odpowiedzi młodzieży i dorosłych w % i porangowane

wartości	uczniowie	R	studenci	R	dorośli	R
rodzina	67,8	1	71,3	1	73,8	1
inni ludzie	44,8	2	32,0	6	34,4	6
uczucia (miłość, przyjaźń)	40,2	3	49,7	2	46,7	3
bogactwo, pieniądze	33,7	4	41,5	5	20,2	7
praca	31,7	5	47,3	3	54,0	2
zdrowie	18,7	6	46,5	4	44,7	5
cechy charakteru	15,3	7	17,2	7	45,4	4
zabawa	9,2	8	7,7	9	3,3	10
szacunek, prestiż, wizerunek	5,3	9	4,0	10	7,3	9
Bóg, religia	3,7	10	8,3	8	16,2	8
ekologia, natura, zwierzęta	2,0	11	0,3	11	2,0	11

1.1.2 Miejsce nauki jako zasobu wiedzy i jako czynności (uczenie się) w układach wartości

Od wielu lat w tego rodzaju układach wartości nauka nie pojawiała się jako wartość autoteliczna lecz - zgodnie z wypaczoną ideologią *boomu* edukacyjnego - była tylko środkiem do osiągnięcia wymienionych w tabeli... wartości. Ponieważ panuje zgodna opinia, że młodzież musi się uczyć to porównajmy teraz przekonania dorosłych i młodych ludzi na ten temat. W tabeli... zestawione są poglądy młodzieży i dorosłych na naukę jako czynność - uczenie się. Dorosli w tej kwestii były wypowiedzieli się niemal jednym głosem, między uczniami i studentami widać znaczące różnice, podobnie jak między młodzieżą a

dorosłymi. Na przymus i stres związany z uczeniem się zwrócili uwagę tylko uczniowie.

Tab. 9 Czym jest dla młodzieży i dorosłych uczenie się, w %.

charakterystyka	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
jest obowiązkiem	30,2	13,0	7,9	13,7
pozwala się rozwijać, pogłębiać zainteresowania	24,2	55,2	73,7	34,0
większość tego czego się uczy jest mi niepotrzebna	22,5	3,5	2,3	10,7
jest męczarnią, jest stresująca	20,2	2,4	1,3	10,0
jest przydatna w życiu codziennym	14,8	8,8	31,8	19,9
jest treningiem umysłu	12,2	11,0	31,1	19,5
jest warunkiem poprawy sytuacji materialnej	3,7	1,7	7,0	-
jest moją pasją	1,3	4,8	23,2	20,1
jest przyjemnością	0,3	0,2	6,0	5,7

Młodzi ludzie zapytani jakie chcą mieć wykształcenie stwierdzili, że wyższe (uczniowie - 87,0%; studenci - 99,5%). Po co - zdaniem własnym i dorosłych się uczą?

Tab. 10 Po co młodzież się uczy w opiniach uczniów, studentów i dorosłych, w %.

powód	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
żeby osiągnąć sukces materialny	71,8	52,0	52,3	9,6
żeby osiągnąć wysoką pozycję w życiu	40,2	30,8	33,4	-
żeby się rozwijać przez całe życie	31,2	29,3	11,6	18,7
żeby zdobyć wiedzę	28,3	21,0	12,6	12,1
żeby osiągnąć sukces towarzyski	28,0	23,2	15,6	10,0

Tu warto zwrócić uwagę na kategorie wyróżnione w tabeli - dorośli znacznie rzadziej niż młodzi ludzie dopuszczają możliwość, iż powody, dla których młodzi ludzie się uczą mogą być autoteliczne! A w Warszawie wskazała je blisko 1/3 młodzieży. Zauważmy także rysujący się snobizm, który uzależnia zdaniem młodych ludzi (i w mniejszym stopniu dorosłych) sukces towarzyski.

Ciekawe jest porównanie wypowiedzi dorosłych i młodzieży dotyczących potrzeby osiągnięcia wyższego wykształcenia. Pośrednio możemy się tu co nieco dowiedzieć o postawach egalitarnych, tak ważnych z punktu widzenia problematyki "wyrównywania szans". No i proszę: zbadani dorośli, jako żywo nie są zwolennikami dzielenia się wartością jaką jest wykształcenie! Pogląd ten

ich nie różnicuje, niewielkie różnice wystąpiły między studentami uczelni publicznych (częściej odpowiadających, że *nie*) i niepublicznych (częściej udzielających odpowiedzi *trudno powiedzieć*).

Tab.11 Czy wszyscy ludzie powinni mieć wyższe wykształcenie, odpowiedzi w %.

odpowiedź	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
tak	20,2	12,7	5,7	10,7
nie	36,6	56,7	93,0	46,5
trudno powiedzieć	41,7	30,7	1,3	34,9

Wśród uczniów najrzadziej odpowiedzi *tak* udzielili ci ze szkół policealnych i dla dorosłych (13,4%), czyli najstarsi; ponad 40% uczniów liceów ogólnokształcących i ze szkół policealnych, nieco ponad 1/4 gimnazjalistów i 1/3 uczniów szkół zawodowych odpowiedziało, że *nie*.

Przyjrzymy się jeszcze uzasadnieniom powyższych poglądów młodzieży i dorosłych.

Tab.12 Czy wszyscy ludzie powinni mieć wyższe wykształcenie, uzasadnienia, w %.

uzasadnienia pozytywne				
uzasadnienie	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
ludzie byliby mądrzejsi, mieliby samowiedzę	38,8	63,2	82,4	34,2
nie byłoby bezrobocia	14,0	7,9	5,9	5,8
wykształcenie gwarantuje sukces zawodowy	11,6	25,0	29,4	12,6
uzasadnienia negatywne				
uzasadnienie	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
ze względów praktycznych (podział pracy)	49,1	53,2	38,7	12,9
nie każdy tego potrzebuje	15,6	20,3	22,9	-
nie każdy ma odpowiednie zdolności	13,8	14,7	46,2	31,9
nie każdy tego chce	8,7	9,4	5,7	-

Co prawda dorośli uważają, że ludzie byliby mądrzejsi, gdyby mieli wyższe wykształcenie (sami - jak widzieliśmy - je mają!), co prawda młodzież chce je mieć lub jest w trakcie jego zdobywania, ale zarazem sformułowania dotyczące ograniczenia dostępu do tej wartości są wyraźnie widoczne. No i poglądy na ten temat różnią badane grupy: dorośli widzą przede wszystkim barierę nie do

przeskoczenia - brak zdolności; młodzież zwróciła uwagę głównie na kwestie praktyczne. Powstaje pytanie jak wyrównywać szanse? *De facto* dochodzi do równania w dół, co właśnie na różnych polach edukacyjnych obserwujemy.

Z porównania danych zawartych w tabelach dotyczących znaczenia wykształcenia można wysnuć jeszcze co najmniej jeden wniosek: zdecydowanie najważniejszy jest ciągle sukces materialny, które ono zapewnia.

Wykształcenie jest wartością "nierówno zmityzowaną" - poglądy na jego temat to rozbite, niespójne fragmenty stereotypów i gotowych, "poprawnych politycznie" sądów.

1.2 Problemy młodzieży

Z punktu widzenia głównej problematyki tego raportu warto zwrócić uwagę, że uczniowie jako najważniejsze problemy młodzieży najczęściej wymienili narkotyki i alkohol, zaś na 6 miejscu problemy z paleniem papierosów.

Tymczasem dorośli - mimo uczestnictwa w programach dotyczących uzależnień (por. fragment "Programy dla młodzieży bez młodzieży") - wymienili je na 12 i 13 miejscu! Zarówno uczniowie, jak i studenci jako jeden z najważniejszych problemów młodzieży w Warszawie wymienili agresję i przemoc. Zaś dorośli wskazali go dopiero na miejscu 9. Jeśli przyjrzymy się jakie są najważniejsze problemy młodych ludzi w mieście wg dorosłych okazuje się, iż to anonimowość i brak akceptacji (1 miejsce) oraz kłopoty z rodzicami (2). No i oczywiście fakt, iż młodzież nie dorasta do szkolnych wymagań (3) i nie chce się jej uczyć (5) oraz brak autorytetów, wzorców osobowych i braki w dobrym wychowaniu, czyli respektowaniu reguł grzeczności (4).

Analizując wyniki warto zwrócić również uwagę na spore zróżnicowania odpowiedzi uczniów i studentów. Dotyczą one przede wszystkim kłopotów materialnych i ze znalezieniem pracy, które zdecydowanie częściej wymieniają studenci, problemów z alkoholem i paleniem papierosów częściej wymienianych przez uczniów.

Tab. 13 Najważniejsze problemy młodzieży w Warszawie, odpowiedzi młodzieży i dorosłych, w %.

problem	uczniowie	R	studenci	R	dorośli	R	różnica (młodzież ogółem)
narkotyki	33,5	1	19,3	3	6,0	12	20,4
alkohol	27,8	2	11,7	7	4,3	13	15,5
agresja, przemoc, przestępczość	22,3	3	20,2	2	11,5	9	9,8
problemy z rodzicami	16,7	4	9,5	8	41,4	2	28,3
anonimowość, osamotnienie, brak akceptacji	15,3	5	15,2	5	44,7	1	29,4
palenie	14,0	6	1,5	15	1,0	14	6,8
nieciekawa oferta kulturalna	10,8	7	18,7	4	12,9	7	-
problemy z nauką; za wysoki poziom	10,5	8	4,0	12	21,9	3	21,4
kłopoty materialne	10,0	9	36,2	1	14,6	6	8,5
nałogi, używki ogólnie	7,7	10	7,3	10	7,6	11	-
problemy w szkole, niechęć do nauki ogólnie	7,3	11	2,8	13	15,6	5	10,5
za dużo pokus, tempo życia	4,7	12	8,8	9	12,3	8	5,5
brak ambicji, celu, zainteresowań	4,2	13	5,3	11	9,6	10	-
brak autorytetów, wzorców, wychowania	2,2	14	2,5	14	16,6	4	14,3
kłopoty ze znalezieniem pracy	1,5	15	12,8	6	1,0	14	6,2

1.3 Potrzeby młodzieży w Warszawie

Przyjrzyjmy się teraz jak co wg respondentów ze wszystkich trzech zbadanych grup jest najbardziej potrzebne młodzieży warszawskiej.

Tab.14 Postrzeganie potrzeb młodzieży warszawskiej, w % i wg rang.

obiekty i miejsca	uczniowie	R	studenci	R	dorośli	R	różnica (młodzież ogółem)
otwarte obiekty sportowe, ogólnie	-	-	-	-	67,9	1	67,9
darmowe boiska	55,8	1	44,3	5	10,3	6	39,8
kluby młodzieżowe	54,8	2	45,2	4	31,1	3	18,9
bezpieczne parki	52,7	3	60,3	1	1,7	10	54,8
nowoczesne instytucje kulturalne	50,0	4	60,2	2	35,1	2	20,0
niedrogie korepetycje	45,8	5	33,0	7	4,0	7	35,4
ścieżki rowerowe	44,5	6	51,0	3	3,0	9	44,8
siłownie	37,0	7	30,2	8	-	-	33,6
skateparki	34,7	8	22,2	9	4,0	7	24,4
miejsca uzyskiwania pomocy	34,7	8	37,8	6	12,3	5	24,0
miejsca rozwijania zainteresowań	-	-	-	-	21,9	4	21,9

Są to kolejne interesujące wyniki, pokazujące tym razem wyraziste różnice w postrzeganiu potrzeb młodzieży warszawskiej przez młodszych i starszych

respondentów. Zauważmy, iż młodzi ludzie wskazywali bardziej konkretne miejsca i obiekty. Ponadto - jeśli nawet rangi są zbliżone, to częstotliwość wymieniania okazała się bardzo zróżnicowana..

2. Praktyczna teoria więzi społecznej

Każdy człowiek ma jakąś, jak by powiedział Claude Lévi-Strauss, "domowego wyrobu" teorię dotyczącą kształtu społecznego świata oraz swojego obrazu, roli i kontaktów z innymi w tym świecie.

2.1 Cechy pomagające i przeszkadzające w kontakcie młodzieży i dorosłych

Poniżej analizujemy przekonania dorosłych ekspertów i badanej młodzieży na temat ich wzajemnych relacji.

Tab.15 Cechy własne pomagające zdaniem dorosłych w kontakcie z młodzieżą oraz cechy młodzieży w opinii dorosłych przeszkadzające w nawiązaniu kontaktu, w %.

cechy dorosłych	%	cechy młodzieży	%
moja otwartość, komunikatywność	50,0	brak wychowania młodzieży	26,8
moja życzliwość troska, lubię ich	17,2	niechęć do dorosłych, bunt	17,9
moja wiedza , kompetencje, doświadczenie	14,2	bariera wieku i doświadczenia	14,2
ich pozytywne cechy	10,9	nic mi nie przeszkadza	10,6
mój młody wiek	5,3	ich agresja, próba zakrzyczenia	7,9
moja szczerność, prawdomówność	4,6	różnice kulturowe/cywilizacyjne	7,9
moje uczciwe, równe traktowanie ich	4,6	ich bezmyślność, głupota	4,6
moja cierpliwość, poświęcanie czasu	4,3	mój brak wiedzy i czasu	4,0
moje dobre samopoczucie	2,0	ich nałogi, narkotyki, alkohol	1,0

Ciekawe, że najczęściej wskazana cecha dorosłych - *komunikatywność* ani też - co prawda rzadziej wymieniane - *wiedza i doświadczenie* nie nakierowały ich myślenia na fakt, iż wskazane przez nich (przede wszystkim negatywne) cechy młodych ludzi, a w szczególności *brak wychowania* są *de facto* klęską zarówno ich *komunikatwności*, jak i *wiedzy i doświadczenia*, jak i samooceną ich przydatności ich jako wychowawców, mentorów, przewodników, a wreszcie autorytetów. Jeśli tylko co 25 badany uznał, że wina może leżeć po jego stronie, to *otwartość i komunikatywność* wydają się niespecjalnie przydatnymi cechami dla nawiązywania i podtrzymywania kontaktu z młodymi ludźmi.

W każdym razie teza o dwóch równoległych światach społecznych: dorosłych ekspertów od młodzieży i jej samej zyskuje tu kolejne argumenty.

Pocieszające jest jedynie to, że co 9 dorosły uznał za pomagające w kontakcie pozytywne cechy młodych ludzi oraz stwierdził, iż *nic mu nie przeszkadza* w nawiązywaniu więzi z młodymi ludźmi. Naturę relacji społecznych pomiędzy ludźmi młodymi i starszymi, a w każdym razie obraz kulturowej i psychologicznej presji wywieranej na młodzież ilustrują dane z tab. Zwykle to dorośli wskazują młodzieży co powinna ona robić.

Tab.16 Dlaczego młodzież powinna robić co innego niż to co lubi, w %.

powód	młodzież		dorośli		
	uczniowie	studenci	dyrektorzy szkół	pedagodzy/psycholodzy	pozostali dorośli
muszą, nie mają wyjścia	26,7	35,2	29,2	28,2	25,0
dla przyszłości	21,1	38,0	37,5	37,2	25,0
żeby nie robić złych rzeczy	10,2	4,7	15,3	9,0	19,1
bo to rozwija charakter	9,2	13,2	20,8	26,9	25,7
nie zgadzam się z tym twierdzeniem	4,8	4,3	16,7	24,4	23,7

Symptomatyczne są stosunkowo wysokie odsetki dorosłych, którzy nie zgodzili się z sugestią zawartą w pytaniu. Wynik ten można interpretować dwojako: albo jako wyraz przekonania, że młodzież powinna lubić dokładnie to co musi robić, albo, że młodzież robi to co lubi. Gdyby tak było to mamy tu sygnał o istnieniu obszaru rozciągającego się między autorytaryzmem a bezradnością.

Dla młodych ludzi rodzice i nauczyciele to najbliższe im (przynajmniej "terytorialnie") kategorie dorosłych. Zwykle, jak pokazują to inne badania, ich cechy są uogólniane na wszystkich starszych ludzi. Młodzież pytana o cechy rodziców i nauczycieli zarówno wspomagające kontakt, jak i przeszkadzające w nim udzieliła odpowiedzi, przedstawionych w tab.17 i 18.

Tab. 17 Lubiane i nielubiane cechy dorosłych (rodziców) w opinii młodzieży, w %.

cechy rodziców			
lubiane		nielubiane	
nazwa	%	nazwa	%
miłość, opiekuńczość	31,4	brak zaufania	14,3
akceptacja, zaufanie	20,8	pouczanie, czepianie się	14,1
otwartość, partnerstwo	13,7	wymuszanie, narzucanie, despotyzm	12,1
szczerłość	8,2	nadopiekuńczość	11,5
poświęcanie czasu	7,3	są w porządku	9,0
poczucie humoru, luz	3,5	agresja, kary, krzyki, bicie	4,5
nie ma takich cech	1,6	brak czasu	2,2

Co ciekawe, największa różnica między odpowiedziami uczniów i studentów dotyczyła *miłości i opiekuńczości*; młodym dorosłym te cechy są o wiele bardziej potrzebne (46,5%) niż nastolatkom (16,3%). Wyraźnie zróżnicowane odpowiedzi dotyczyły także *akceptacji i zaufania* (studenci - 27,8%; uczniowie - 13,7%). Podobnie *nadopiekuńczość i brak zaufania* zdecydowanie bardziej przeszkadzają studentom (odpowiednio: 16,7% i 17,8%) niż uczniom (6,3%; 10,7%).

Tab. 18 Lubiane i nielubiane cechy dorosłych (nauczycieli) w opinii uczniów i studentów, w %.

cechy nauczycieli			
lubiane		nielubiane	
nazwa	%	nazwa	%
inteligencja, wiedza, mądrość	23,6	przemądrzałość, arogancja, dystans	29,0
wyrozumiałość, szacunek	11,6	niesprawiedliwość, faworyzowanie	17,1
życzliwość, opiekuńczość	9,5	nic, lubię ich	7,5
poważne traktowanie, partnerstwo	9,1	brak wiedzy, kwalifikacji, głupota	6,6
otwartość	9,0	zbyt wysokie wymagania	5,8
niczego w nich nie lubię	5,8	nerwowi, , niecierpliwi	2,2
poczucie humoru, luz	4,8		

Z kolei, w wypadku nauczycieli tylko jeden z wyróżnionych zespołów cech wyraźnie podzielił opinie badanych młodych ludzi; dla studentów *inteligencja, wiedza i mądrość* okazały się zdecydowanie dominującymi lubianymi cechami (39,2%), gdy tymczasem wskazało je zaledwie 8% uczniów. Jedyne warte wzmianki różnice w wypadku cech nielubianych dotyczyły zaś opinii o *przemądrzałości, arogancji i dystansie* nauczycieli wobec wychowanków (studenci - 34,0%; uczniowie - 24,0%) oraz stwierdzenia, że nauczyciele *nie mają nielubianych cech* (studenci - 12,3%; uczniowie - 2,7%).

2.1.1 Oficjalne i nieoficjalne formy towarzyskości

Dla dorosłych koniecznym elementem pozytywnego wizerunku młodzieży - jak zwracała na to już uwagę Antonina Kłoskowska - jest zaangażowanie młodych ludzi w życie organizacyjne. Jednakże wyniki badań od lat mówią, iż polska młodzież od organizacji się odwraca. W tym badaniu odsetki zadeklarowanego uczestnictwa młodych ludzi w grupach i organizacjach okazały się wyjątkowo

wysokie: 45,5% uczniów; 27,8% studentów odpowiedziało, że należy do jakiejś grupy i/lub organizacji.

Tab. 19 Przynależność do grup i organizacji wg typów szkół, w % ogółem.

Gimnazjum	Liceum Ogólnokształcące	Szkoły zawodowe	Szkoły policjalne	Uczenia publiczna	Uczelnia niepubliczna
53,2	49,3	38,8	28,4	34,2	15,9

Dla młodzieży warszawskiej szczególnie charakterystyczne są typy przynależności. Zdecydowana większość badanych wskazała grupy nieformalne, które jak widać mają ogromne znaczenie dla młodych ludzi. Mimo różnic między studentami i uczniami ważna jest także przynależność do organizacji sportowych. W pozostałych generalnie nieco częściej uczestniczą uczniowie niż studenci.

Tab. 20 Przynależność do grup i organizacji wg typów towarzyskości, w %.

typ wspólnoty/organizacji	uczniowie	studenci	różnica
paczka koleżeńska/przyjaciele	70,0	65,3	-
klub sportowy	33,7	22,2	11,5
klub taneczny	12,8	4,8	8,0
inna organizacja pozarządowa	11,4	16,2	-
grupa subkulturowa	10,3	2,4	7,9
harcerstwo	8,1	2,4	5,7
organizacja wyznaniowa	7,0	4,8	-
zespół muzyczny	7,0	4,8	-
grupy teatralne, filmowe itd.	3,7	0,6	-
chóry	2,9	5,4	-

Poniżej konfrontujemy opinie dorosłych na ten temat uczestnictwa młodych ludzi w organizacjach.

Tab. 21 Dlaczego młodzież nie chce się angażować w organizacje, w opinii dorosłych, w %.

powód	dyrektorzy	pedagodzy/ psycholodzy szkolni	pozostali	ogółem
wina organizacji (złe reguły)	59,7	35,9	38,8	43,0
wina młodzieży (nie lubią, nie chcą)	55,6	50,0	53,3	53,0
wina kultury (niemodne, obciachowe)	27,8	41,0	48,0	41,4
brak reklamy, zły PR	22,3	25,6	24,3	24,2
brak czasu	13,9	12,8	8,6	10,9
wina rodziców (źle wychowali)	11,1	7,7	13,2	11,3

Zwróćmy uwagę, że zarazem najczęstsze i najbardziej zgodne opinie dorosłych odnoszą się do "winy" młodzieży.

2.2 Kto imponuje młodzieży warszawskiej

Mniej więcej w tym miejscu dyskursu o młodzieży zwykle pojawia się na kwestia tzw. autorytetów. My zadaliśmy pytanie o to kto - zdaniem młodzieży i dorosłych - imponuje młodym ludziom oraz o to jakie cechy mają owe "imponujące" osoby.

Tab. 22 Kto imponuje młodym ludziom w opiniach młodzieży i dorosłych, w %.

osoby	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
nie znam/nie ma takiej osoby	42,4	64,5	1,8	51,7
rówieśnicy, koledzy, przyjaciele	24,0	7,5	13,8	-
matka	13,5	9,3	3,0	8,4
ojciec	9,0	4,2	1,2	5,4
rodzeństwo	6,2	1,2	-	3,7
dalsza rodzina	4,2	1,8	1,8	-
muzycy	3,7	2,5	15,7	12,6
sportowcy	3,5	1,2	21,1	18,8
przywódcy religijni	3,5	5,0	40,4	36,1
nauczyciele, trenerzy	3,5	1,5	22,9	20,4
aktorzy	3,2	0,5	7,8	6,0
profesjonaliści	2,8	2,0	6,0	-
rodzice	2,5	2,5	26,5	24,0
ludzie mediów	2,3	2,0	28,3	26,1
politycy	1,8	3,3	12,7	10,1
przedsiębiorcy	1,0	0,0	2,4	-
pisarze, poeci	0,8	0,3	3,0	-
księża	0,3	0,8	1,2	-

W odniesieniu do większości kategorii wymienionych w tabeli dorośli, podzieleni według kryterium zawodu, nie różnili się w poglądach. Od tej zasady było kilka wyjątków. Ciekawe, że żadna z osób bezpośrednio związanych ze szkołą nie stwierdziła, iż młodzież *nie ma takich postaci*, które by jej imponowały. Z kolei, o tym, że młodzieży imponują *nauczyciele* najrzadziej byli przekonani pedagodzy i psychologowie szkolni (14,3%). Oni też najczęściej uważali, że imponują *przywódcy religijni* (52,4%), *ludzie mediów* (35,7%) i *rodzice* (31,0%).

Tab.23 Cechy osób, które imponują młodym ludziom wg młodzieży i wg dorosłych, w %.

cechy osoby	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
komunikatywność, otwartość	16,5	8,0	41,6	29,3
inteligencja, wiedza, mądrość	15,0	8,8	19,3	-
perfekcjonizm, talent, geniusz	10,8	3,0	15,1	8,2
wytrwałość, systematyczność, pracowitość	9,2	6,8	13,3	5,2
silny charakter, charyzma, wierność zasadom	7,5	8,2	33,7	25,9
przedsiębiorczość, zaradność	5,2	2,5	11,4	7,6
poczucie humoru, uśmiech	4,5	2,2	3,6	-
wygląd, uroda, wizerunek	3,8	0,5	13,9	11,7
sukces medialny, bogactwo, popularność	1,8	0,2	38,0	37,0

O tym, że młodzieży imponują *komunikatywność i otwartość* oraz *sukces medialny bogactwo i popularność* najczęściej byli przekonani dyrektorzy szkół (odpowiednio 53,9% i 53,8%); że *silny charakter* - najczęściej stwierdziły osoby niezwiązane ze szkołą (37,6%).

2.3 Praktyczne wymiary otwartości, tolerancji i empatii dorosłych

Rygoryzm, ale i zdolność empatii, a przede wszystkim margines wyobraźni i tolerancji dorosłych dla tzw. ryzykownych zachowań młodzieży pokazują pośrednio odpowiedzi na dwa kolejne pytania. Warto się zastanowić nad tymi wynikami ponieważ bardzo często w praktyce skutkują one zaetykietowaniem (*labeling*)⁴⁶ i odrzuceniem młodych ludzi jako *narkomanów, dysfunkcji, patologii* lub - tradycyjnie - *chuliganów*. Pierwsze dotyczy kwestii czy, zdaniem badanych, w życiu młodych ludzi zdarzają się sytuacje, w których dopuszczalne są naganne, nieakceptowane na codzień zachowania.

⁴⁶ Jak pisze Howard S. Becker w klasycznym tekście: "dewiacja nie jest sposobem działania, które dana osoba podejmuje, lecz raczej konsekwencją stosowania przez inne osoby reguł i sankcji w stosunku do <przestępcy>. Dewiantem jest osoba, do której etykietka ta została z powodzeniem zastosowana; zachowanie dewiacyjne, jest to zachowanie, które ludzie tak naznaczają". H.S. Becker, *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, The Free Press, Glencoe, 1963, s.9; kompetentny przegląd teorii naznaczania zawiera artykuł A. Kojdera, Co to jest teoria naznaczania społecznego (w:) "*Studia Socjologiczne*" nr 3, 1980; por. też E. Czykwin, *Stygmat społeczny*, Warszawa 2007, PWN.

Tab.24 Czy zdarzają się w życiu młodego człowieka sytuacje, w których dopuszczalne są określone zachowania negatywne , w %:

zachowania	uczniowie		studenci		dorośli		różnica (młodzież ogółem)	
	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie
upicie się	65,3	16,2	84,8	8,3	13,6	63,2	61,5	50,9
zażycie narkotyku od czasu do czasu	19,1	58,8	22,8	62,0	8,9	76,8	12,1	16,4
zapalenie papierosa od czasu do czasu	66,4	22,0	82,3	11,2	16,6	47,4	57,8	30,9
bójka	56,0	25,3	57,2	31,3	15,6	48,0	41,0	19,7
nietypowe, odjazdowe zachowanie	62,4	13,2	68,9	14,7	23,8	28,5	41,9	14,6

Wydaje się, że dorośli zareagowali na to pytanie bądź rytualnie bądź emocjonalnie, gdy tymczasem młodzi ludzie postawili się przede wszystkim w sytuacji ekspertów, a dopiero potem formułowali normę powinnościową (w brzmieniu negatywnym). Zauważmy, że największe rozbieżności poglądów dotyczą sytuacji, w których dopuszczalne byłoby upicie się albo zapalenie papierosa przez młodego człowieka. Relatywnie najmniejsze rozbieżności dotyczą sytuacji sięgania przez młodych ludzi po narkotyki. Zdecydowanie częściej niż dorośli młodzi respondenci dopuszczali usprawiedliwione przez sytuację bicie się i nietypowe zachowania, ale także warto zwrócić uwagę na fakt, że ci spośród nich, którzy tego zdecydowanie nie akceptowali nie różnili się procentowo aż tak bardzo od dorosłych.

Kolejne pytanie odnosiło się już wprost do możliwości akceptowania młodych ludzi, którzy od czasu do czasu zachowują się w podany wyżej sposób

Tab.25 Czy możesz (może Pan/i) zaakceptować młodych ludzi, którzy..., w %.

zachowania	uczniowie		studenci		dorośli		różnica (młodzież ogółem)	
	tak	nie	tak	nie	tak	nie	tak	nie
od czasu do czasu piją alkohol	40,7	11,5	40,0	4,3	33,4	23,5	6,9	15,6
zdarzyło się im zażycie narkotyku	14,5	48,7	10,5	37,2	31,5	37,4	19,0	5,5
palą papierosy	39,5	12,8	38,0	7,3	35,1	16,2	-	6,1
lubią się bić	16,3	31,8	13,2	36,5	15,9	45,7	-	11,5
zdarzyło się zachować nietypowo, niegrzecznie, "zaszaleć"	40,3	6,2	32,3	4,0	36,1	7,6	-	-

Jeżeli porównamy jak odpowiadali dorośli gdy poprosiliśmy o ocenę akceptowalności sytuacji, w których pojawiają się zachowania ryzykowne, to okazało się, iż dorośli takich sytuacji zdecydowanie nie akceptują. Jednakże są nadspodziewanie akceptujący dla osób, którym zdarzyło się przyćpać. Ponadto, mimo iż rozpiętości różnic między dorosłymi a młodzieżą nie są już tak duże, jak w poprzednim wypadku, to warto zauważyć, że dorośli częściej niż młodzież nie akceptują picia i bicia się.

Generalnie można byłoby stwierdzić, że - jak wynika z dotychczasowej analizy - to raczej sytuacja tworzy dewiantów i *outsiderów* niż praktyki wykluczania stosowane do nich jako do ludzi. Tę interpretację da się rozwijać w dwóch kierunkach: z jednej strony, można założyć, że zbadani dorośli kierują się w swoich opiniach zasadami szkoleniowo-programowej *political correctness*, wynikającymi z naczelnej reguły *otwartości i komunikatywności*, która uniemożliwia im odrzucanie ludzi a za zło wini kulturę, społeczeństwo, lub najlepiej rodzinę; z drugiej strony jednak można przyjąć, że wpływ na takie sądy miał głęboko zakorzeniony wzór dotyczący zachowań przede wszystkim męskich, a wyrażany przekonaniem o tym, że młodość się musi wyszumieć. Bezpieczniej jest winić sytuację, bo na nią można ewentualnie mieć wpływ, na ludzi - raczej nie.

2.3.1 Empatia, nadopiekuńczość czy specjalne soczewki w patrzeniu na młodzież

Dorosłych i młodzież zapytaliśmy o samopoczucie młodych ludzi; w tym zarówno o stany pozytywne, jak i negatywne.

Tab. 26 Samopoczucie młodzieży w opiniach jej samej i dorosłych, w %.

stan/samopoczucie	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
przemęczenie	64,5	54,0	60,6	-
choruje	14,8	11,3	33,4	20,3
zdenerwowanie, wściekłość	54,5	33,7	63,9	19,8
bezzadność	29,3	19,3	48,0	23,7
dobre samopoczucie, zadowolenie z życia	48,7	50,7	26,2	23,5
aktywność życiowa, chce się żyć	49,3	51,8	29,1	21,5
okazywanie pozytywnych emocji	55,0	60,0	27,8	29,7

Jedyna opinia, co do której większość badanych się zgodziła dotyczyła przemęczenia. W innych kwestiach dorośli częściej uznawali, że młodzież choruje, denerwuje się i wścieka, czuje bezzadność. Można byłoby to uznać za wyraz troski i empatii gdyby nie fakt, że zarazem zaczęło częściej dorośli nie zauważali, iż młodzi ludzie roztaczają pozytywną energię!

3. Programy dla młodzieży bez młodzieży i co z tego wynika

Idealistycznie możnaby założyć, że udział w programach dla młodzieży stwarza dorosłym szansę na uzyskanie dodatkowej wiedzy na jej temat. Zwykle programy takie mają jakąś część szkoleniową, często wymagana jest w nich diagnoza problemu, który program ma rozwiązywać, na ogół w trakcie realizacji programu powinny się pojawiać możliwości nieformalnego kontaktu z młodymi ludźmi, powinna być wykonana ewaluacja, itd.

Jak zadeklarowali badani dorośli aż 72,2% spośród nich brało w ostatnich trzech latach udział w jakimś programie dla młodzieży. Tymczasem tylko 10,3% uczniów i 9,0% studentów na to samo pytanie odpowiedziało twierdząco! Relatywnie częściej brały w nich udział nastolatki z gimnazjum i liceum ogólnokształcącego (po 11,9%) niż ze szkół technicznych (5,9%). W

tab.27 zestawiono odpowiedzi dorosłych mówiące o tym w jakich programach dla młodzieży uczestniczyli zajmujący się nią eksperci.

Tab. 27 Dorosli uczestniczący w programach dla młodzieży, wg typów programów, w %.

nazwa programu	ogółem	dyrektor szkoły	pedagog/ psycholog szkolny	pozostali
profilaktyka agresji/przemocy	32,1	36,8	33,8	28,0
programy obywatelskie/unijne	23,9	36,8	16,2	21,5
profilaktyka uzależnień	22,5	24,6	29,4	16,1
edukacyjne, wyrównywanie szans	21,6	24,6	10,3	28,0
profilaktyka zdrowotna	16,1	5,3	36,8	7,5
edukacja kulturalna, sztuka	15,6	19,3	4,4	21,5
czas wolny, ferie, wakacje w mieście	12,8	12,3	8,8	16,1
sportowe	9,2	10,5	2,9	12,9
charytatywne	8,3	7,0	16,2	3,2
bezpieczeństwo, ruch drogowy	5,0	3,5	5,9	5,5
profilaktyka narkotykowa i AIDS	5,0	0,0	8,8	5,4
wymiana, staże, programy stypendialne	3,2	10,5	0,0	1,1

Zaprezentowane wyniki potwierdzają pośrednio, naszym zdaniem, specyficzne zjawisko, jakim jest moda na pewne typy programów i szkoleń. Dane te potwierdza również analiza zebranej dokumentacji. Zwracają uwagę nieliczne wskazania na programy wymian i staży.

4. Substancje psychoaktywne w opiniach młodzieży i dorosłych

4.1 Aktualne dane o używaniu substancji psychoaktywnych przez młodzież uczącą się

Jeśli chodzi o samo używanie substancji psychoaktywnych to w celach orientacyjnych można przywołać wyniki innych badań. Mimo iż dotyczą one innych prób badanej młodzieży niż nasza (tylko nastolatków) pokazują skalę poszczególnych zagrożeń na poziomie kraju.

Według danych z warszawskich tzw. Badań Mokotowskich⁴⁷ (N=1461) z 2004 roku okazjonalnie używało narkotyków 13,2% piętnastolatków, często 4,2%, chociaż raz w ciągu roku spróbowało narkotyków 17,4%.

W ogólnopolskich badaniach (HBSC) uczniów III klas gimnazjów z 2006 roku⁴⁸ (N=2.287) 12,6% gimnazjalistów z miast przyznało się do codziennego

⁴⁷ Chodzi o jedną z dzielnic Warszawy.

palenia tytoniu; 21,5% do picia alkoholu 3 razy lub więcej w ciągu miesiąca; 10,4% do picia piwa w każdym tygodniu, a co najmniej 1 raz w życiu już się upiło 57% chłopców i 48,2% dziewcząt. Tymczasem do częstego palenia marihuany w przeciągu ostatniego roku przyznało się 7,8% uczniów.

Jakiegokolwiek doświadczenia z paleniem tytoniu, wg danych z badania ESPAD, miało 53,1% uczniów trzecich klas gimnazjów oraz 67,9% uczniów drugich klas szkół ponadgimnazjalnych, z czego odpowiednio 16,3% gimnazjalistów i 28,7% uczniów szkół ponadgimnazjalnych to osoby, których nie można już uznać za eksperymentujące z paleniem (w ciągu życia paliły 40 razy i więcej)⁴⁹. Próby picia miało za sobą 90,2% gimnazjalistów i 94,8% uczniów szkół ponadgimnazjalnych⁵⁰. Tymczasem jeśli chodzi o narkotyki (marihuanę lub haszysz) to ich użycie w ciągu roku przed badaniem zadeklarowało 10,9% uczniów gimnazjum i 17,4% uczniów szkół ponadgimnazjalnych.⁵¹

W badaniu z kwietnia 2008 roku ("Diagnoza szkolna...") na dużej próbie uczniów (N=21.757) szkół od podstawowej do ponadgimnazjalnej do palenia papierosów przyznało się 23,1% nastolatków w interesującym nas wieku 13-19 lat, do picia alkoholu w okresie ostatnich 12 miesięcy 71,9% uczniów, zaś do wzięcia narkotyku 14,1% badanych⁵².

Niestety danych na temat używania substancji psychoaktywnych przez studentów jest znacznie mniej i są mniej aktualne. Wg badań zleconych przez Kancelarię Prezydenta RP w ramach programu "Uczelnie wolne od narkotyków" z 2004 roku (N=1545) 40,0% studentów miało kontakt z tymi substancjami, zaś 12,0% zażywało substancje psychoaktywne systematycznie⁵³. Blisko 36% spośród tych pierwszych twierdziło, że zrobiło to z ciekawości; 33,2% dla

⁴⁸ J.Mazur (red.) (2007) Status materialny rodziny i otoczenia a samopoczucie i styl życia młodzieży 15-letniej, Warszawa: Instytut Matki i Dziecka, ss.81-96.

⁴⁹ J.Sierosławski, *Używanie alkoholu i narkotyków przez młodzież szkolną. Raport z ogólnopolskich badań ankietowych zrealizowanych w 2007 r.* w ramach Europejskiego Programu Badań Ankietowych ESPAD, s.10.

⁵⁰ Ibidem, s.13.

⁵¹ Ibidem s.54.

⁵² J. Czapiński, *Diagnoza szkolna 2008. Przemoc i inne problemy w polskiej szkole. Raport roczny. Programu społecznego Szkoła bez przemocy*, ss.33-35.

⁵³ J.Hodor, *Studenci i narkotyki: badania krakowskie*, (w:) "Puls medycyny" nr 14, 2005 r.

przyjemności, 31,0% dla relaksu, 9,6% dla niezwykłych przeżyć, tyle samo by zapomnieć o problemach, 8,6% by mieć energię do zabawy, 7,4% z nudy a tylko 3,1% by się szybciej i wydajniej uczyć!

Z kolei, w badaniach świadomości prawnej zjawiska narkomanii wśród studentów krakowskich wyższych uczelni (N=211) także z 2004 roku stwierdzono, że 78,9% studentów potrafiło podać prawidłową definicję narkomanii, 91,9% uważało, że osoby zażywające narkotyki wymagają pomocy społecznej i leczenia; po 49,8% badanych uważało, że trzeba surowo karać handlarzy i że problem należy rozwiązywać na drodze edukowania społeczeństwa. 47,4% uznało, iż prawo jest zbyt liberalne, mimo iż tylko 4,8% znało obecną ustawę. Ponadto definicję narkomanii częściej znały osoby, które same już używały narkotyków. Badanie - co interesujące - wykazało brak związków między profilaktyką w szkole a znajomością ustawy oraz, że średni poziom znajomości ustawy wśród czerpiących swą wiedzę z telewizji był niższy. Nie zaobserwowano również związku pomiędzy poparciem dla legalizacji narkotyków a postawą wobec handlu nimi, zaś istniejące programy profilaktyczne uznano za nieskuteczne⁵⁴.

Jakkolwiek zatem zagrożeń nie należy lekceważyć, to na podstawie wszystkich przytoczonych danych można uznać, że grupa zagrożonej młodzieży w wieku 13-24 lata obejmuje ok. 10% - 15% populacji, reszta to osoby, które bardziej są narażone na alkoholizm, a z narkotykami tylko eksperymentują.

4.2 Wizerunek narkomana w opiniach młodzieży i dorosłych

W tym miejscu, powracając do wyników naszego badania, chcemy przedstawić dane dotyczące poglądów przedstawicieli wszystkich trzech zbadanych grup na substancje psychoaktywne. Najpierw przyjrzyjmy się wizerunkowi narkomana opisanemu przez uczniów, studentów i dorosłych.

Jak widać wiedzę badanych na ten temat można podzielić na:

⁵⁴ J. Morawska, E. Krawczyk, L. Satora (2005), Badania świadomości prawnej dotyczącej zjawiska narkomanii wśród studentów krakowskich wyższych uczelni, (w:) "Przegląd Lekarski" nr 6.

- "obserwacyjną" (wygląd zewnętrzny i zachowania) - tu nie ma różnicy ok.1/3 badanych z obu grup posłużyła się nią by opisać narkomana;

- "introspekcyjną" (psychika, poglądy, cechy charakteru, uszkodzony organizm, brak koncentracji) - zdecydowanie częściej posłużyli się nią dorośli (93,0%) niż młodzi respondenci (51,5%); zasoby tego typu wiedzy były najczęściej wykorzystane w odpowiedziach;

-"introcepcyjno-empatyczną" (złe otoczenie, brak miłości) - ciekawe, iż ten typ wiedzy i opisu okazał się najmniej popularny (i to chyba nie dlatego, iż nadaliśmy mu tak skomplikowaną nazwę); niemniej zdecydowanie częściej użyli go dorośli.

Tab. 28 Cechy odróżniające narkomanów od normalnych ludzi, w opiniach młodzieży i dorosłych w%.

cechy	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
zachowanie	26,2	26,5	28,1	-
cechy charakteru (np. słaba wola)	12,7	25,8	35,1	15,8
psychika (<i>ma nie po kolei</i>)	9,8	14,3	40,4	28,3
poglądy, światopogląd	8,5	14,0	8,9	-
wygląd zewnętrzny	6,7	8,8	6,3	-
uszkodzony organizm	5,0	3,8	3,6	-
brak koncentracji	2,8	6,0	5,0	-
złe otoczenie, brak miłości w rodzinie	1,7	2,3	19,2	17,2

Iż narkomanów odróżnia od innych ludzi zachowanie przekonani byli najczęściej psychologowie i pedagodzy szkolni (34,6%). Wygląd zewnętrzny wskazywali najczęściej uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych (11,9%). Brak koncentracji jako cechę narkomanów najczęściej wymienili uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych (9,0%). Uszkodzenia organizmu wskazali głównie uczniowie szkół zawodowych (7,1%). Że narkomani różnią się od innych światopoglądem relatywnie częściej orzekali studenci uczelni publicznych (16,3%). Cechy charakteru wskazali przede wszystkim dorośli nie związani bezpośrednio ze szkołą (37,5%). Psychikę jako cechę odróżniającą narkomanów najczęściej wskazali dyrektorzy szkół (43,1%). Negatywny wpływ

otoczenia to główna cecha wyróżniająca narkomanów w oczach psychologów i pedagogów szkolnych (30,8%).

4.3 Różnice między narkotykami twardymi i miękkimi

Zarówno młodych, jak i dorosłych respondentów zapytaliśmy czy istnieje ich zdaniem różnica między narkotykami twardymi i miękkimi.

Tab. 29 Czy istnieje różnica między narkotykami twardymi i miękkimi, w %.

odpowiedź	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
tak	34,5	42,0	43,5	5,2
nie	20,7	23,2	52,2	30,3
trudno powiedzieć + nie wiem	42,3	34,8	4,3	34,3

Dorośli wykazali się tutaj wyraźnie spolaryzowanymi poglądami. Można powiedzieć, że świat jest taki, jaki być powinien, bo dorośli wiedzą, a młodzież ma wątpliwości. O istnieniu tej różnicy najczęściej przekonani byli dyrektorzy szkół (50,0%), zaś o jej braku - pedagodzy i psychologowie szkolni (65,4%). W takim razie przyjrzyjmy się co, zdaniem badanych osób, odróżnia tzw. twarde narkotyki od miękkich i czy badane osoby uznały taki podział za sensowny.

Tab.30 Uzasadnienie co odróżnia twarde od miękkich narkotyków

co odróżnia	respondenci dostrzegający różnicę			
	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
miękkie nie uzależniają	39,6	54,8	44,3	-
miękkie są nieszkodliwe	38,2	38,1	45,0	6,9
bo tak podzieliła nauka	3,9	2,8	13,7	10,4
co odróżnia	respondenci nie dostrzegający różnicy			
	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
oba typy uzależniają	40,3	57,6	63,1	13,7
nie ma takiego podziału	19,4	24,5	22,9	-
oba są niezdrowe	12,1	23,7	20,4	-

Warto zwrócić uwagę na fakt, że studenci i dorośli częściej niż uczniowie byli przekonani o tym, iż tzw. miękkie narkotyki nie uzależniają. Z uwagi na znaczenie tych odpowiedzi przyjrzyjmy się dokładniej kto w jaki sposób odpowiadał. Częściej, iż miękkie nie uzależniają sądzili studenci uczelni

publicznych (59,5%), a wśród dorosłych - osoby nie związane bezpośrednio ze szkołą (46,6%). Zarazem 59,1% pedagogów i psychologów szkolnych uznało, że miękkie narkotyki są nieszkodliwe, oni też najczęściej stwierdzili, iż *nie ma takiego podziału* (25,5%).

Wśród uczniów nie dostrzegających różnicy pomiędzy miękkimi i twardymi narkotykami opinię, iż oba typy uzależniają najczęściej formułowali uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych (75,0%), chociaż to oni także (w grupie dostrzegającej różnicę) uznali najczęściej, że miękkie nie uzależniają (69,6%), zaś iż miękkie są mniej szkodliwe przekonani byli przede wszystkim uczniowie LO (47,4%).

4.4 Poglądy na legalizację narkotyków

Ważne pytanie, w świetle cytowanych wyżej wyników krakowskich badań, dotyczy legalizacji narkotyków, poniżej pokazujemy poglądy na tę kwestię zbadanych grup.

Tab.31 Czy narkotyki powinny być zalegalizowane, w %.

odpowiedź	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
tak	21,3	16,7	4,0	14,5
nie	49,5	62,7	89,7	33,6
trudno powiedzieć	16,8	12,2	4,3	10,2
nie wiem	9,3	9,5	2,0	7,4

Dane te dostarczają kolejnego przykładu trudności w prowadzeniu dyskursu gdy stanowiska stron są zbyt odmienne.

4.5 Alkohol i papierosy

Skoro jednak to papierosy i alkohol stanowią główne zagrożenie dla młodzieży warto przyjrzeć się również poglądom badanych osób na naturę tych substancji.

Tab. 32 Czy alkohol jest narkotykiem, poglądy młodzieży i dorosłych w %.

odpowiedź	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
tak	23,8	28,5	49,0	22,8
nie	50,5	45,2	44,7	-
trudno powiedzieć	18,8	18,2	5,3	13,2
nie wiem	5,2	8,2	1,0	5,7

Podobnie jak poprzednio już widzieliśmy dorośli wypowiedzieli się z większą dozą pewności niż młodzież. Uzasadnienia tych odpowiedzi zebrane są w tab. pokazują natomiast, że zarówno poglądy za, jak i przeciw tej tezie były we wszystkich trzech grupach wyjątkowo zgodne, wyjąwszy kwestię podobieństwa działania narkotyku i alkoholu.

Tab.33 Uzasadnienia opinii, iż alkohol jest lub nie jest narkotykiem w %.

uzasadnienia dlaczego alkohol JEST narkotykiem				
uzasadnienie	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
też uzależnia	83,2	84,8	81,6	-
tak samo działa	11,9	13,5	28,6	15,9
niszczy organizm	19,6	12,3	13,6	-
uzasadnienia dlaczego alkohol NIE JEST narkotykiem				
nie działa tak jak narkotyk	29,4	43,5	41,0	-
mniej szkodzi	11,9	28,8	17,2	-
jest legalny	10,9	19,2	14,2	-
w małych ilościach leczy	2,3	3,0	3,7	-

Poglądy badanych na temat papierosów przedstawiają tab. 34 i 35.

Tab.34 Czy papierosy są narkotykiem, poglądy młodzieży i dorosłych w %.

odpowiedź	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
tak	37,8	28,5	46,7	13,5
nie	39,3	42,3	44,0	-
trudno powiedzieć	15,7	20,2	7,7	10,2
nie wiem	4,8	8,8	1,7	5,1

Tu znów opinie uczniów i studentów nie były tak jednoznaczne jak dorosłych. Jednak zdecydowana większość badanych z trzech grup zgodnie uznała, iż papierosy *też uzależniają*.

Tab.35 Uzasadnienia opinii, iż papierosy są lub nie są narkotykiem w %.

uzasadnienia dlaczego alkohol JEST narkotykiem				
uzasadnienie	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
też uzależnia	80,2	87,7	85,0	-
tak samo działa	3,5	4,7	14,3	10,3
niszczy organizm	20,7	18,7	10,7	9,1
uzasadnienia dlaczego alkohol NIE JEST narkotykiem				
nie działa tak jak narkotyk	25,4	45,3	40,9	5,2
mniej szkodzi	14,8	24,0	28,0	8,4
jest legalny	11,0	19,7	9,8	5,7

5. Konsumpcyjna i obca kultura młodzieżowa

Kultura młodzieżowa oznacza tu tylko ten segment, (a właściwie niszę), w obrębie kultury popularnej, który z jednej strony wykorzystuje młodzież jako obiekt swego oddziaływania, a z drugiej jest przez nią wykorzystywany. Przypomnijmy, że dane na ten temat mają diagnozować kompetencję juwentologiczną dorosłych.

5.1 Zachowania ponowoczesnych konsumentów

W tab.36 prezentujemy wyniki obrazujące wiedzę dorosłych na temat zachowań młodych ludzi jako uczestników kultury masowej i konsumentów, a także na temat ich wybranych zachowań ryzykownych.

Tab.36 Zachowania świadczące o "konsumpcyjnym" stylu życia wg opinii dorosłych i deklaracji młodzieży, (uwzględniono tylko odpowiedzi tak), w%.

zachowania	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
żywią się w McDonalds lub innym <i>fast foodzie</i>	17,0	17,5	77,5	60,2 (!)
używają kosmetyków upiększających	32,8	41,2	66,2	29,2
używają kosmetyków pielęgnacyjnych	51,2	52,5	52,6	-
piją napoje energetyzujące	22,5	19,3	51,0	30,1
stosują diety odchudzające	8,2	7,7	38,7	30,8
uprawiają sport, zajęcia ruchowe	49,3	45,7	27,8	19,7
biorą leki/witaminy bez recepty	21,2	22,0	25,2	-
używają suplementów diety, "dopalaczy"	14,2	16,2	18,5	-
stosują diety wegetariańskie	3,2	4,5	11,6	7,8
wystarczająco się wysypiają	11,7	14,7	3,3	9,9
zdrowo się odżywiają	24,3	24,7	1,3	23,2

Znów widać tu wyraźnie jak bardzo przekonania dorosłych są zmityzowane w porównaniu z tym, co zadeklarowali badani młodzi ludzie.

5.2 Wiedza dorosłych o uczestnictwie młodych ludzi w kulturze a deklarowane zachowania młodzieży

Przedstawimy tu podstawowe formy uczestnictwa młodzieży w współczesnej kulturze popularnej.

5.2.1 Muzyka

Kompetencje dorosłych w kwestii muzyki słuchanej przez młodzież robią wrażenie *mixtu* złożonego z: kalki z ich młodości (tu istotne jest pominięcie

kategori *wszystkiego po trochę*) i stereotypu *bujających się (bansujących) barbarzyńców*, którzy nie mają udziału w gustach bardziej wyrafinowanych.

Tab.37 Jakiej muzyki słucha młodzież, w %.

gatunki muzyczne	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
rock	39,5	32,0	53,3*	7,7**
współczesny pop	38,8	23,8	31,5	-
hip hop zagraniczny	38,2	14,8	65,6	12,3**
hip hop polski	36,5	17,2		
muzyka filmowa	32,5	12,0	-	22,3
dance	32,2	21,5	35,1	8,3
wszystkiego po trochę	27,0	45,8	2,2	34,2
reggae	23,5	11,0	2,3	15,0
muzyka elektroniczna	17,5	10,2	-	13,8
stary pop	16,7	11,2	-	13,9
metal	13,0	6,7	*	**
jazz	11,0	12,7	1,7	10,1
muzyka klasyczna	10,5	9,2	3,6	6,2
piosenka poetycka	6,0	6,5	1,7	-
disco polo	-	-	4,3	4,3

* dla dorosłych to głośna, rytmiczna muzyka w ogóle, w kolumnie różnica pozycje *rock* i *metal* ogółem dla młodzieży potraktowano łącznie, podobnie dla kategorii hip hop.

Dane prezentujące skojarzenia muzyki ze wskazanymi w tab.38 typami zachowań pokazały, iż bardziej różnią się między sobą uczniowie i studenci niż młodzież i dorośli.

Tab.38 Skojarzenia muzyki z wybranymi typami zachowań, w %

gatunki	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
ZABAWA/IMPREZA				
dance, trans, house	41,3	41,5	25,8	15,6
pop	17,5	30,2	23,5	-
hip hop	9,2	12,2	21,3	10,6
PICIE ALKOHOLU				
rock/metal	12,7	30,2	17,2	-
hip hop	22,8	12,3	19,2	-
UPRAWIANIE SPORTU				
dance, trans, house	12,7	19,2	5,6	10,3
rock/metal	9,2	15,3	6,0	6,3
hip hop	8,2	11,7	10,3	-
PRZEMOC				
rock/metal	28,7	46,7	33,1	-
hip hop	24,5	16,2	27,5	-
NARKOTYKI				
rock/metal	17,5	30,7	20,5	-
hip hop	20,7	20,5	22,2	-

5.2.2 Czytanie prasy

Co prawda tylko 2,0% dorosłych uznało, że młodzi ludzie nie czytają prasy, (zresztą i tak niezgodnie z deklaracjami młodzieży), jednakże przekonania jakie pisma są przez nich czytane nie są zgodne z deklaracjami młodzieży. W szczególności dorośli uznali, iż młodzież czyta prasę dla nie przeznaczoną, a tak - jak widać czyni to stosunkowo rzadko. O poglądzie, iż *cyborgi* czytają pisma komputerowe więcej piszemy w kolejnym fragmencie poniżej.

Tab. 39 Jaka prasę czyta młodzież, w %.

gazety i czasopisma	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
społeczno-polityczne	30,2	47,2	25,2	13,5
nie czytam/nie czyta	17,3	22,7	2,0	18,0
tabloidy	15,5	8,8	26,8	14,6
kobiece	14,5	16,7	21,5	6,4
młodzieżowe	13,7	1,5	37,7	30,1
sportowe	12,0	3,0	21,5	14,0
edukacyjne	9,2	5,5	13,6	6,3
komputerowe	8,2	5,5	28,1	21,3
"modowe"/fryzjerskie	6,8	4,2	5,0	-
męskie	5,3	3,3	4,0	-
motoryzacyjne	4,7	4,0	14,6	10,3
muzyczne	3,5	1,3	7,0	-

5.2.3 Słuchanie radia

W wypadku tego medium dorośli ewidentnie nie doceniają ani popularności, ani zróżnicowania stacji słuchanych przez młodych ludzi.

Tab.40 Jakich radiostacji słucha młodzież, w %.

radiostacje	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
Eska	66,3	49,2	30,8	27,0
Radio ZET	42,0	36,7	33,1	6,2
Radiostacja	41,3	24,7	21,2	11,8
RMF FM	39,0	37,3	32,1	6,1
Antyradio	20,2	19,0	12,6	7,0
Radio WAWA	14,3	16,2	10,3	5,0
Roxy	13,2	8,8	2,6	8,4
PR program III	8,8	8,5	7,0	-
nie słucham (ją) radia	8,5	7,2	2,6	5,2
Radio Maryja	7,3	0,7	-	-
Radio Józef	4,7	1,5	0,7	-
Classic FM	4,7	4,5	-	-
Tok FM	4,5	4,7	3,6	-

Radio PIN	3,2	5,2	2,0	-
PR program I	3,3	2,7	-	-
Jazz Radio	2,7	4,7	-	-

5.2.4 Oglądanie telewizji

Co do oglądania telewizji to dorośli znów nie doceniają dywersyfikacji zarówno oferty, jak i zapotrzebowań i gustów. Ich opinie bardziej opierają się na stereotypie niż na obserwacji.

Tab.41 Jakie programy lubi oglądać młodzież wg niej i wg dorosłych, w %.

typ programu	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
serial obyczajowy polski	48,0	28,7	23,8	14,5
rozrywka, <i>show reality show</i>	30,3	22,0	34,4	8,2
audycje muzyczne, listy przebojów	19,2	12,7	36,8	20,9
serial obyczajowy zagraniczny	16,8	3,8	2,6	7,7
sportowy	11,3	6,2	16,9	8,1
wiadomości, informacyjne	9,7	38,7	5,0	19,2
seriale zagraniczne(kryminał, sensacja)	8,5	2,0	-	5,3
naukowe	8,3	3,8	5,3	-
kreskówki	7,5	1,5	4,6	-
sitcomy, seriale komediowe	7,3	2,8	2,6	-
talk show (Majewski, Wojewódzki)	7,2	6,2	6,0	-
filmy	7,2	8,7	3,6	-
seriale polskie (kryminał, sensacja)	4,8	5,2	18,9	13,9
publicystyka społeczno-polityczna	3,7	7,2	4,3	-

5.2.5 Wykorzystanie internetu czyli gdzie żyją cyborgi?

Poniżej zestawiamy wyniki naszego badania z porównywalnymi danymi uzyskanymi w 2007 roku przez autorów "Diagnozy społecznej"⁵⁵. Zbadani dorośli na tle innych danych oraz w porównaniu do młodych ludzi nie prezentują się jako "technologiczni analfabeci". Korzystają z internetu głównie dla potrzeb związanych z pracą i bieżącym funkcjonowaniem. Mimo to są skłonni - nierzadko bardzo wysoko - przeceniać umiejętności i sposób wykorzystywania internetu przez młodzież (por. tab.43). Od tej zasady jest tylko jeden wyjątek, pokazujący zarazem siłę stereotypu, o którym była już mowa: czytanie prasy przez internet. Zatem odpowiadając na pytanie zadane w tytule

⁵⁵ . J. Czapiński (red.), *Diagnoza społeczna 2007*, WWW.diagnoza.

niniejszego fragmentu można rzec, iż młodzieżowe cyborgi żyją przede wszystkim w głowach dorosłych. Jeśli przyjrzymy się w jakich typach czynności wyobrażenia dorosłych o działaniach młodzieży są szczególnie przesadzone, to możemy dojść do wniosków, iż cybermłodzież wykorzystuje internet według dorosłych:

- jako platformę udziału w kulturze popularnej, a zwłaszcza w rozrywce;
- jako miejsce ucieczki przed więziami społecznymi w *realu*;
- jako element konsumpcyjnego stylu życia.

Tab. 42 Orientacyjne porównanie danych z naszego badania oraz z "Diagnozy społecznej", w %.*

wykorzystywanie internetu	dorośli ogółem	młodzież ogółem	DS	różnica wg dorosłych	różnica wg młodzieży
wyszukiwanie materiałów do nauki/pracy	86,8	73,0	55	+31,8	+18
poczta elektroniczna	85,1	77,3	68	+17,1	+9,3
czytanie prasy przez internet	38,4	32,0	31	+7,4	-
zakupy	22,5	17,7	16	+6,5	-
komunikatory (gadu-gadu)	20,9	74,0	51	-30,1	+23,0
telefonowanie przez internet	16,9	12,1	24	-7,1	-11,9
aukcje internetowe	16,6	22,3	17	-	+5,3
wyszukiwanie ofert pracy	15,9	22,1	14	-	+8,1
własna strona/prowadzenie bloga	15,6	12,9	8	+7,2	+4,9
grupy dyskusyjne/fora internetowe	15,2	25,8	15	-	+10,8
ściągnięcie oprogramowania	8,9	31,5	19	-10,1	+12,5
ściągnięcie muzyki, filmów, gier	6,3	49,4	22	-15,7	+27,4
oglądanie telewizji	5,0	12,4	12	-7,0	-
prezentowanie własnej twórczości	4,3	9,1	8	-	-
czaty	2,3	12,1	14	-11,7	-
gry sieciowe	1,3	19,8	18	-16,7	-

* porównywano tylko kategorie występujące w obu wersjach pytania

Tab. 43 Deklarowane przez dorosłych i młodzież wykorzystywanie internetu w %

wykorzystywanie internetu	dorośli	młodzież wg dorosłych	młodzież ogółem	studenci	uczniowie
wyszukiwanie materiałów do nauki/pracy	86,8	83,4	73,0	76,8	69,2
poczta elektroniczna	85,1	89,1	77,3	90,3	64,3
czytanie prasy przez internet	38,4	18,2	32,0	34,5	29,5
zakupy	22,5	38,4	17,7	16,2	19,2
komunikatory (gadu-gadu)	20,9	96,0	74,0	71,5	76,5
telefonowanie przez internet	16,9	37,1	12,1	15,5	8,7
aukcje internetowe	16,6	50,3	22,3	20,7	23,8
wyszukiwanie kursów/korepetycji	16,6	28,1	7,1	8,5	5,7
wyszukiwanie ofert pracy	15,9	35,1	22,1	31,8	12,3
własna strona/prowadzenie bloga	15,6	41,7	12,9	9,5	16,3
grupy dyskusyjne/fora internetowe	15,2	55,3	25,8	28,2	23,3
społeczności internetowe	14,9	82,5	56,5	46,2	67,0
oglądanie filmików na youtube	9,6	62,3	47,1	35,3	58,8
ściągnięcie oprogramowania	8,9	66,9	31,5	24,7	38,3
ściągnięcie muzyki, filmów, gier	6,3	88,1	49,4	34,7	64,2
oglądanie telewizji	5,0	18,9	12,4	9,7	15,2
prezentowanie własnej twórczości	4,3	18,5	9,1	6,8	11,3
czaty	2,3	87,7	12,1	18,5	5,7
spiskowanie, haking, bullying	0,3	10,9	5,4	1,8	9,0
gry sieciowe	1,3	81,5	19,8	12,7	27,0
oglądanie seriali niedostępnych w telewizji	1,0	27,5	15,4	11,7	19,2
oglądanie stron pornograficznych	0,0	24,5	10,7	4,2	17,2

5.3. Co robi młodzież w swoim wolnym czasie wolnym

W tytule niniejszego fragmentu nie ma błędu: chodzi nam bowiem o prawdziwie wolny czas wolny, tzn. taki, który jest czasem poza nauką i nie jest organizowany ani kontrolowany przez dorosłych. Pozostaje w swobodnej dyspozycji młodzieży.

Tab. 44 Co młodzież robi w wolnym czasie, w %.

czynności	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
spotkania ze znajomymi	28,2	25,7	85,4	58,4
przy komputerze, w internecie	23,1	16,6	98,7	78,8
ogląda telewizję	14,9	16,4	91,7	76,1
uprawia sport	13,9	19,9	51,3	34,5
nic nie robi	10,4	13,0	-	-
słucha muzyki	8,2	8,7	98,0	89,5
rozwija się, uczy	6,3	5,6	36,8	30,9
chodzi do kina, ogląda filmy	5,7	11,8	10,3	-
włóczy się, centra handlowe	2,7	3,1	65,9	63,0

W tab.44 zestawiono tylko kategorie wymienione przez obie grupy badanych. Jednakże warto uzupełnić wyłaniający się z powyższych danych obraz wskazując, że dorośli z przekonaniem wypełnili wolny czas młodzieży wieloma innymi czynnościami, np. uznali, że w wolnym czasie młodzi ludzie: palą papierosy (76,5%); piją piwo (73,5%); bawią się (70,9%); pracują jako wolontariusze (25,6%) oraz randkują i flirtują (12,8%). Widać więc, że dorośli - przynajmniej symbolicznie chcieliby również nad tymi połączeniami czasu mieć "wiedzę- władzę"⁵⁶. Zauważmy, że znacznie więcej dorosłych było przekonanych, iż w tym czasie młodzież robi przede wszystkim rzeczy złe i/lub naganne. Dodajmy więc, iż - co prawda - tylko 2,6% dorosłych wskazało, że młodzież w wolnym czasie *bardzo często* zażywa narkotyki, ale iż robi to *często* już 22,8%, a *rzadko* 46,0%. Przekonanych, że młodzi ludzie *nigdy* nie używają narkotyków w tym pytaniu było tylko 3,0% badanych dorosłych!

6. Niebezpieczna kultura *wolnego* czasu wolnego młodzieży

Zajmiemy się tu nieco dokładniej "strefami mroku i ryzyka", czyli tymi dziedzinami aktywności młodych ludzi, które realizują się poza kontrolą i wpływem dorosłych. Jak zobaczymy niżej nie wpływa to specjalnie na ich przekonania, że wiedzą co młodzież robi, a zbyt często nawet na przekonanie, że wiedzą to lepiej niż młodzież. Jest to istotne z punktu widzenia głównej problematyki niniejszego raportu, bowiem przyjrzymy się teraz gdzie i jak młodzi Warszawiacy się bawią i z jakimi niebezpieczeństwami się w miejscach zabawy stykają, sprawdzając zarazem jaką wiedzę mają o tym dorośli.

6.1 Warszawa: *przepraszam czy tu biją*⁵⁷... *kradną, gwałcą i dilują*...

Najpierw zobaczymy jaką mapę Warszawy niebezpiecznej dla młodych ludzi stworzyli dorośli.

⁵⁶ M. Foucault, (1975), *Surveiller et punir. Naissance de la prison*, Ed. Gallimard, (cyt. wyd. pol. Warszawa: Spacja, ss. 35-36).

⁵⁷ "Przepraszam czy tu biją" to oczywiście tytuł filmu, reż. M.Piwowskiego, 1976.

Tab. 45 Miejsca, w których przebywa młodzież, kojarzące się wg dorosłych z niebezpieczeństwem, w %.

konkretne miejsca	pobicie	chamstwo	narkotyki	kradzieże	agresywne subkultury
kluby, knajpy, dyskoteki	37,6	27,5	50,7	11,7	27,5
stadiony	24,0	18,5	0,9	2,2	34,1
ulice	19,5	16,7	16,6	19,7	10,8
konkretne dzielnice (nazwy)	12,7	1,8	16,2	4,0	9,0
transport miejski	10,0	19,8	10,9	35,9	2,4
Praga	9,5	2,7	0,4	3,1	5,4
wszędzie	5,4	18,0	4,8	13,0	11,6
wielka płyta	4,1	3,2	4,8	0,4	12,6
szkoła	3,2	12,2	14,0	15,2	-
koncerty	2,7	2,3	4,4	3,6	-
centra handlowe	1,4	1,4	3,1	20,2	-

Dorośli potrafią, jak widać, precyzyjnie wskazać miejsca niebezpieczne dla młodzieży. Zakrawa na ironię albo *pure nonsense*, że częściej uważają oni, iż szkoła jest mniej bezpiecznym i "kulturalnym" miejscem niż wiele innych tu wskazanych! Do tych danych dodajmy wskazania miejsc, które są niebezpieczne ponieważ, zdaniem dorosłych, uprawia się tam seks i/lub dochodzi do gwałtów.

Tab. 46 Miejsca, w których przebywa młodzież, kojarzące się wg dorosłych z zagrożeniami związanymi z seksem, w %.

miejsce	uprawia się seks	dochodzi do gwałtów
imprezy domowe	40,3	18,8
dyskoteki i ich toalety	24,7	36,8
kluby i toalety w nich	22,7	18,8
parki, skwery, łaski	10,4	32,4
okolice Dworca Centralnego	7,1	-
kluby gejowskie	4,5	-
toalety w szkołach	3,9	-
wszędzie	1,9	10,5
Powişle	1,3	2,3

Dorośli uważają dyskoteki za miejsca gwałtu, sęk jednak w tym, że wedle deklaracji młodzieży ona *jakoś* tam nie bywa, a nawet twierdzi, że już takich miejsc w Warszawie nie ma!⁵⁸

⁵⁸ Opinie podczas sesji pilotażowych do badań, por. roz. 2.

6.1 Uczestnictwo w imprezach

Wyniki z tab. 47 pokazują, iż młodzi Warszawiacy wcale nie są aż tacy *imprezowi* jak się potocznie przypuszcza.

Tab. 47 Bywanie na imprezach, w %.

odpowiedź	uczniowie	studenci
tak, często	20,7	18,0
tak, od czasu do czasu	47,2	59,5
rzadko	24,8	19,5
nie	7,3	3,0

Sądząc po wynikach zaprezentowanych w tab. 48 wielu dorosłych nie *dopadło* by młodych ludzi w ich miejscach zabawy.

Tab. 48 Miejsca, w których lubi się bawić młodzież, w %.

miejsce	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
w domach znajomych	81,0	73,5	49,3	27,9
w klubach	44,2	51,9	68,2	20,0
we własnym domu	37,8	37,6	24,2	13,5
w pubie/knajpie	33,0	62,5	38,7	9,6
na działce	23,2	10,8	6,0	10,8
na koncercie	18,2	17,4	16,9	-
na imprezach plenerowych, festynach	14,5	12,4	11,3	-
na imprezach szkolnych	10,7	1,4	4,0	-
na dyskotekach	-	-	7,6	7,6
na podwórkach, ulicach	-	-	3,6	-

Dane z tab.49 pokazują, iż wiedzę ekspercką o miejscach zabawy młodzieży przypisują sobie najczęściej starsze nastolatki.

Tab. 49 Czy znasz miejsca, w których lubi się bawić młodzież, które kojarzą się Ci lub Twoim znajomym z niebezpieczeństwami, wg typów szkół, w %.

niebezpieczeństwo	G	LO	Sz. zawod	sz. polic	wyższe pub.	wyższe niepub.
ryzyko pobicia	47,8	53,3	57,6	46,3	30,1	30,8
zetknięcie się z chamskim zachowaniem	52,2	61,7	56,5	52,2	36,2	33,2
handel narkotykami/ narkomani	43,8	58,8	50,7	50,7	36,2	33,2
kradzieże	47,8	55,3	47,8	20,0	27,0	26,0
uprawianie seksu	37,3	45,8	52,9	35,8	23,0	19,7
gwałty	29,9	24,7	25,9	13,4	11,2	13,0
agresywne subkultury	33,8	44,1	40,0	31,3	21,2	19,2

Z kolei, jeżeli porównamy deklarowaną wiedzę dorosłych i młodzieży to jasno okazuje się kto naprawdę wie gdzie jest niebezpiecznie - por. tab. 50.

Hipotezę, iż dorosłych informują o tym uczniowie raczej, naszym zdaniem należy odrzucić w świetle danych przytoczonych we fragmencie o więziach społecznych (por. wyżej) oraz przyglądając się kolumnie obrazującej różnicę w odsetkach wypowiedzi młodzieży i dorosłych.

Tab. 50 Czy znane są Ci (Pani/Panu) miejsca, w których bawi się młodzież, kojarzące się z niebezpieczeństwem, odpowiedzi "tak", w %.

niebezpieczeństwo	uczniowie	studenci	dorośli	różnica (młodzież ogółem)
ryzyko pobicia	50,7	30,3	73,7	33,2
zestknięcie się z chamskim zachowaniem	55,7	35,2	74,0	28,6
handel narkotykami/ narkomani	52,0	29,2	76,3	35,7
kradzieże	50,8	26,7	74,3	35,5
uprawianie seksu	42,2	21,8	51,3	19,4
gwałty	24,8	11,8	44,3	26,0
agresywne subkultury	37,7	20,5	55,7	26,6

Uczniów i studentów zapytaliśmy o miejsca, w których bawi się młodzież i które ich zdaniem lub zdaniem ich znajomych są *fajne* i bezpieczne.

Tab. 51 Miejsca *fajne* i bezpieczne wg młodzieży, w %.

miejsce	<i>fajne</i>		bezpieczne	
	uczniowie	studenci	uczniowie	studenci
kluby - konkretne nazwy	21,8	60,7	13,3	51,8
kluby ogólnie	10,2	5,2	3,8	2,0
knajpy, puby, kawiarnie - konkretne nazwy	7,3	15,3	4,8	15,2
domy własne i znajomych	6,0	2,7	10,5	4,8
puby - ogólnie	5,5	2,5	3,0	1,7
centra handlowe, hipermarkety	3,3	0,3	3,0	0,7
placze, parki, ulice	3,2	3,7	2,3	3,0
szkoła	1,5	0,5	4,5	1,5
koncerty	1,2	1,0	0,3	0,5
żadne takie nie są	1,0	0,5	3,2	5,0

Jednakże kluby i knajpy, w których, jak widzieliśmy wyżej najczęściej bywają studenci i które uznali za bezpieczne co drugi dorosły uważa za *jaskinie narkomanów!*

Wysokie kompetencje poznawcze dorosłych dotyczące uczestnictwa w kulturze młodzieży warszawskiej mogłyby być przydatne do nawiązywania kontaktu, rozumienia ważnych dla młodych ludzi treści kulturowych czy wymiany

intelektualnej. Ta ścieżka porozumienia jest jednak, jak widzieliśmy, w dużej części zablokowana, zsepizowana i w gruncie rzeczy wcale nie jest ścieżką lecz trudną do pokonania przepaścią. Ogólne wnioski dotyczące tej części raportu w zestawieniu z pięcioma głównymi hipotezami przedstawiamy w podsumowaniu całości.

Rozdział 4

Obraz młodzieży jako narzędzie przemocy symbolicznej

1. Obraz młodzieży w analizie prasowej

W niniejszym rozdziale przedstawimy główne ustalenia przeprowadzonej w ramach badań analizy prasy⁵⁹. Służą nam one przede wszystkim do wzmocnienia bądź osłabienia argumentacji na rzecz czterech z pięciu przyjętych w całych badaniach hipotez. Najważniejsze wydaje się ustalenie czy to, co zdiagnozowaliśmy w poprzednim rozdziale jako kompetencję juwentologiczną dorosłych, jest zakorzenione, generowane lub tylko odbijane - i w jakim stopniu - w obrazie młodych Polaków kształtowanym przez prasę.

Poniżej zamieszczamy kilka wyróżnionych *głosów* - przede wszystkim tych, które odpowiadają kategoriom dorosłych uwzględnionym w naszej próbie. Całość analizy zamieszczona jest w Aneksie II.

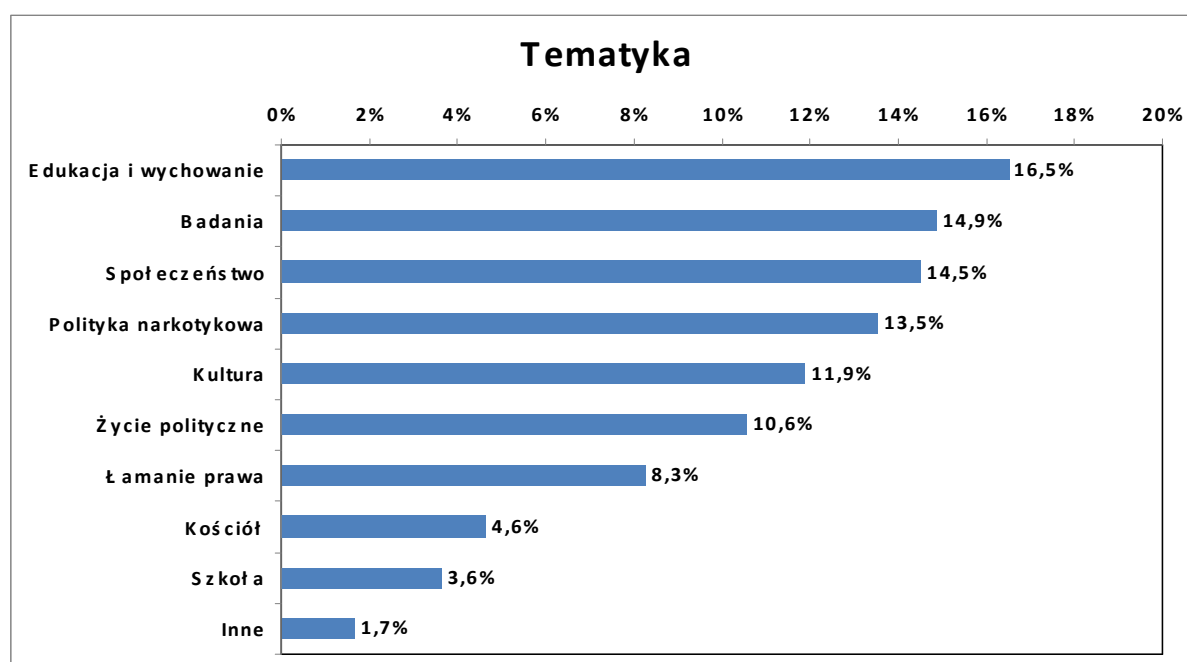
1.1 Tematy artykułów prasowych, w których pojawiła się problematyka młodzieży i narkotyków.

Zbiór tematów, którym poświęcone były analizowane publikacje przedstawia wykres 3. Zwraca uwagę stosunkowo wysoki odsetek tekstów poświęconych wprost problematyce narkotyków oraz swoiste, o czym już była mowa w charakterystyce próby, *signum teporis* - czyli kontekst polityczny. Można się zastanawiać czy polityka nie ingerowała w całość tego materiału zbyt mocno. Jeśli jednak nawet tak było, to nie uważamy tego za jego wadę; równie zasadne wydaje się bowiem uznanie, iż dzięki ministrowi Giertychowi ujawniło się i wyartykułowało wiele SEP-ów dotąd milczących, które znacznie trudniej było tropić w dyskursie o młodzieży bardziej poprawnym politycznie i zgodnym ze standardami demokratycznymi.

⁵⁹ Pokazujemy tu tylko tzw. horyzont poznawczy, a więc inwentarze cech i zachowań, bez podawania frekwencji; por. też Aneks II.

A z drugiej strony, warto zaznaczyć, że niewiele tych publikacji poświęconych było bezpośrednio szkole. Dokładniej konteksty, w których występuje problematyka młodzieży i narkotyków można zobaczyć poniżej, gdzie wiążą się one z analizą poszczególnych głosów w dyskursie prasowym.

Wykres 3 Główne tematy tekstów, w których pojawiły się słowa-klucze młodzież i narkotyki, w %.

1.2 Jakie głosy występują w dyskursie prasowym o młodzieży

Dane z tab. 52 pokazują, że media najchętniej same zabierały głos na temat młodzieży i narkotyków. *Głos* badań to de facto również *głos* ekspertów. Nauczyciele i pracownicy szkoły w tym chórze nie występowali często, mimo iż to na szkole ciężą podstawowe obowiązki związane z profilaktyką. Młodzież wykorzystywano niezmiernie rzadko, podobnie jak rodziców. Jeżeli media uznamy za IV władzę, to widać, iż dbają one o to by zachować dominujący *głos* w dyskursie. Dominacja ta realizuje się również jako *dopuszczanie* na scenę publiczną innych *głosów*.

Tab 52 *Głosy* w dyskursie prasowym o młodzieży i narkotykach, w lb i w %.

<i>głos</i>	N	%
media	111	36,6
badania	30	9,9
ekspert	24	7,9
pracownik socjalny	22	7,3
pracownicy szkoły	21	6,9
artyści	20	6,6
politycy	17	5,6
przedstawiciele NGO's	16	5,3
pracownicy samorządowi	16	5,3
policja	15	5,0
Trójki Giertychowskie	14	4,6
przedstawiciele Kościoła	13	4,3
MENiS	13	4,3
młodzież	4	1,3
Rodzina Radia Maryja	3	1,0
sąd	2	0,7
sportowcy	2	0,7
rodzice	1	0,3
inne	12	4,0
Suma	303	100,0

2. Obraz młodzieży według własnego *głosu* prasy

Dziennikarze nie tworzą jednolitego wizerunku młodego pokolenia Polaków. Ten *głos* mówi o młodzieży występującej w czterech wcieleniach.

Młodzież jako "bohater (niekoniecznie) naszych czasów" - to *wieżniowie polityczni IV RP* (chyba *in spe* - BF i PZ!), *drzemiący olbrzym*, (sic!), *najbardziej odpowiedzialne pokolenie o inteligentnych spojrzeniach* (sic!), *wolontariusze w żółtych kombinezonach* i *przyszli liderzy opinii*, a wreszcie to *ludzie, którzy bohatersko sięgną po Gombrowicza, chociaż ministerstwo im tego nie zaleci!*

Młodzież pozytywna składa się z kilku wyraźnych subkategorii: ogólnej młodzieży *naszej, normalnej, pogodnej, sympatycznych ludzi*; ponadto *młodych biznesmenów i intelektualistów*; osobno *młodzieży oazowej oraz kibiców, którzy nie są zwyrodnialcami*.

Młodzież ambiwalentna jest zarazem jednorodna, to głównie: *bogate dzieciaki*, w subkulturowych mundurkach, wyposażone w najnowsze technologiczne gadżety i *przesiadające w galeriach handlowych*.

Zdecydowanie nabarwniej przedstawiona jest młodzież negatywna, też reprezentuje trzy subkategorie, jedna to: *przestępcy, nożownicy, młodociane ulicznice i dziewczyny ubrane jak dziwki, zainteresowane modnym ciuchem i nie potrafiące napisać słowa bez błędu, zgarbieni i znudzeni (usta trwale rozciągnięte od ziewania), nieprawomyślnie wyglądający (sic!) wreszcie - co najmniej - niedostosowani społecznie chuligani, ludzie agresywni, zepsuci, zdemoralizowani*; druga - nieco lżejsza kwalifikacja - obejmuje takie cechy jak: *przewrotni (np. w miejsce szlachetnego w swym przesłaniu Sienkiewicza z pewnością wybiorą otumanionego meskaliną Witkiewicza), niesforni, rozbrykani, zbuntowani*, trzecia to ewidentni nieudacznicy⁶⁰: *nie potrafiący mówić po polsku, sprawiający kłopoty szkolne*.

2.1 Działania młodzieży według głosu prasy

Powyższy podział, co ciekawe, w zasadzie zanika w charakterystyce tego co młodzi ludzie robią.

2.1.1. Działania młodzieży w ogóle

Młodzież w ogóle: *nie wyznaje żadnych wartości, żyje anoreksją, niechcianymi ciążami, wakacyjnymi przygodami a co najmniej eksperymentuje z alkoholem, seksem, narkotykami, (narkotyzuje się afrodyzjakami - sic!), igra z życiem i śmiercią, robi z tego widowisko, od tego co obowiązkowe, słuszne i nakazane ucieka jak od kartuzkiego techno party, przekornie garnie się do tego*

⁶⁰ Kategoria "nieudaczników", por. B.Fatyga, G. Fluderska, J. Wertenstein-Żuławski, (1993), Wszystko byłoby z nami w porządku gdyby nie rzeczywistość..., (w:) K. Kosęła (red.), *Młodzież szkolna 92*, Warszawa:CBOS.

co źle widziane (sic!) undergroundowe i w ogóle be. Tylko ostatnia fraza mówi o "łżejszych przestępstwach młodości".

2.1.2 Działania w wolnym czasie

W wolnym czasie jest już tylko alternatywa - albo młodzież: włóczy się po galeriach handlowych, spędza noce na największej dyskotecie w mieście, pije, pali, próbuje narkotyków, wagaruje, klnie i bije, dokonuje zuchwałych kradzieży, zasila gangi w slumsach, bo inaczej gnije w rodzinnych norach (to o młodzieży z zawodówek - sic!), ogląda niebywale wyuzdane filmy na wideo, słucha ogłupiającej muzyki, czeka na ulicy na idoli i woła "o k...wa!"; albo: korzysta z internetu, który jest jej głównym polem bitwy, jedną nogą tkwi w realu a drugą w rzeczywistości wirtualnej, gdzie buduje własną rzeczywistość, nosi przy sobie małe centrum informacyjne by odbierać aktualne wieści z plotkarskich serwisów internetowych.

2.1.3 Działania na scenie publicznej

Młodzież na scenie publicznej: śpi, zorganizowała kilka niemrawych i symbolicznych protestów, nie zdaje sobie sprawy z własnej mocy, nie potrafi z niej korzystać, czeka na własnych bohaterów, wyprowadza się ze świata, którym rządzi lider LPR i prychają nań, przyjmuje restrykcje bo mało ją one obchodzą, jęczy na hasło "Kaczory", Leppera kwituje słowem "burak", nie buntuje się przeciw wychowawcom i władzy, karnie pokazuje co ma w kieszeniach.

2.2 Działania zarejestrowane przez prasę a podejmowane wobec młodzieży

2.2.1 Działania kultury

Młodzież poddawana jest przez kulturę: bombardowaniu w niespotykanym dotąd stopniu obrazami roznegliżowanych, wyzywających seksualnie gwiazdeczek, które opanowały jej wyobraźnię, media robią jej więcej zła niż pożytku i pobudzają ją emocjonalnie.

2.2.2 Działania bliżej niezidentyfikowanych podmiotów społecznych (społeczeństwa)

Z młodzieżą: pali się trawkę, pije się z nią alkohol, daje się jej pieniądze i wysyła po narkotyki, które się także wśród niej rozprawadza, urządza się dla niej imprezy, nie ma się pomysłu co zrobić z młodzieżą przyłapaną na używaniu narkotyków, nie udaje się rozwikłać problemu z nią, pochopnie uznaje się ją za zbrodniarzy, nakłada się kary, pilnuje się porządku, by nie wносиła alkoholu, chociaż także: tworzy się jej nawyki, przypomina by nie siadała za kierownicą pod wpływem alkoholu, walczy się wśród niej z narkotykami, spotyka się z nią w świetlicach środowiskowych w ramach dni antynarkotykowych, stara się edukować, organizuje się turnieje reportażu, otwiera świetlicę w domu handlowym.

powinno się natomiast: kierować na nią pracę pedagogiczną (sic!), starać się ją zrozumieć, sprawiedliwie traktować, stworzyć jej warunki żeby mogła wylądować ogromne pokłady energii, rozbudzać wiarę we własne siły i aspiracje edukacyjne, wychowywać i dawać przykład, dbać by nie nudziła się i nie wałęsała bez celu.

2.2.3 Działania szkoły, nauczycieli i wychowawców

Nauczyciele z młodzieżą: palą marihuanę i piją alkohol, vicekomendant OHP sprawował nad nią pieczę chociaż miał kryminalną przeszłość, ale z drugiej strony: nauczyciele opiekują się młodzieżą, zaciągają ją (sic!) do Muzeum Powstania Warszawskiego.

2.2.4 Działania rodziców

Rodzice: starają się wyjść na równych kumpli, chodzą z młodzieżą na zakupy, imprezują, zarażają się od młodzieży modą na ABBĘ (sic!)

2.2.5 Działania państwa

IV RP: stanowczo podchodzi do wychowania młodzieży, będzie surowo karać za każdy występki, pojawiają się zapowiedzi umundurowania i

"zdyscyplinowania" młodzieży, chociaż Giertych (minister edukacji) nie radzi sobie z nią.

3. Obraz młodzieży według głosu ekspertów

Tym razem to *głos* socjologów i psychologów, komentujących wyniki badań i/lub wyrażających opinie na temat młodych ludzi.

Młodzież wg ekspertów jest: *nasza i należy do najgrzeczniejszych*, jest *polska, szkolna* (podzielona według typów szkół); *jest ludźmi i młodymi Polakami* i jest w *wieku życiowych eksperymentów*. Eksperci charakteryzują ją, zarazem dzieląc, na: *aż do bólu realistów i pragmatyków, odwrotność buntowników, pokolenie ygreków, normalsów i wycofanych konformistów, globalnych kumpli i innowatorów*. Ze względu na sytuację bytową młodzież według ekspertów to *ci co mają w domu wszystko*, a z drugiej strony *uczniowie z rodzin patologicznych, dzieci rodziców którzy nie chodzą na wywiadówki* i są *najbardziej podatni na uzależnienia*.

Ciekawiej jest dalej, bowiem młodzież jest: *grupą kontestującą wszelkie resocjalizacyjne zabiegi, jest w grupie podwyższonego ryzyka, odczuwa potrzebę silnych doznań, przechodzi kryzysy tożsamości*, *ma zaniżone poczucie własnej wartości, łatwiej (?) się frustruje, nie potrafi sobie radzić z emocjami, które nią targają, to emocjonalne zbiorniki (sic!), depresyjne nastolatki, młodzi samobójcy, jest samotna, boi się, że nie zdobędzie wykształcenia, że sama sobie w życiu nie poradzi, cierpi, traci chęć do nauki*, *brakuje jej zainteresowania rodziców, ale jest też trudna, niesforna, agresywna, nachalnie erotyczna*, a z rzadka to - *szczęśliwi chłopcy*. Szczególnie eksperci piętnują w prasie dziewczęta: *niegrzeczne córeczki* - to najłagodniejsze określenie, bo ponadto to *laski i małe żmijki, które są łatwe (sic!)*.

3.1 Działania młodzieży według głosu ekspertów

Młodzież generalnie to przedmiot diagnoz psychologicznych: *w różny sposób eksperymentuje, sprawdza jak daleko może się posunąć, pakuje się w*

niepotrzebne konflikty, zniechęca uczy się gorzej, zrywa przyjaźnie, cierpi na depresję chce rozpaczliwie zwrócić na siebie uwagę .

W tym dziewczęta ewidentnie mają problem z seksualnością: flirtują, szukają okazji do seksu i nim kapią (sic!), korzystają z owoców ruchu wyzwolenia kobiet (sic!); mają ciąg na penisa i pchają się na kolana (sic!)

W szkole młodzież: ignoruje polecenia nauczycieli, prowokuje ich do wybuchów gniewu, pyskuje (sic!).

Ponadto w wolnym czasie młodzież: wagaruje w galeriach handlowych, słucha posępnej muzyki, ubiera się na czarno, samookalecza się, coraz wcześniej sięga po alkohol i narkotyki i używa ich systematycznie oraz ulega przemocy albo - wręcz przeciwnie - mniej pali i pije, mniej ćpa, a nawet część deklaruje wstrzeźliwość.

W głosie ekspertów pojawia się też pozytywna młodzież, która w wolnym czasie i nie tylko: siedzi raczej w domu niż w pubie, wypełnia nakazy moralne, wybiera wstrzeźliwość przedślubną, odebrała niezłą tresurę zarażenia polskością (sic!), niezłe wypada pod względem patriotyzmu na tle międzynarodowym, rozważnie planuje karierę.

3.2 Działania wobec młodzieży wg ekspertów

Przede wszystkim młodzież ma być badana, po to by wobec niej opracować program zaradczy, bo przecież można ją kształtować do woli, prowadzi się z nią warsztaty profilaktyczne i pracuje indywidualnie, oswaja z innością i wielokulturowością oraz wysyła się do niej komunikaty.

Eksperci również nie poprzestają na opisie lecz także formułują zalecenia w trybie powinnościowym, a zatem młodzież trzeba: kierować na właściwą drogę, uczyć wartości, nie dawać jej gotowych recept, nie lekceważyć jej, postępować z nią po partnersku, otworzyć się na nią, ale zarazem bacznie obserwować, walczyć by nie tracić z nią kontaktu, pomyśleć jak jej zorganizować czas, by był wartościowy, rozbudzać zachwyty, kochać mądrą miłością, pomagać, no i zaprowadzić do specjalisty - psychologa i psychiatry!

4. Głos środowiska szkolnego

Młodzież ogólnie charakteryzowana jest tak samo jak w przekazie dziennikarzy i ekspertów, ale różnica jest niezwykle wyraźna, jeśli chodzi o formę i styl przekazu: *uczniowie, niezależnie od pokolenia czy wyznania, aniołkami nie są. Młodzież to przede wszystkim "przedmiot oddziaływań pedagogicznych" - w takim rozumieniu to: trudna młodzież bo wymagająca, delikwenci, wyglądający na kibiców chłopcy, zdarzają się dzieci z domów dziecka, rodzin zastępczych, dzieci uchodźców bez znajomości polskiego języka, dzieci z dużą niepełnosprawnością, wagarowicze i przyszli muzycy.*

4.1 Działania młodzieży wg przedstawicieli środowiska edukacyjnego

Są to osoby, które *stawiają wysokie wymagania, porządkują świat, odpowiadają na bardzo trudne pytania, rozmawiają o ankietach z nauczycielami i rodzicami.* Z drugiej strony *nie do końca wiedzą, co jest dobre, a co złe, często nie mają wyrobionych właściwych wzorców zachowań, chcą tego, o czym nie mogą mówić nauczyciele, chwytają się idei i wizji, które wcale nie muszą być szlachetne, niektórzy palą już nałogowo, prowokują nauczycieli, boją się skarżyć, by nie uznano tego za kablowanie, nie czują nawet respektu dla dyrektora szkoły.*

4.2 Działania rodziców względem młodzieży

Dla młodzieży *rodzice mają coraz mniej czasu, mają nad nią kontrolę, gdy ta jest jeszcze w przedszkolu czy szkole podstawowej i w konsekwencji podstawowych zasad nikt młodych ludzi nie ma czasu nauczyć, rodzice mówią dziecku, że lepiej, aby wypilo z nimi pół piwa w domu, niż brało narkotyki, a przecież z dziećmi należy jak najwięcej rozmawiać w domu.*

4.3 Działania szkoły wobec młodzieży

Tu znów mamy dwa wymiary: co się robi i co powinno być robione. Poprzedzone jest to charakterystyką wychowania jako takiego.

4.3.1 Wychowanie w ogóle

Wychowanie to *złożony proces budowania wewnętrznej motywacji uczniów, oznacza wychowanie człowieka wewnątrzsterownego, wolnego w myśleniu, działającego odpowiedzialnie oraz mającego zasady i normy moralne, które kształtują jego sumienie. W wychowaniu nic na siłę. Wychowanie to złożony proces rozwijania zainteresowań, postaw prospołecznych, obywatelskiej odpowiedzialności za budowaną z innymi wspólnotę, to uczenie znajdowania satysfakcji w pomaganiu innym, środki, które pozwolą wzbudzić w młodych ludziach motywację do odrzucenia pokusy picia i ćpania,*

4.3.2 Co powinno się robić z młodzieżą

Powinno się: *zająć młodzież czymś pozytywnym, zapewnić dostęp do poradni psychologicznych, przygotować do życia w demokratycznym społeczeństwie, nauczyć asertywności i rozumienia tego, co jest naprawdę ważne w życiu człowieka, powinno się im ufać, chociaż w określonych sytuacjach postawić bardzo wyraźne bariery, starać się wyeliminować przyczyny złych zachowań z pełną życzliwością dla dziecka, uczyć, że w pewnych sytuacjach nie można trzymać rąk w kieszeniach.*

4.3.3 Co się robi w szkole

W szkole młodzież: *jest uczona, organizuje się jej zajęcia pozalekcyjne, oferuje się naukę gry na instrumentach, zakazuje się używania narkotyków, palenia tytoniu, spożywania alkoholu (przyłapani na paleniu piją dawkę oleju), nauczyciele konfiskują dzwoniące komórki, młodzież jest uczona samodyscypliny, odpowiedzialności, współdziałania w zespole, kultury bycia, uczniowie w szkole są też uczeni wolności przez Jana Pawła II (?- BF i PZ).*

5. Głos Samorządu

W zarówno w pozytywnych i neutralnych, jak i negatywnych definicjach młodzieży głos samorządowców nie różni się od głosu środowiska szkolnego, *in plus* różni się natomiast, - jeśli chodzi o styl i formę dyskursu - od głosów mediów i ekspertów. Warto może tylko zwrócić uwagę, iż w negatywnych

aspektach (1993),”młodzieży zauważane jest w tym głosie to, co przenika z mediów i od ekspertów oraz nie analizowanego tu głosu badań: młodzież to problem: *zagrożonych uczniów, niedostosowania społecznego, narkotyków i alkoholu, niechcianych ciąż*. Podobnie - z charakterystyką działań młodzieży - nowe elementy się tu nie pojawiły.

5.1 Działania na rzecz młodzieży

Samorządowcy skupiają się na pracy u podstaw: charakteryzują projekty, akcje i pojedyncze działania profilaktyczne, które uważają za skuteczne. Co ważne - widać tu skupienie na myśleniu pozytywnym, najmniej jest naznaczania i prób ugettowania.

6. Głos pracowników socjalnych i policji

Definicja młodzieży jest w obu *głosach* niespecyficzna. Bliska dwóm ostatnim analizowanym *głosom*, w tonie albo neutralna, albo życzliwa, z naciskiem na termin *dzieciaki*, (też: *nowe dzieci ulicy*).

6.1 Działania młodzieży

W obszernej charakterystyce zachowań ryzykownych młodzieży opisywane są przede wszystkim te związane z braniem narkotyków wedle modelu *od rzemyczka do koniczka*: od amfetaminy by się wydajniej uczyć i marihuany by pozbyć się stresu do dilowania. Zwrócono tu też uwagę, na fakt, że to dorośli i/lub środowisko wciągają młodych ludzi w niebezpieczeństwa. Bardzo pozytywny jest w wypadku tych *głosów* opis działań młodzieży jako uczestnika programów profilaktycznych, tu nacisk został położony na własne decyzje, odpowiedzialność i pozytywne nastawienia nawet tych *dzieci, które sprawiają największe kłopoty wychowawcze*.

6.2 Działania profilaktyczne wobec młodzieży

Tu znów zacytujemy obszerniejszy zestaw wymienionych przez *głosy* pracowników socjalnych i policji działań, bowiem pokazuje on różnicę pomiędzy tym *glosem* a nastawieniem *głosów* płynących z mediów i od ekspertów. Według pracowników socjalnych: młodzież *edukuje się i rozmawia z*

nią, ponieważ trzeba im stanowczo powiedzieć, co nam się nie podoba i czego od nich oczekujemy (gdy są pod wpływem alkoholu lepiej od razu z nimi nie rozmawiać, należy poczekać aż poczują się lepiej), walczy się o ich trzeźwość, walczy się z narkotykami, udziela się pomocy, stosuje się działania profilaktyczne (łatwiej zapobiegać niż ją leczyć), powinno się utrzymać trend, dzięki któremu młodzież pije mniej, opiekuje się nią i pomaga wyjść na prostą, staramy się im pomóc jak możemy, należy w odpowiednim momencie zdążyć przeciąć dalszą eskalację brania narkotyków czy zachowań przestępczych, pokazać, że mają szansę na życie w normalnym świecie, bez kradzieży, bijatyk, narkotyków, a zatem szkoli się pracowników by rozpoznawali zachowania związane z używaniem narkotyków, uruchamia się dla nich punkty konsultacyjne, gdzie są pobudzani do działania, pokazuje się młodym ludziom, co jest dla nich dobre, a co złe, nie straszy się już młodych ludzi skutkami, jakie może wywołać alkohol, sprawia się im frajdę poprzez zajęcia, uczy się ich teatralnymi scenkami i gdzie spotykają się z muzykami i rozmawiają o narkotykach i uzależnieniu.

Według policji wprawdzie zatrzymuje się ją, ale i chroni się ją przed zagrożeniami, dba się o nią, fantastycznie się ją uaktywnia, zajmuje się jej czas, przygotowuje się dla niej prelekcję i zwraca uwagę na samotność ludzi starszych; młodzież chce i potrafi zadbać o bezpieczeństwo we własnej szkole, próbuje przeciwdziałać przemocy, wagarom, narkotykom, ma wiele pomysłów i potrafi je zastosować w praktyce, jednakże przysypia na nudnych spotkaniach, więc ma wykazać się w projektach, stworzyć i wdrożyć autorski program mający na celu poprawę bezpieczeństwa w szkole.

7. Młodzież wg głosu NGO's

Ciekawe, że w porównaniu do głosu pracowników socjalnych definicja młodzieży zrekonstruowana z wypowiedzi prasowych NGO's jest odmienna: zdecydowanie ton jest bardziej paternalistyczny (*podopieczni, bez pomocy dorosłych nie dadzą sobie rady*), określenia są etykietujące i naznaczające

(dzieci trudne z rodzin patologicznych), zaś zachowania oceniane jako odchylające się od normy (zblądziły, zeszyły z właściwej drogi w ślepy zaułek, wolność zaczyna się dla nich, kiedy dostrzegą w sobie słabości, kiedy chcą zmienić swoje życie, kiedy mogą wybrać sobie cele, mogą jeszcze zawrócić ze złej drogi).

7.1 Działania młodzieży jako jej gettoizacja

Młodzież najpierw coś robi, a potem dopiero zaczyna myśleć, nadużywa alkoholu, gromadzi się w parkach, okolicach pomników, blokowiskach, czasem piwnicach i pustostanach, szuka sobie zajęcia, zabija nudę, eksperymentuje, próbuje alkoholu, narkotyków, przemocy, zwykle nie ze złych pobudek, ale z ciekawości, nie mają dobrych wzorów i opieki w domu, próbuje się gdzieś odnaleźć, szuka kontaktu na ulicy, wałęsa się po ulicy, wzbudza zainteresowanie dilerów, nierzadko trafia do zakładów poprawczych.

7.2 NGO's robią to co należy (PR)

Do młodzieży trzeba dotrzeć pracować i zachęcić do współpracy, nieść jej pomoc, chronić ją przed jej własnymi błędami, przeciwdziałać jej marginalizacji, uświadomić młodym ludziom konieczność dokonania przemiany, wyznaczenia sobie celu i przyjęcia drogi do jego osiągnięcia, pokazać im, że ten inny świat istnieje, patrzeć na świat ich oczami, aby zrozumieć ich potrzeby i marzenia w tym celu trzeba połączyć siły, zdobyć jej zaufanie, pokazać im, że naprawdę nam na nich zależy i interesujemy się ich problemami, a nie odwalamy swoją robotę, ponieważ rzadko kto daje jej szansę na rehabilitację. NGO przygotowuje propozycje dla młodych ludzi, by mogli spojrzeć w siebie, określić, co złego się z nimi dzieje, umożliwia się też młodym ludziom poszukiwanie czasu dla siebie i swoich zainteresowań, można im pokazać, jak żyć inaczej, że nie tędy droga, budzić w nich pasję, mówić, że warto mieć zasady i kierować się nimi w życiu.

8. Głos przedstawicieli Kościoła

8. Młodzież podzielona

Według tego głosu młodzież to zarówno *głęboko wierzący inteligenci i pokolenie JP II, ocalała z telewizyjnej schizmy, jak i zawróceni ze złej drogi oraz zła młodzież, która nie bywa w kościołach, nie ma na to czasu, jest cyniczna, agresywna, egoistyczna i używa substancji psychoaktywnych oraz taka, która wyszła z więzień, wałęsa się po ulicach, pozbawiona rodziców, bezdomna. A nawet przepelniona lękiem przed kobietą i kłopotami rodzinnymi (sic!)*

8.1 Działania młodzieży podzielonej

Dobra młodzież garnie się do duszpasterzy i dołącza do pielgrzymów, systematycznie uczestniczy w mszach, nosi koszulki JP II i BXVI, udziela się w wolontariacie, Zła młodzież kończy szkoły jako analfabeci religijni, ucieka z kościołów, wybiórczo traktuje Dekalog, nie potrafi się modlić, jest narażona na oklutyzm.

8.2 Wyzwanie dla Kościoła

Zła i indyferentna młodzież jest wyzwaniem dla pracy duszpasterzy, bowiem także niektórzy księża nie potrafią docierać do takiej młodzieży, a docierać trzeba: przez kolegów, internet, można także prowadzić z nimi talk show, trzeba się nią interesować, dzielić troski, odpowiadać na problemy, napęłnić dobrem, utrzymać przy wierze, wciągać do religii. Nawet papież cierpliwie pozuje z nimi do zdjęć.

Rozdział V

Diagnoza stylów życia - wyniki badań.

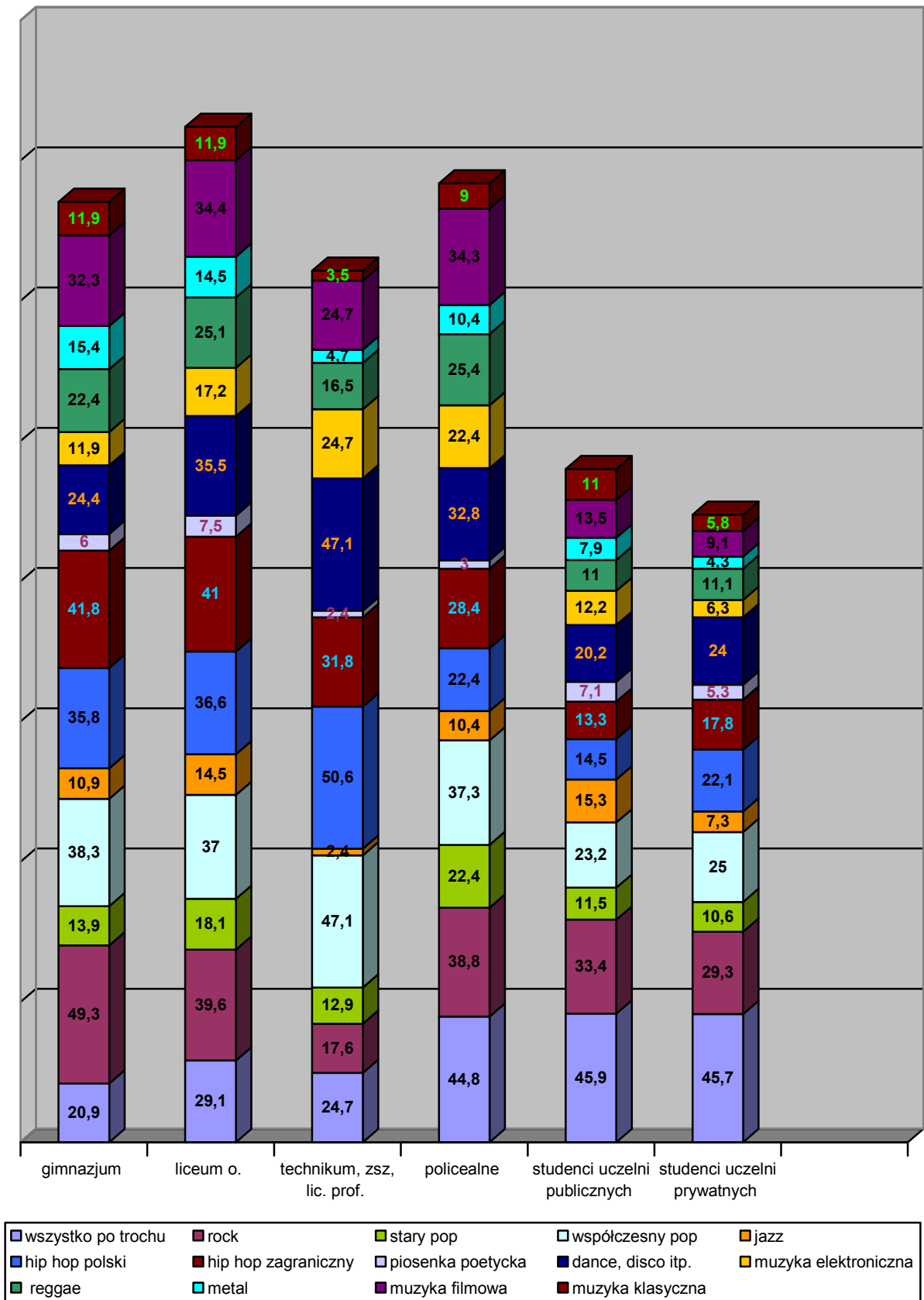
W niniejszym rozdziale prezentujemy zestaw wyników badań dotyczący stylów życia przebadanej młodzieży warszawskiej, według kryteriów typów szkoły i płci. Ze względu na obfitość materiału uwzględniliśmy tu tylko te dane, które ukazują mniej lub bardziej wyraziste różnicowania.

Zostały one ujęte w serię wykresów obrazujących poszczególne elementy. Te zaś uporządkowaliśmy w następnym rozdziale raportu w szersze konfiguracje dotyczące:

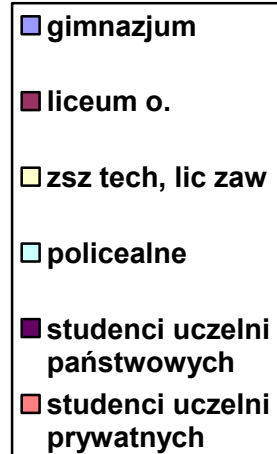
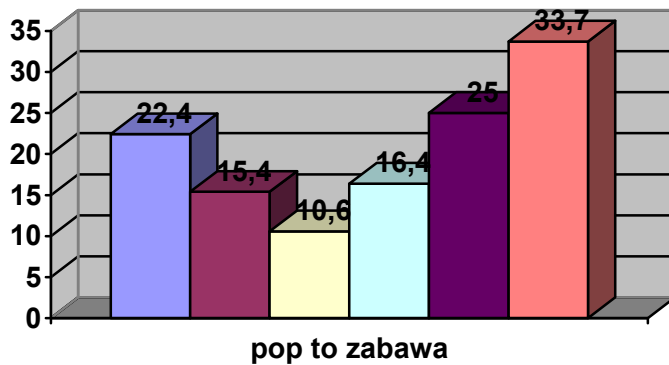
- składu społecznego charakteryzowanego ze względu na rodzinę pochodzenia (wykształcenie i zawód rodziców);
- obrazów siebie (a więc zadeklarowanych wartości, samooceny, optymizmu, typowych zachowań, stosunku do problemów, które ma młodzież);
- więzi społecznej z najbliższą grupą, czyli rówieśnikami;
- typowej i preferowanej organizacji czasu;
- uczestnictwa w kulturze popularnej (reprezentowanego przez słuchanie muzyki, czytelnictwo prasy, oglądanie telewizji, słuchanie radia i użytkowanie internetu);
- sposobów spędzania czasu wolnego;
- ruchliwości przestrzennej w czasie wolnym (czyli ulubionych miejsc zabawy).

Jakkolwiek nie jest to niewątpliwie pełny zestaw kategorii, przy pomocy których można analizować młodzieżowe style życia, to jednak przynosi wiele informacji niezbędnych z punktu widzenia diagnozy niezbędnej przed przystąpieniem do projektowania działań profilaktycznych.

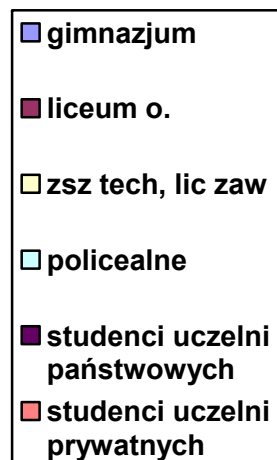
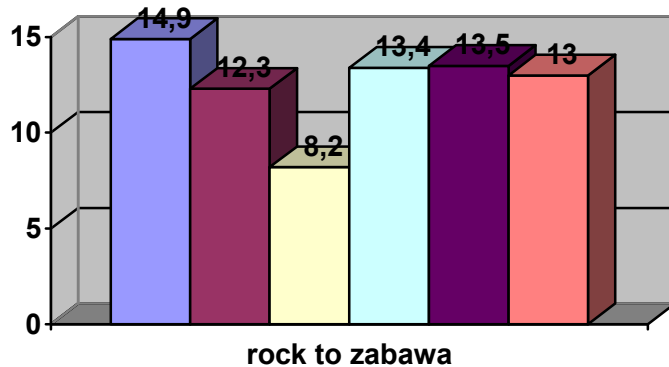
wyk 4. jakiej muzyki słuchasz

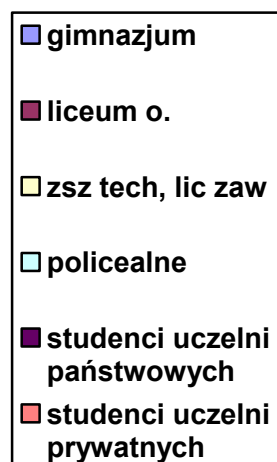
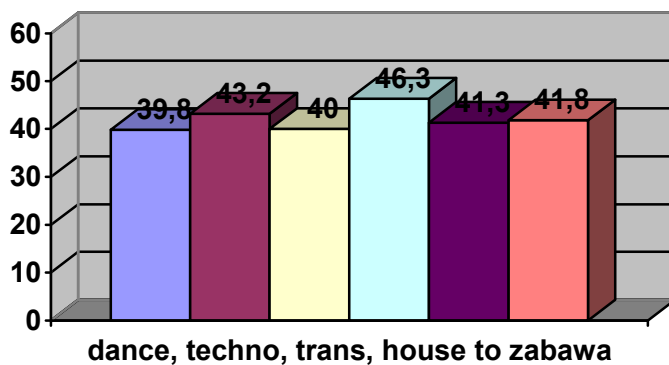
wyk. 5 z jaką muzyką kojarzy Ci się zabawa?

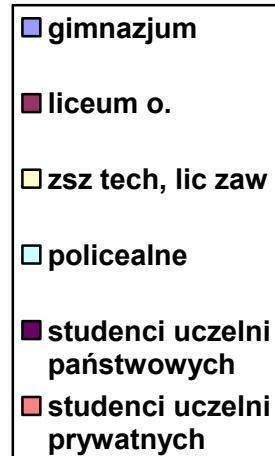
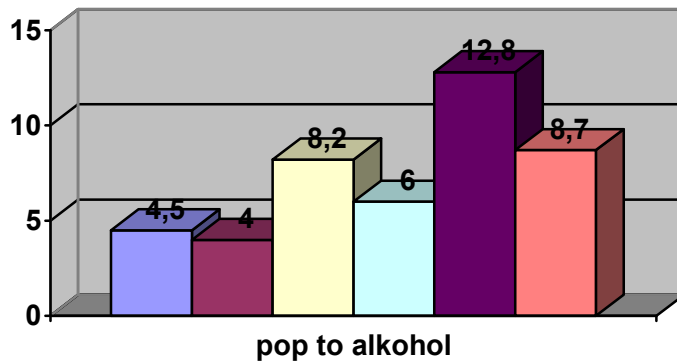
wyk. 6 Z jaką muzyką kojarzy Ci się zabawa?

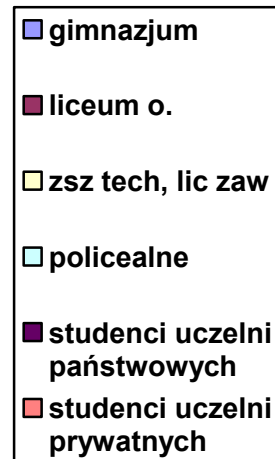
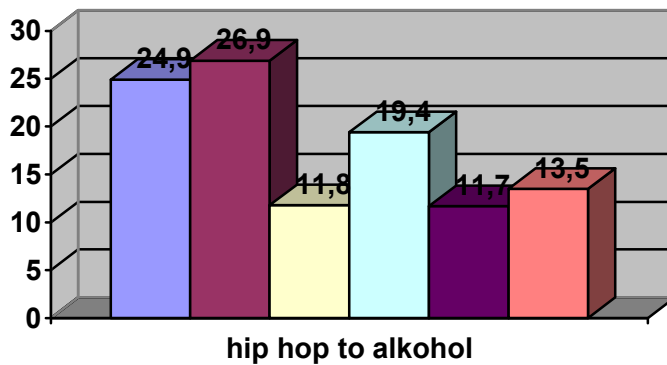
wyk. 7 Z jaką muzyką kojarzy Ci się zabawa?

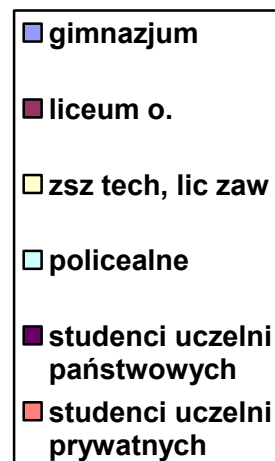
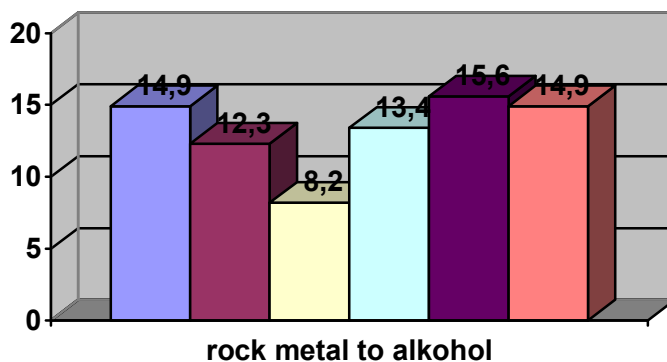
wyk. 8 Z jaką muzyką kojarzy Ci się alkohol?

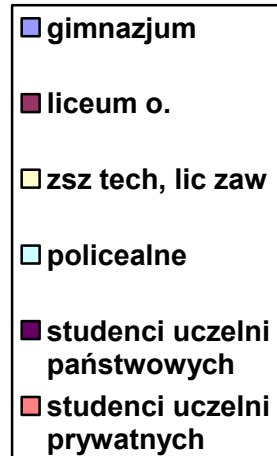
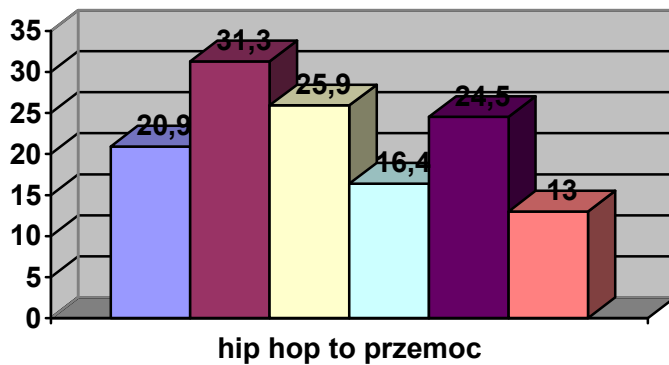
wyk.9 Z jaką muzyką kojarzy Ci się alkohol?

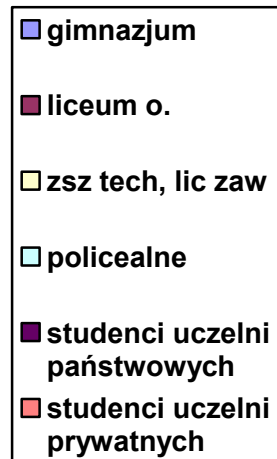
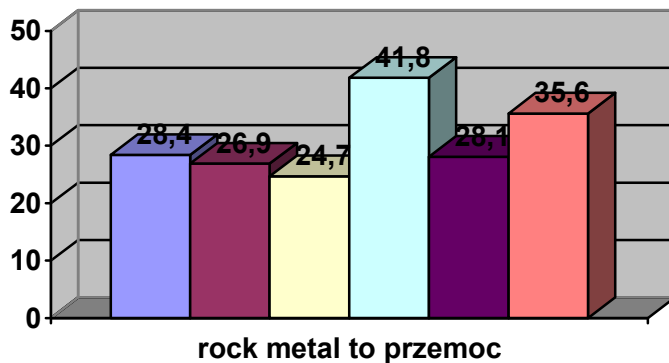
wyk. 10 Z jaką muzyką kojarzy Ci się alkohol?

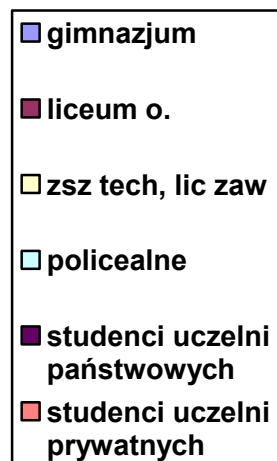
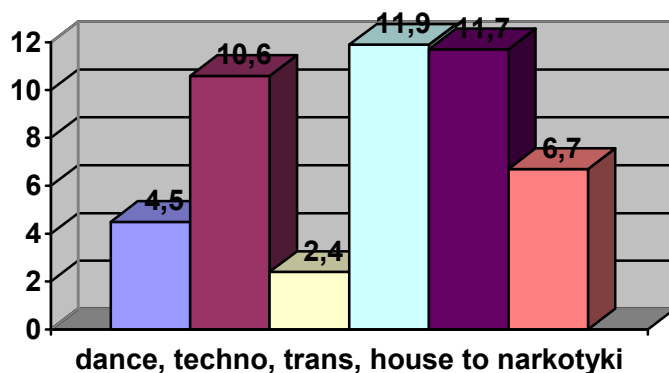
wyk. 11 Z jaką muzyką kojarzy Ci się przemoc?

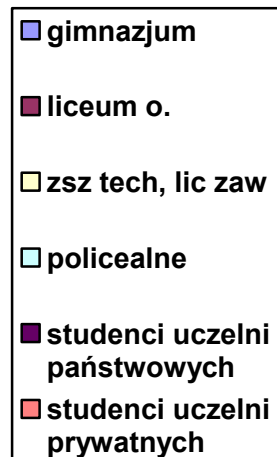
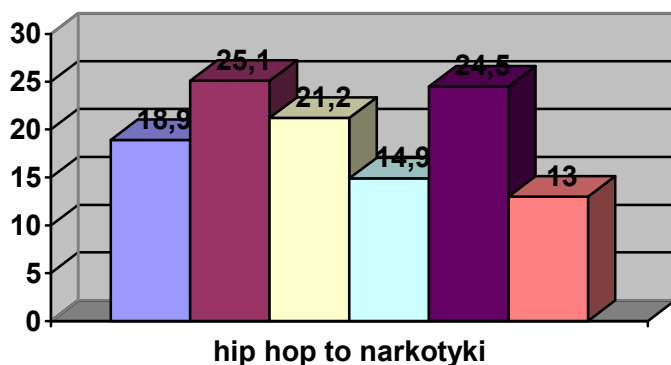
wyk. 12 Z jaką muzyką kojarzy Ci się przemoc?

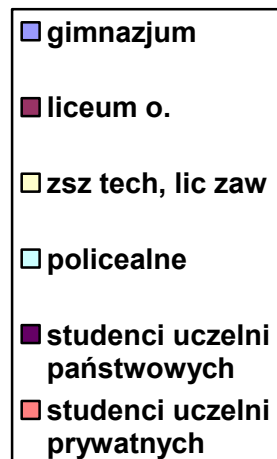
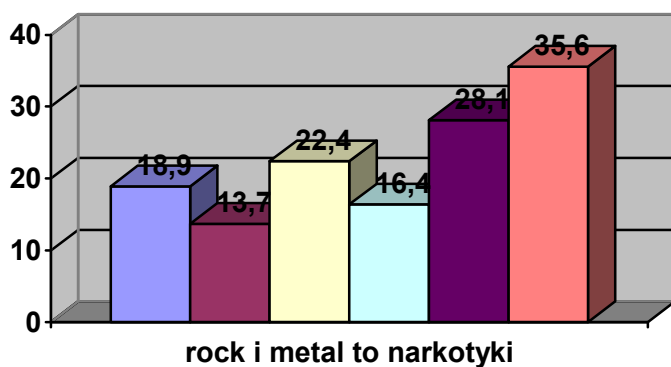
wyk. 13 Z jaką muzyką kojarzą Ci się narkotyki?

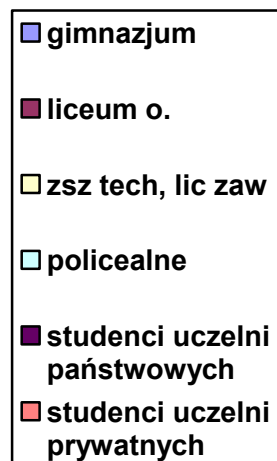
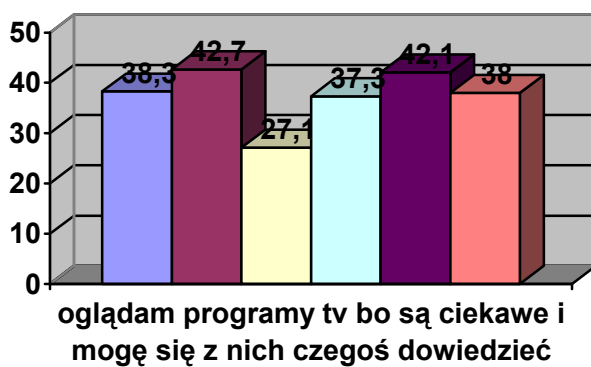
wyk.14 Z jaką muzyką kojarzą Ci się narkotyki?

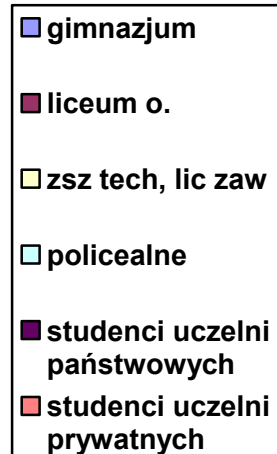
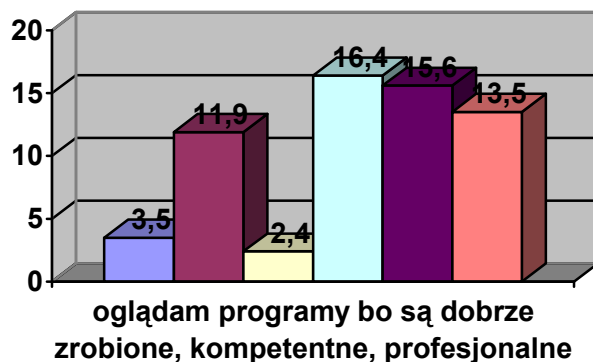
wyk. 15 Z jaką muzyką kojarzą Ci się narkotyki?

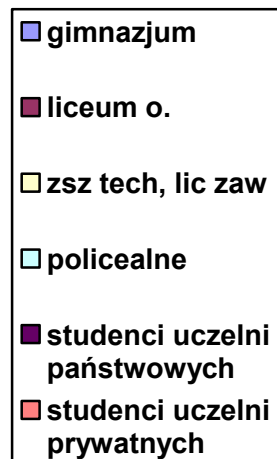
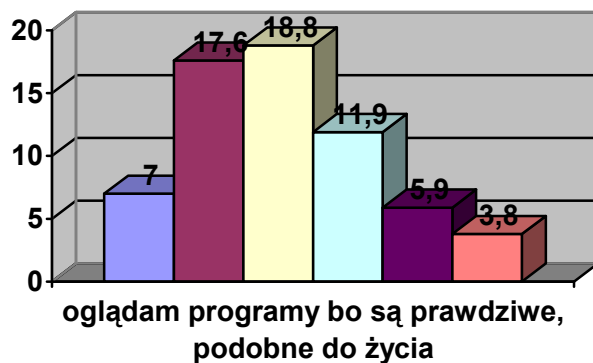
wyk. 16 Dlaczego oglądasz te programy w tv?

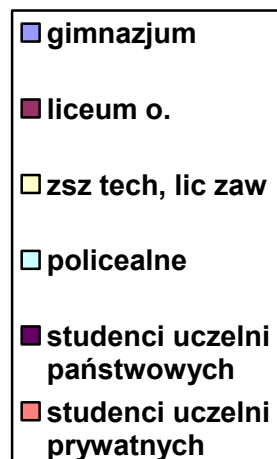
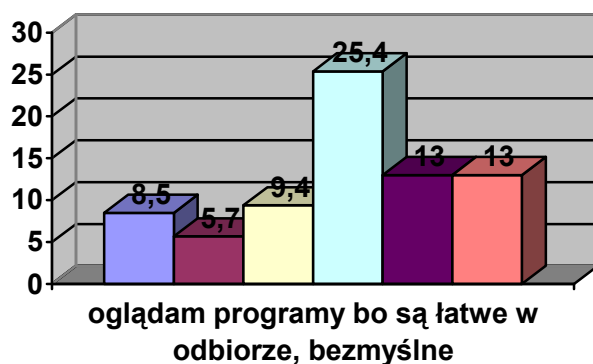
wyk. 17 Dlaczego oglądasz te programy w tv?

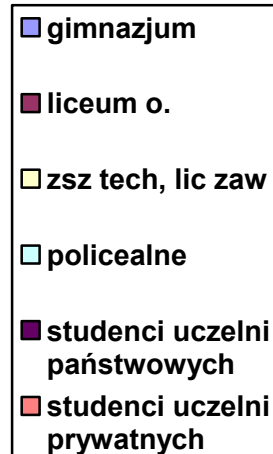
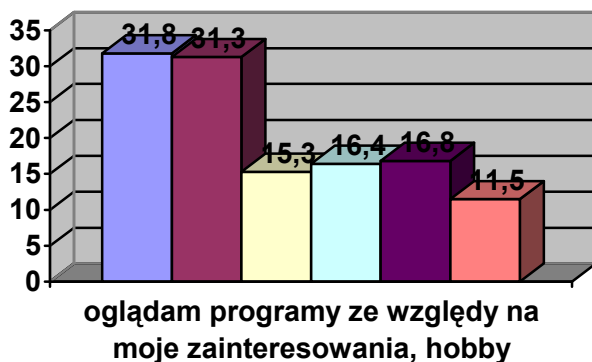
wyk. 18 Dlaczego oglądasz te programy w tv?

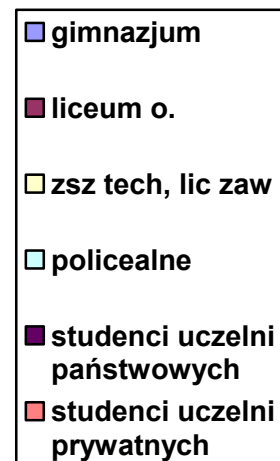
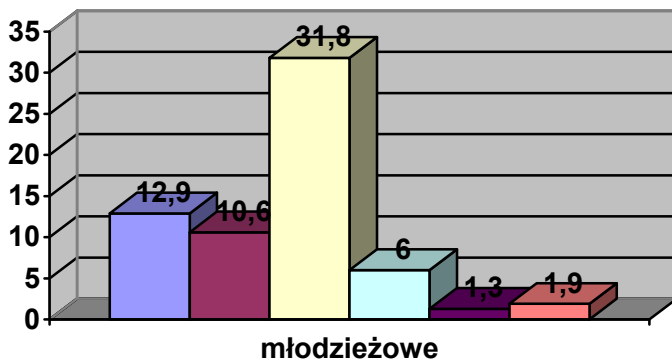
wyk. 19 Dlaczego oglądasz te programy w tv?

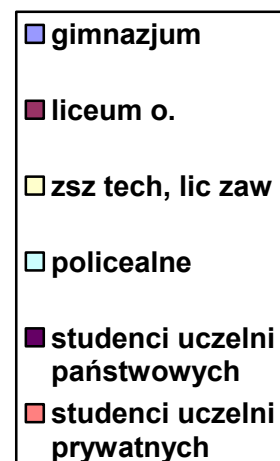
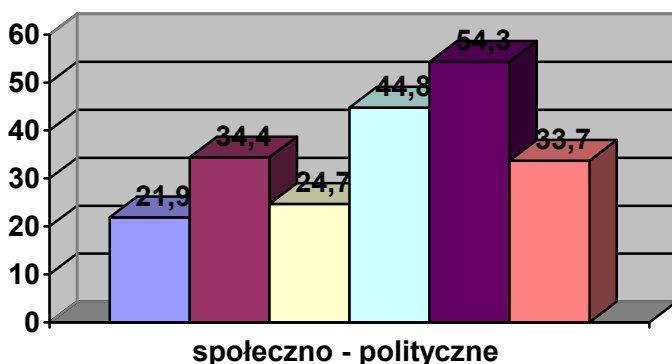
wyk. 20 Dlaczego oglądasz te programy w tv?

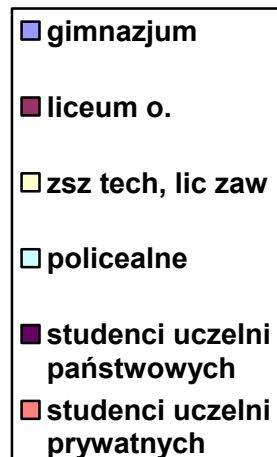
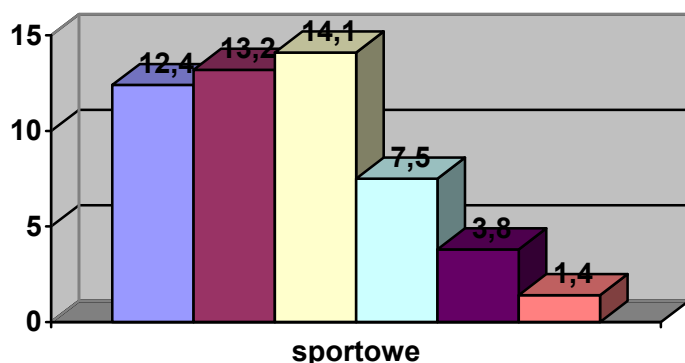
Wyk. 21 Jakie czytasz gazety i czasopisma?

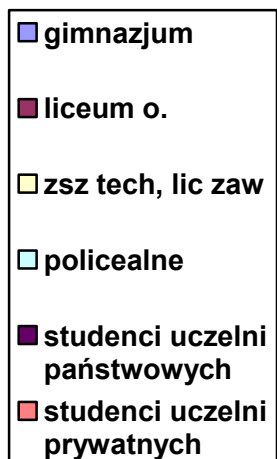
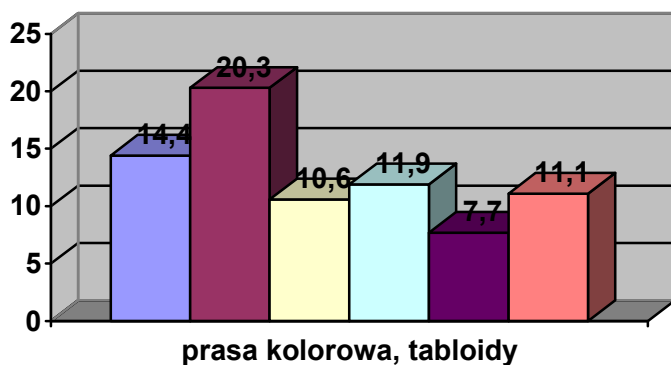
Wyk. 22 Jakie czytasz gazety i czasopisma?

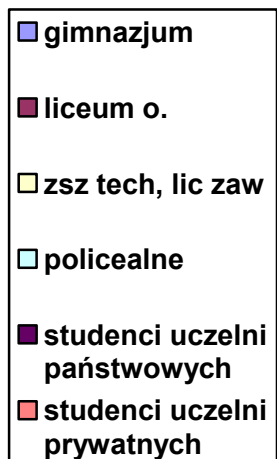
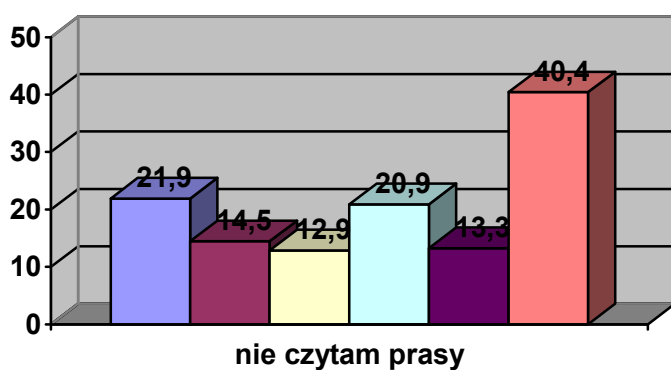
Wyk. 23 Jakiego czytasz gazety i czasopisma?

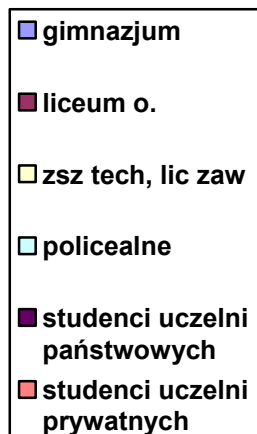
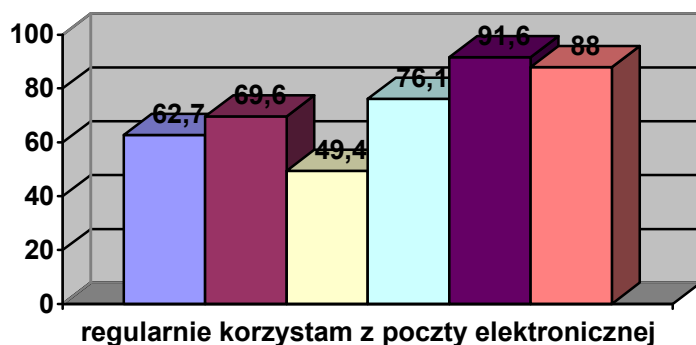
Wyk. 24 Jakiego czytasz gazety i czasopisma?

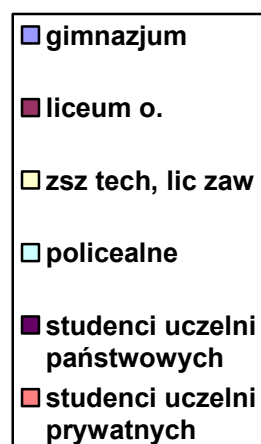
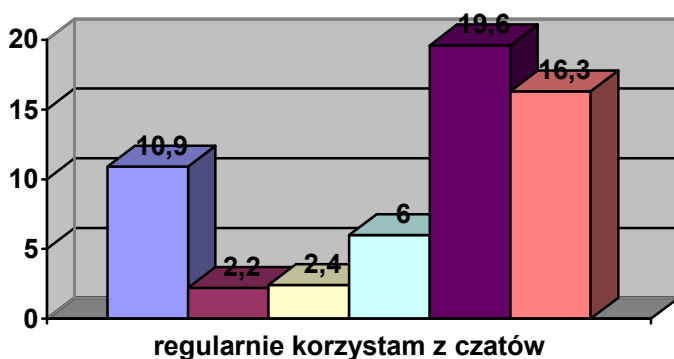
Wyk. 25 Jakiego czytasz gazety i czasopisma?

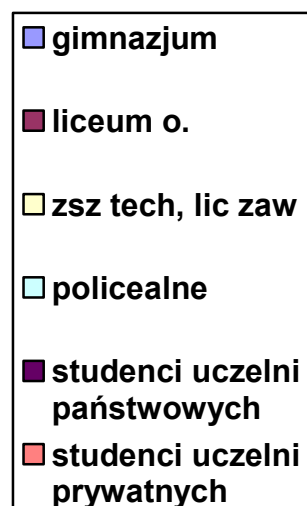
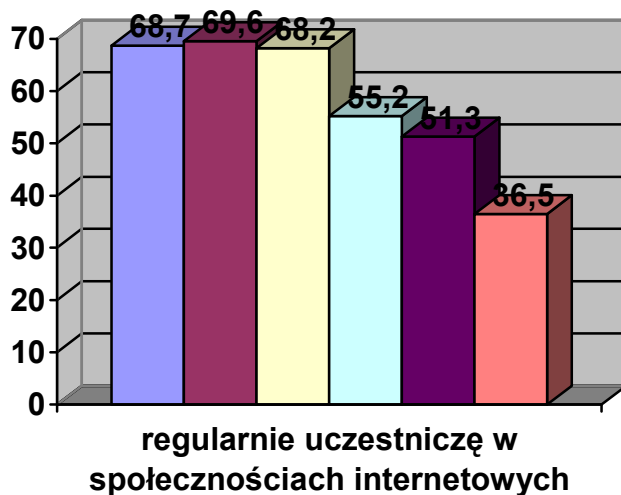
Wyk. 26 Czy w internecie korzystasz z:

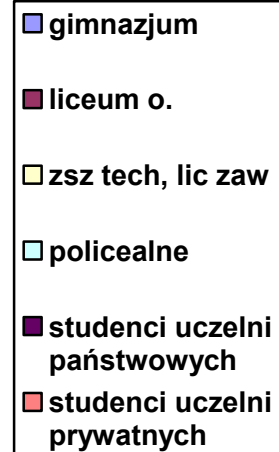
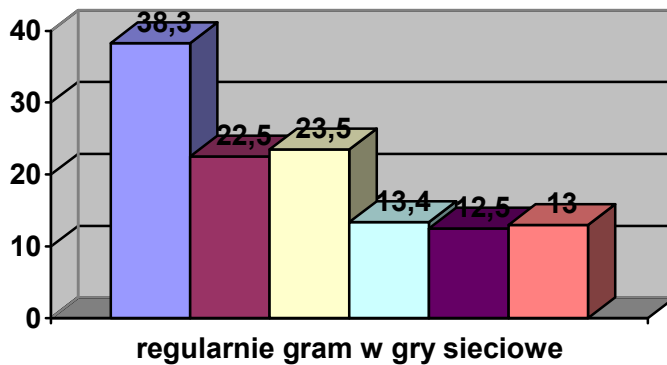
Wyk. 27 Czy w internecie korzystasz z:

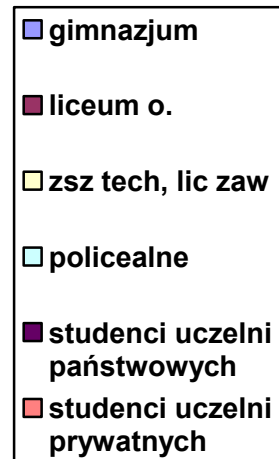
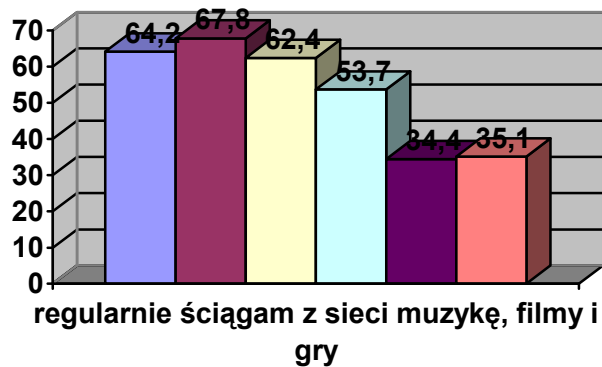
Wyk. 28 Czy w internecie korzystasz z:?

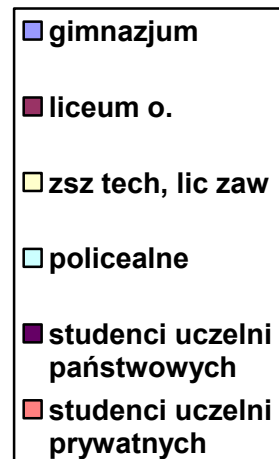
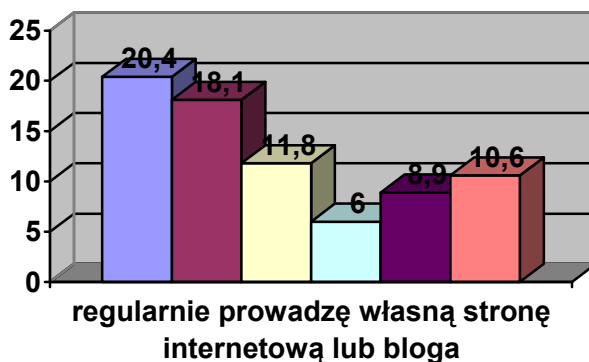
Wyk. 29 Czy w internecie korzystasz z:?

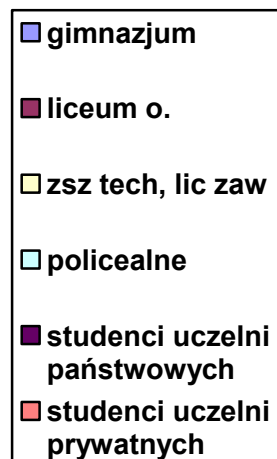
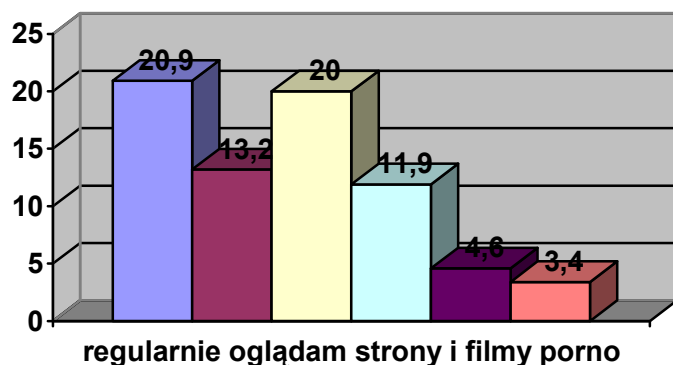
Wyk. 30 Czy w internecie korzystasz z:?

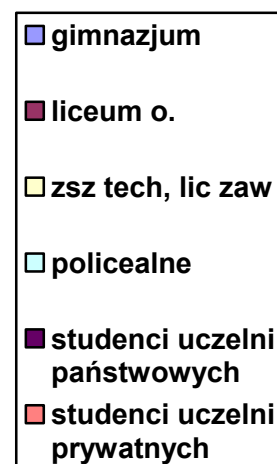
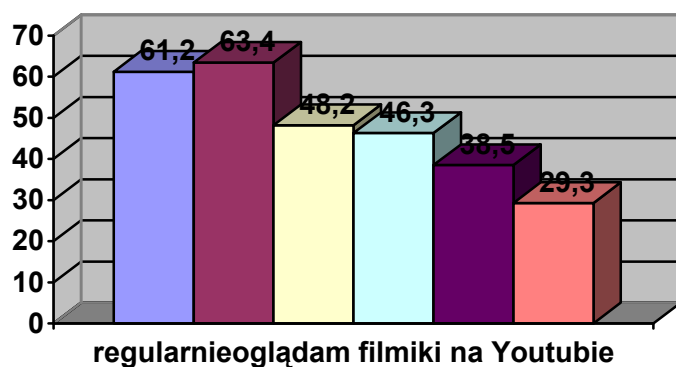
Wyk. 31 Czy w internecie korzystasz z:?

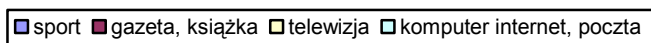
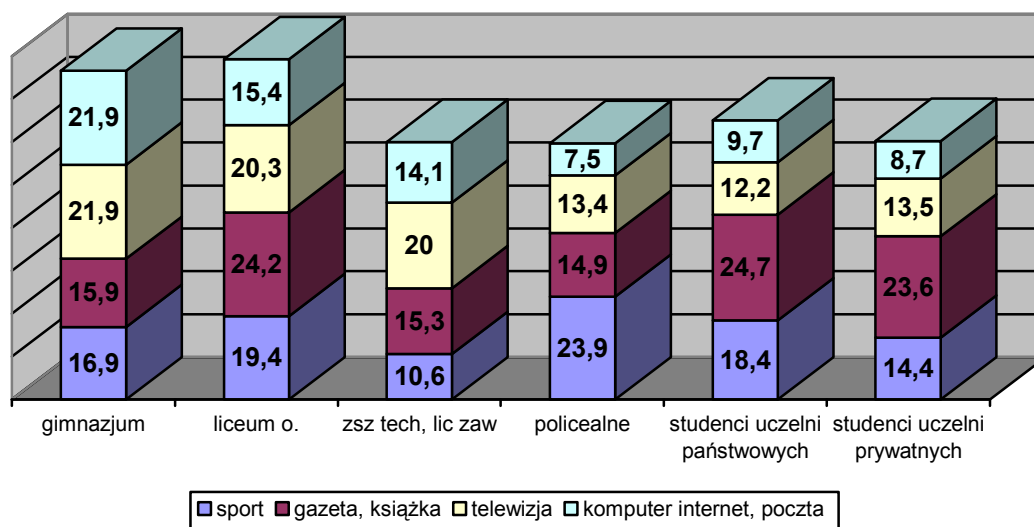
Wyk. 32 Czy w internecie korzystasz z:?

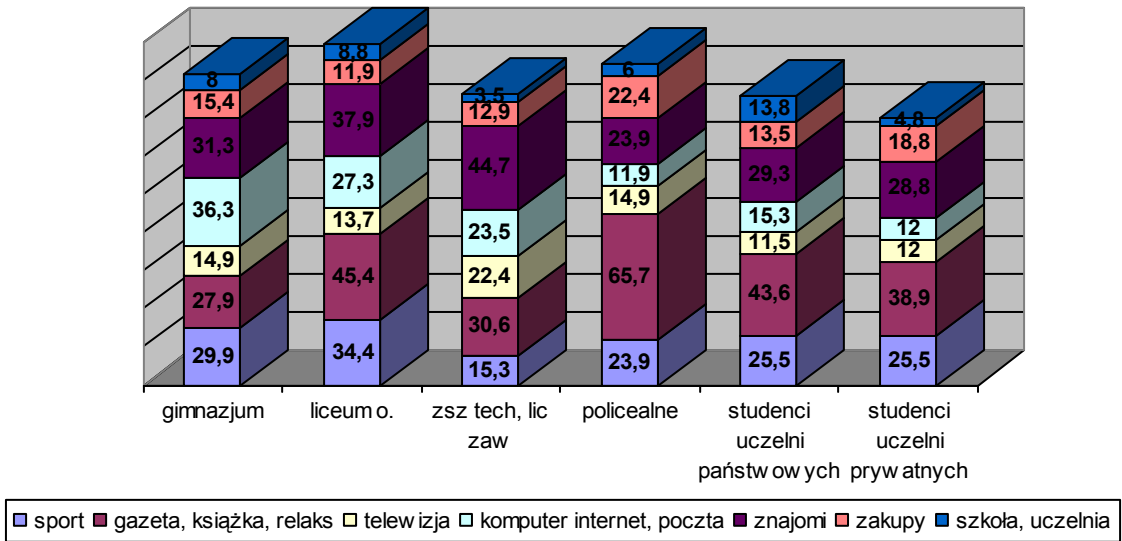
Wyk. 33 Czy w internecie korzystasz z:?

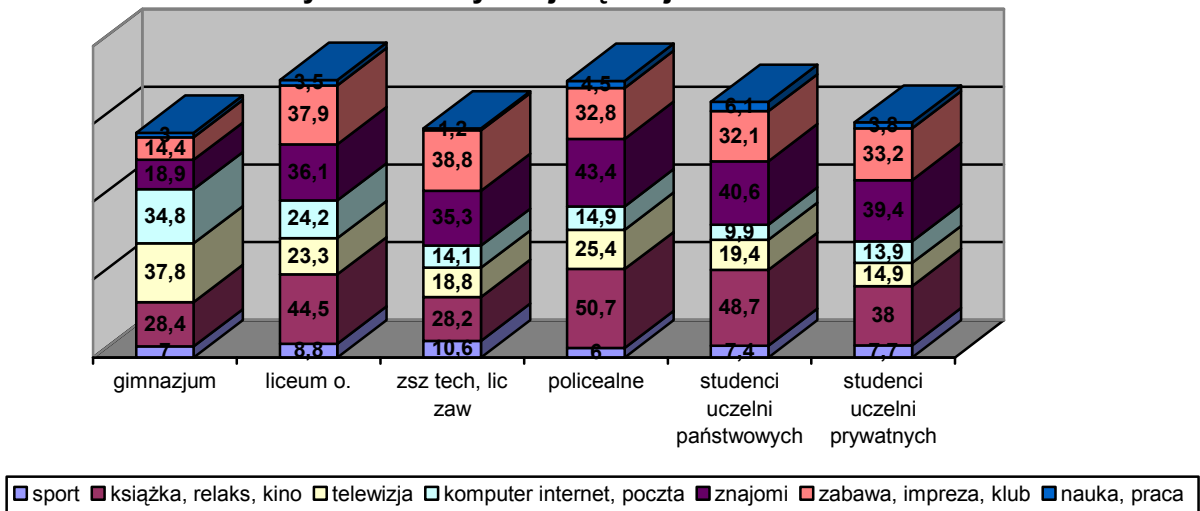
Wyk. 34 Co byś najchętniej robił rano?

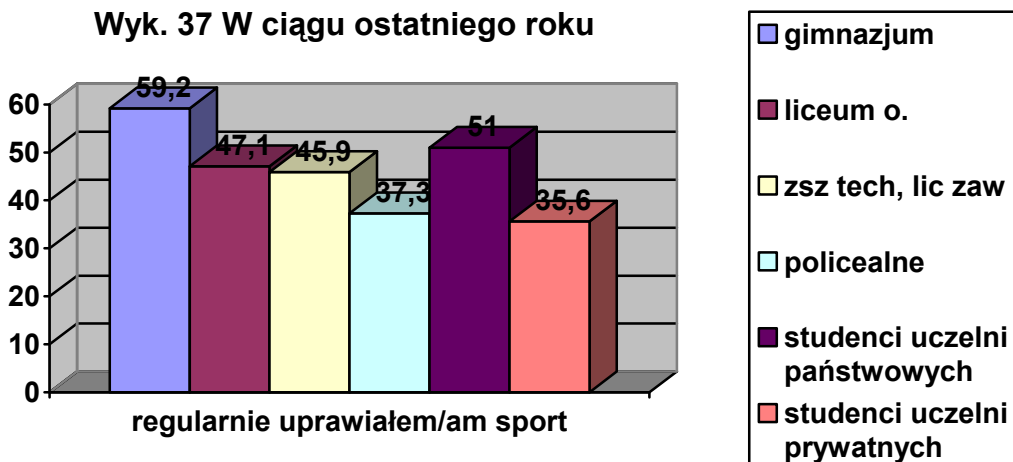
Wyk. 35 Co byś najchętniej robił w ciągu dnia?

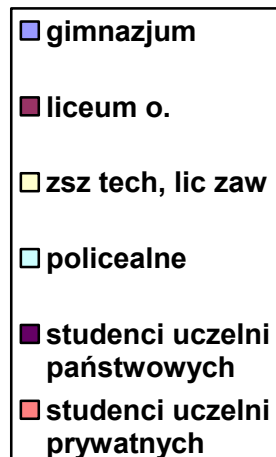
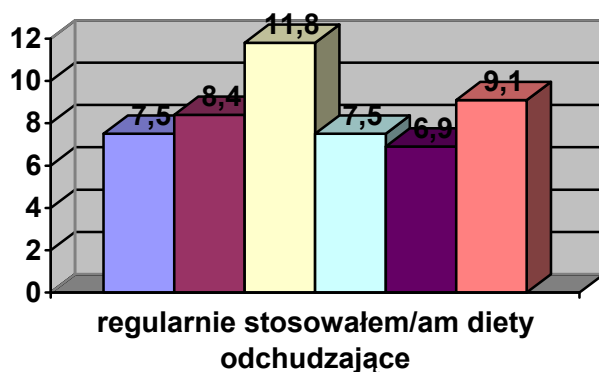
Wyk. 36 Co byś najchętniej robił wieczorem?

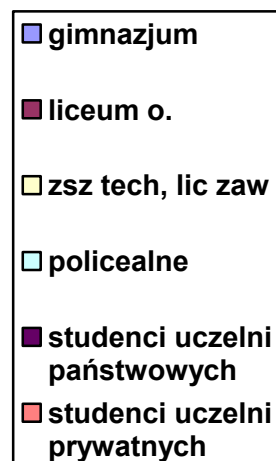
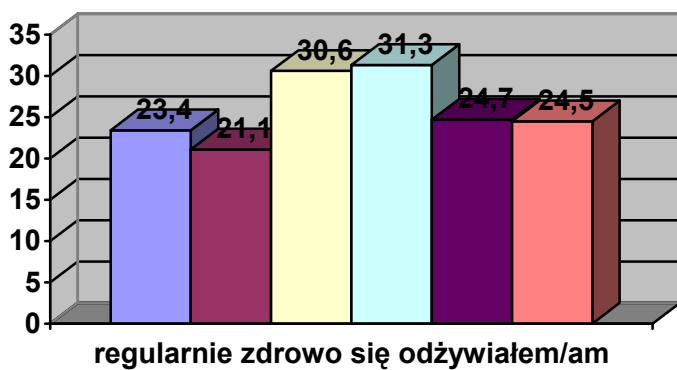
Wyk. 37 W ciągu ostatniego roku

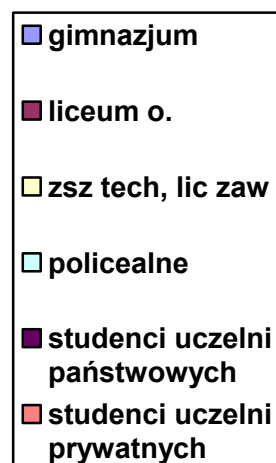
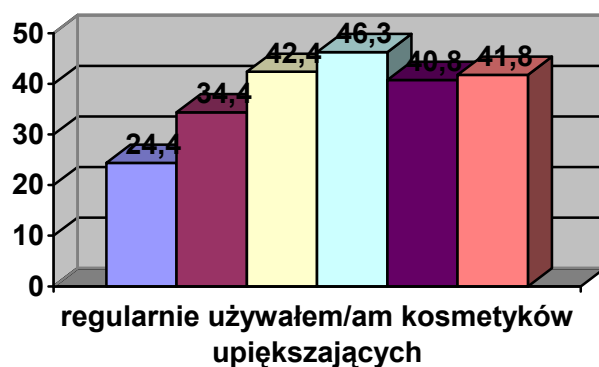
Wyk. 38 W ciągu ostatniego roku

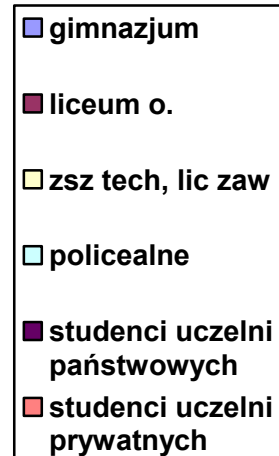
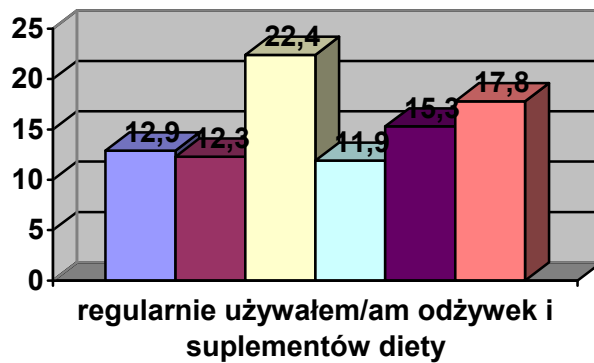
Wyk. 39 W ciągu ostatniego roku

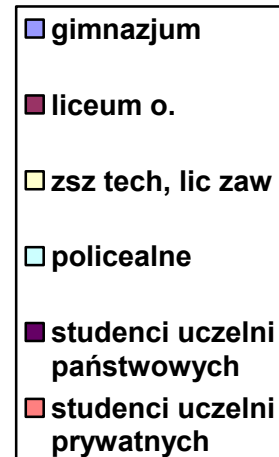
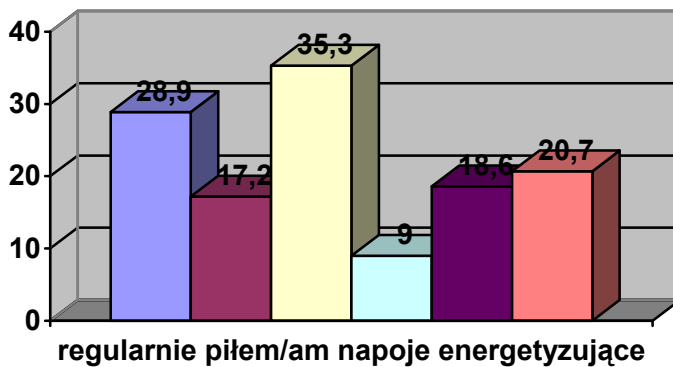
Wyk. 40 W ciągu ostatniego roku

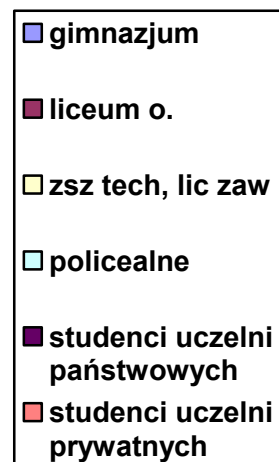
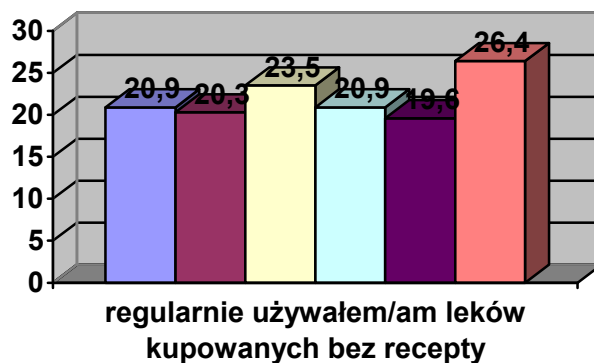
Wyk. 41 W ciągu ostatniego roku

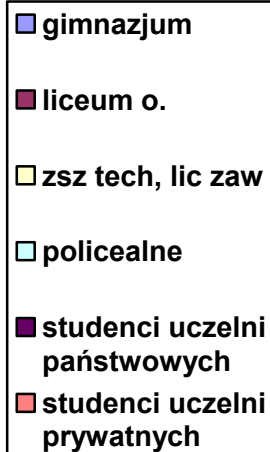
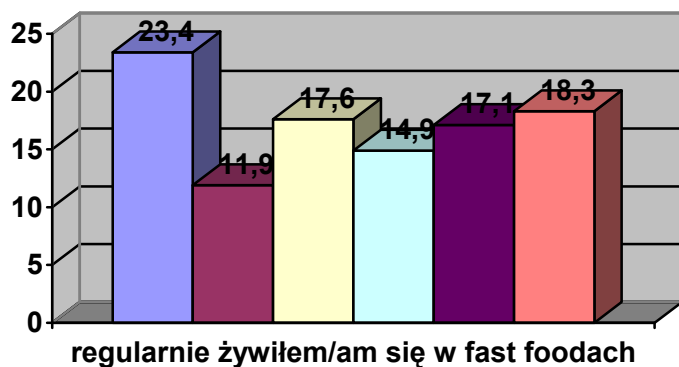
Wyk.42 W ciągu ostatniego roku

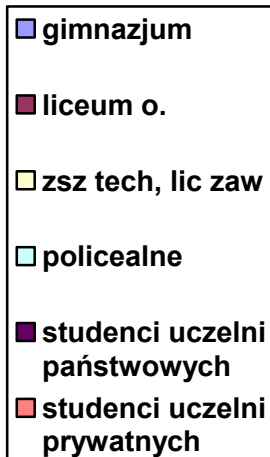
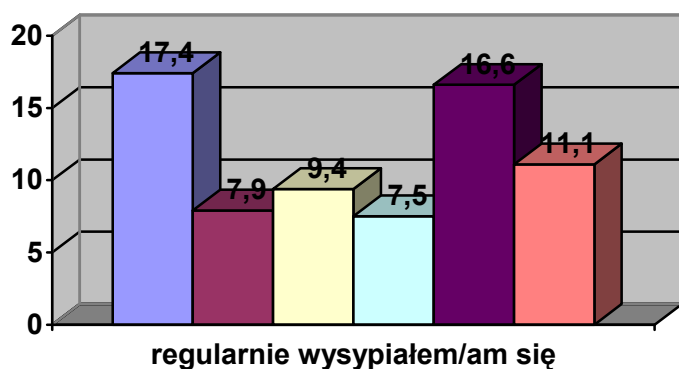
Wyk. 43 W ciągu ostatniego roku

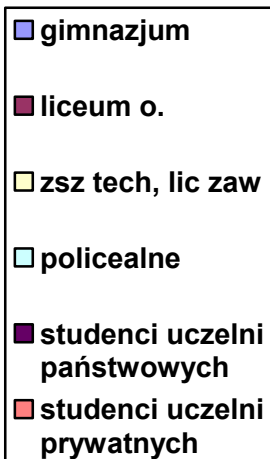
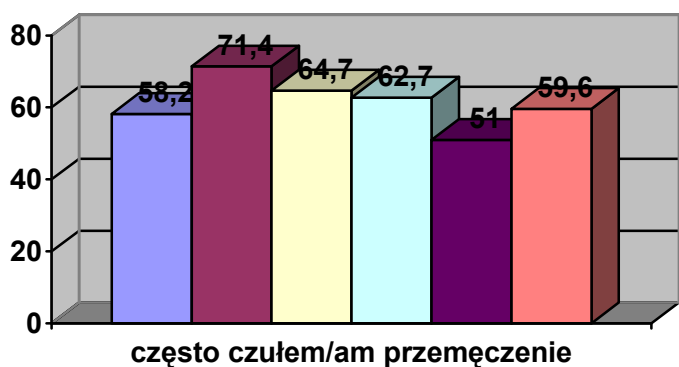
Wyk. 44 W ciągu ostatniego roku

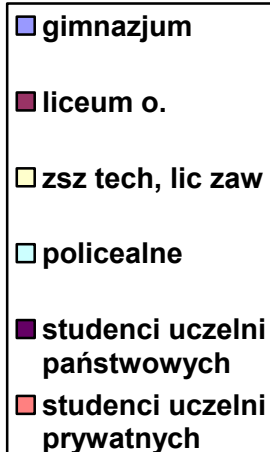
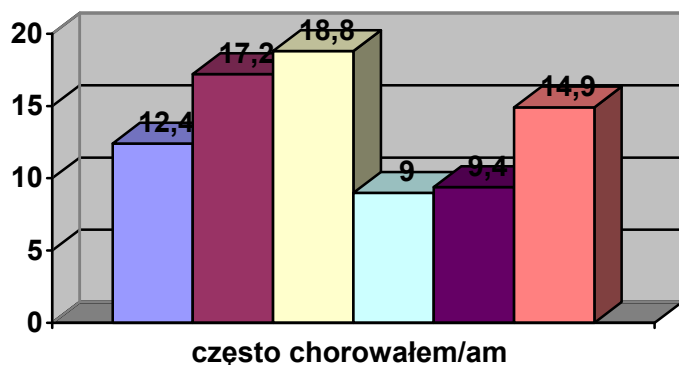
Wyk. 45 W ciągu ostatniego roku

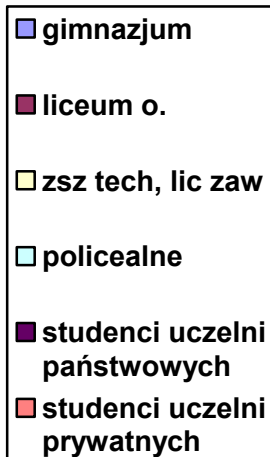
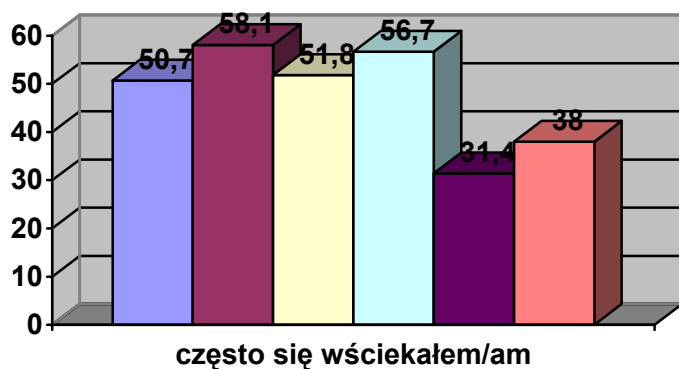
Wyk. 46 W ciągu ostatniego roku

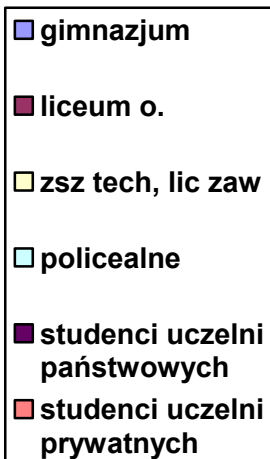
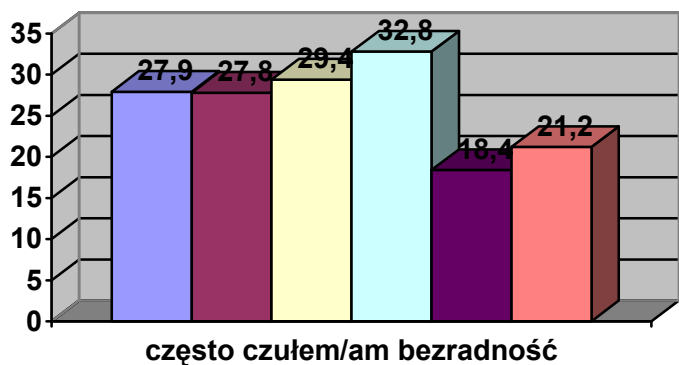
Wyk. 47 W ciągu ostatniego roku

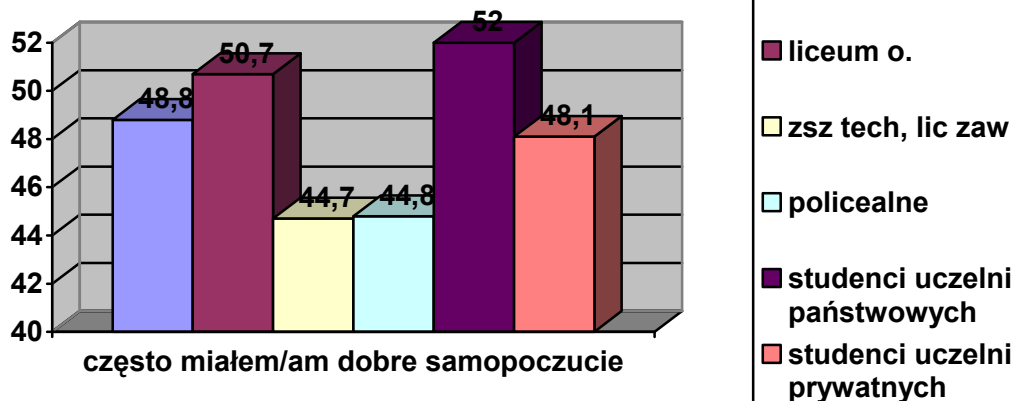
Wyk.48 W ciągu ostatniego roku

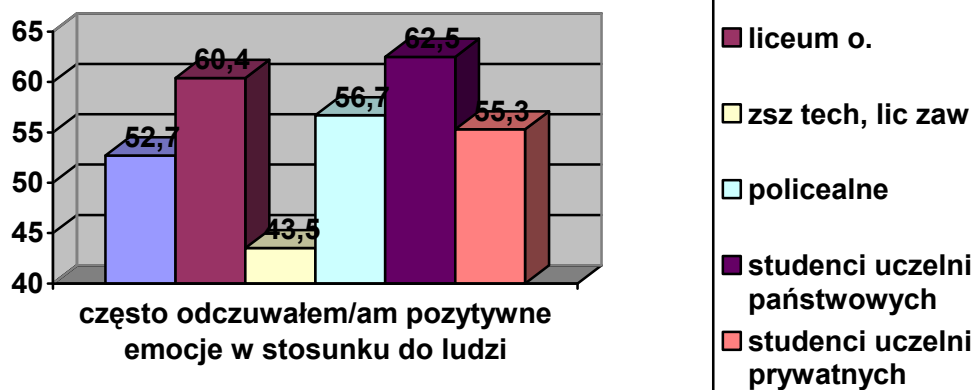
Wyk. 49 W ciągu ostatniego roku

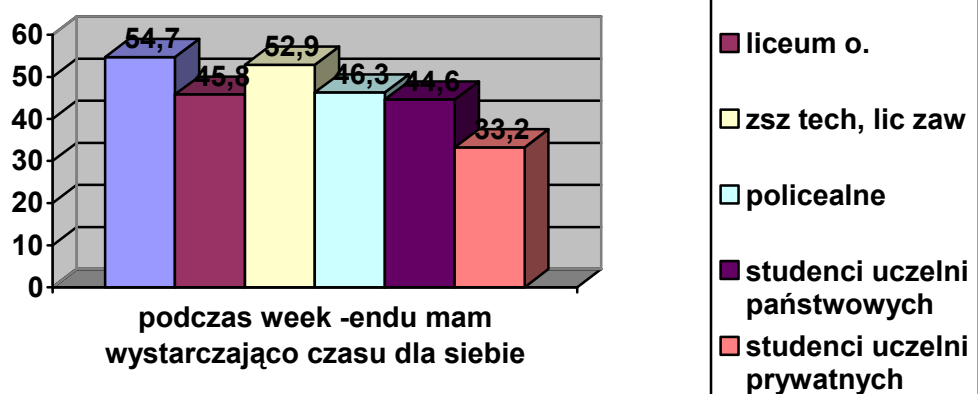
Wyk. 50 W ciągu ostatniego roku

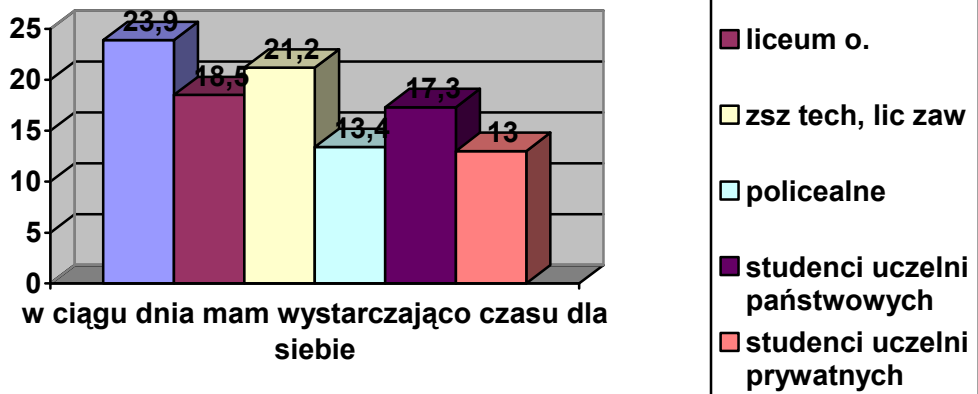
Wyk. 51 W ciągu ostatniego roku

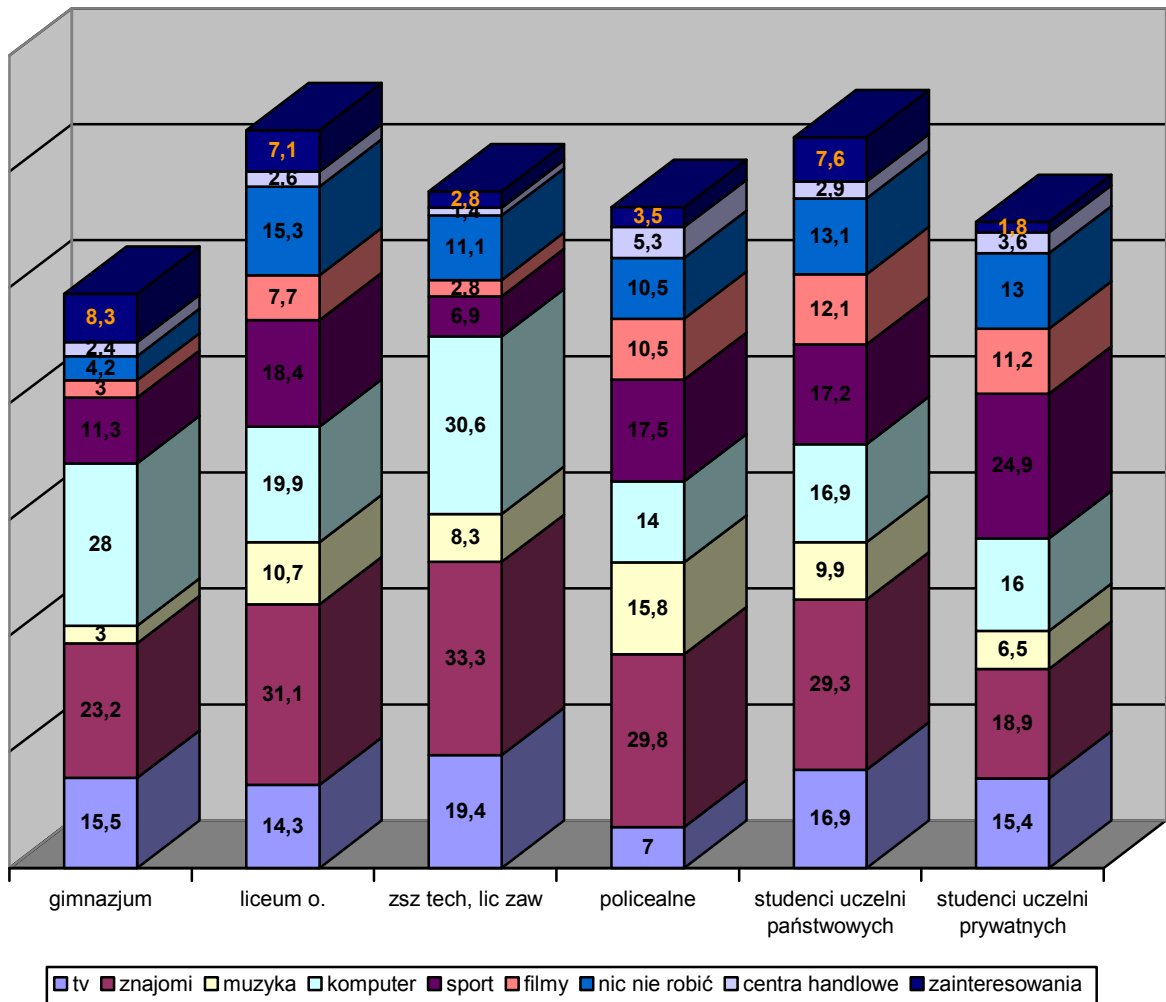
Wyk. 52

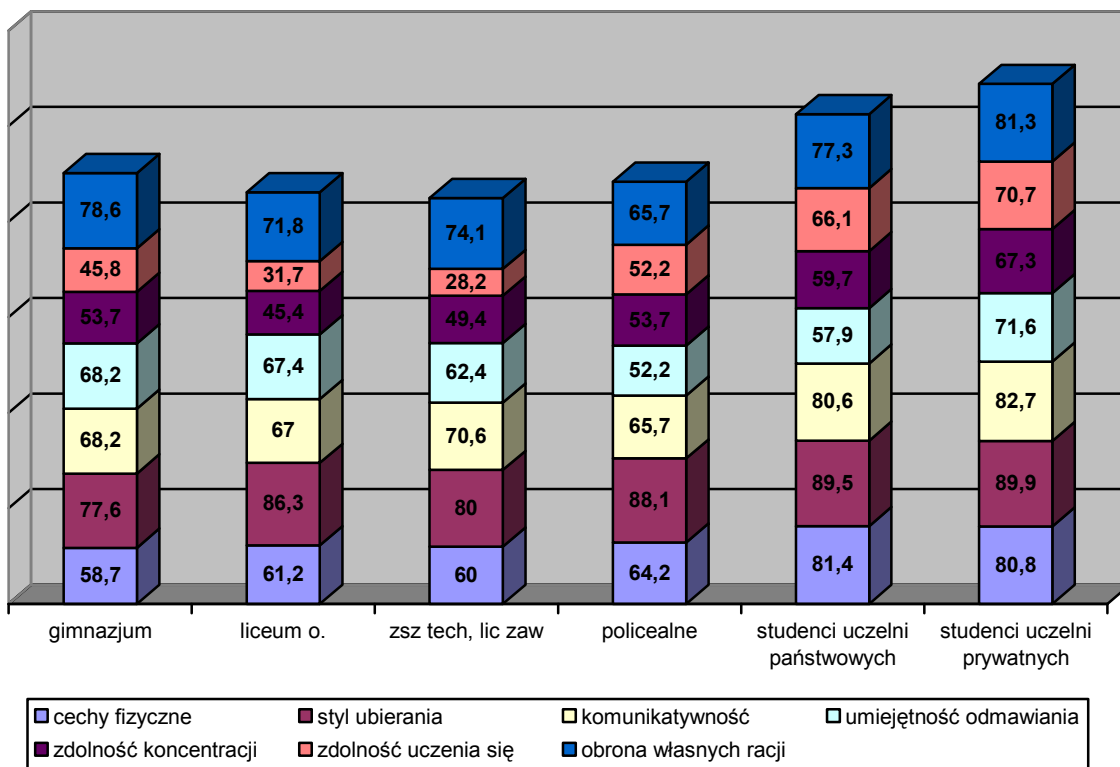
Wyk. 53

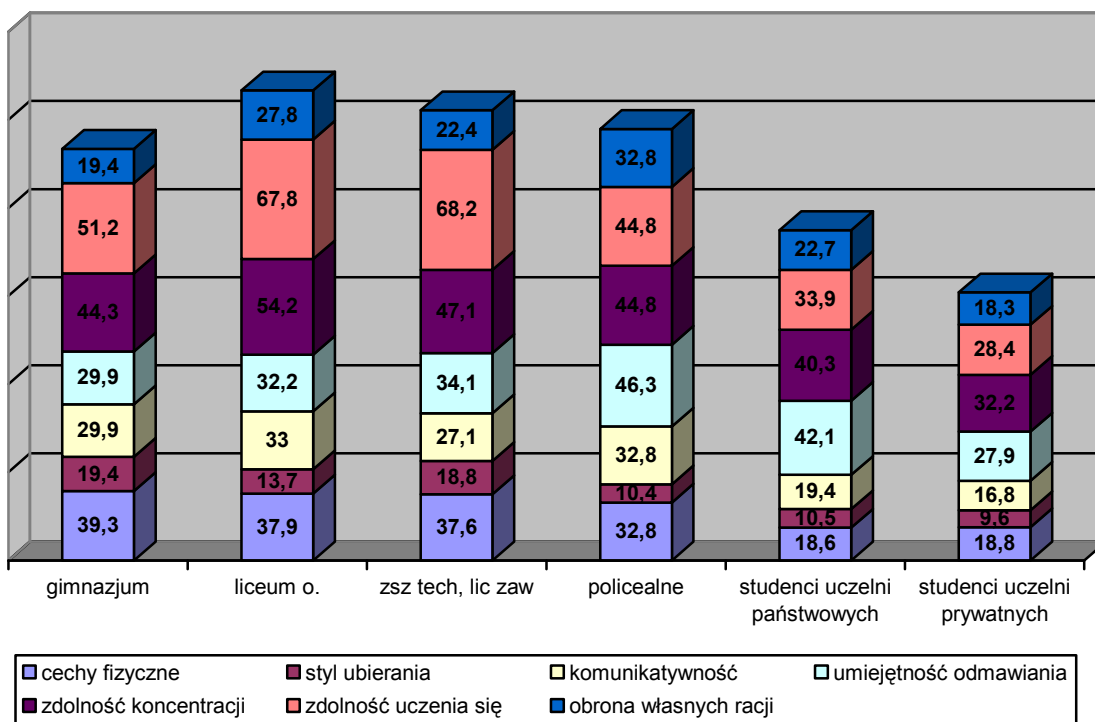
Wyk. 54 co najbardziej lubisz robić w ciągu dnia

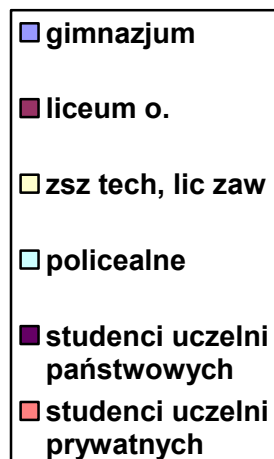
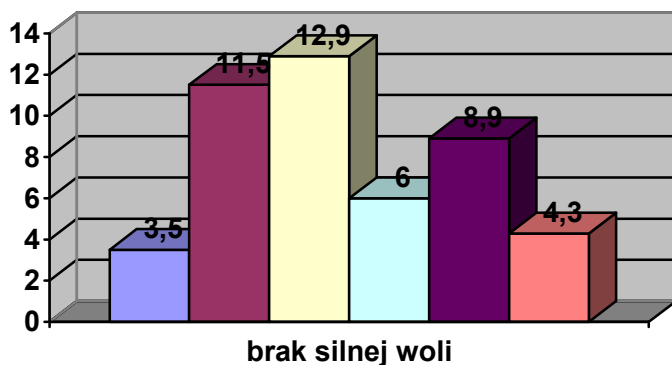
Wyk. 55 akceptuję

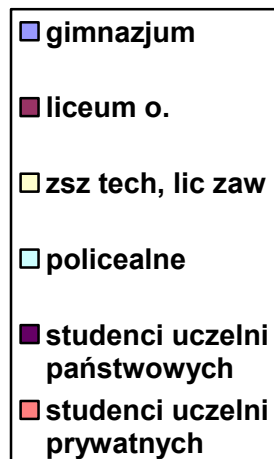
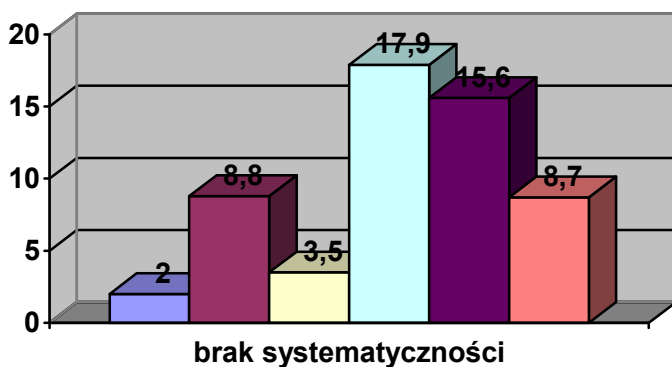
Wyk. 56 chciałbym zmienić

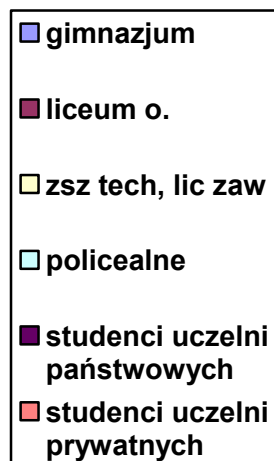
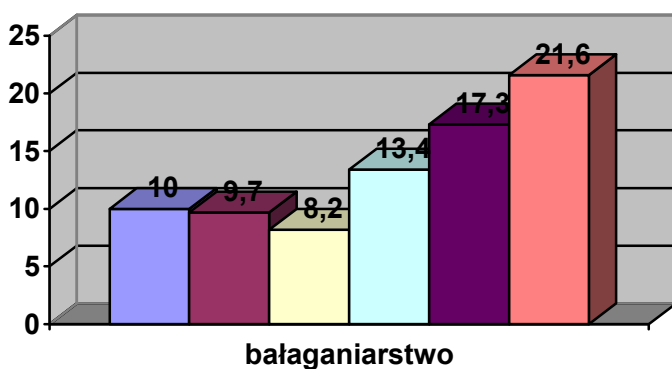
Wyk. 56 słabości

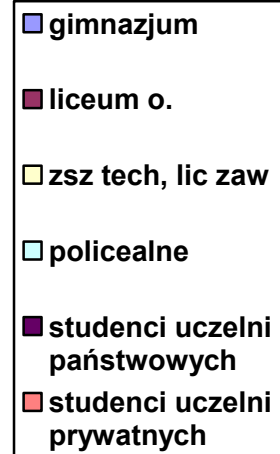
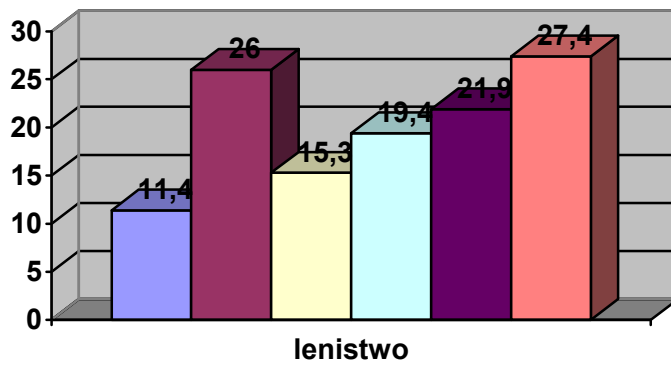
Wyk. 57 słabości

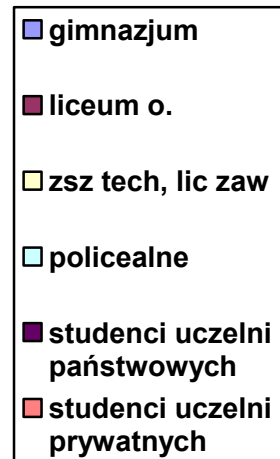
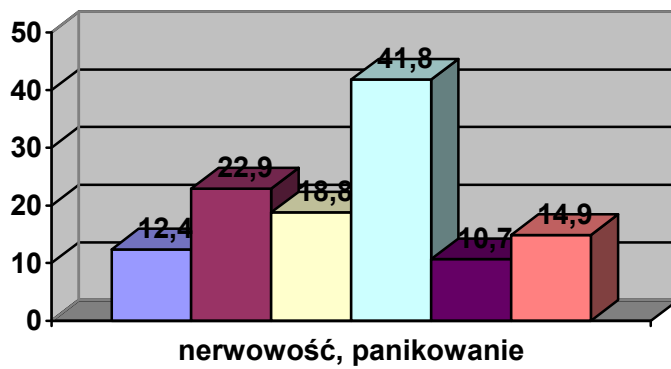
Wyk. 58 słabości

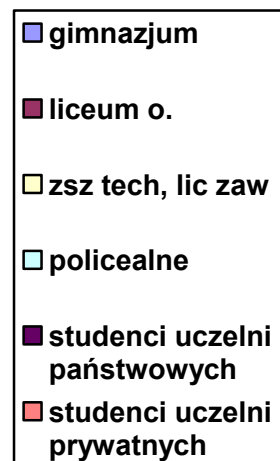
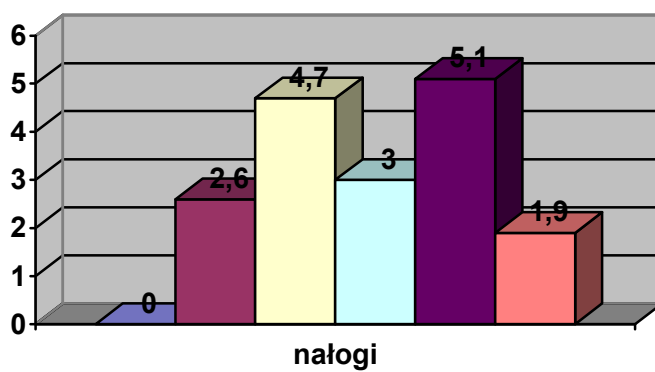
Wyk. 59 słabości

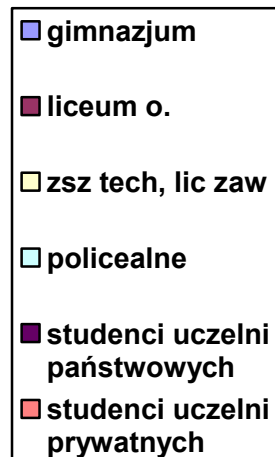
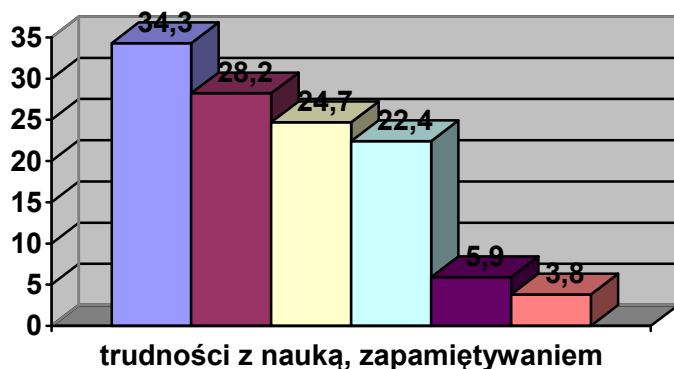
Wyk. 60 słabości

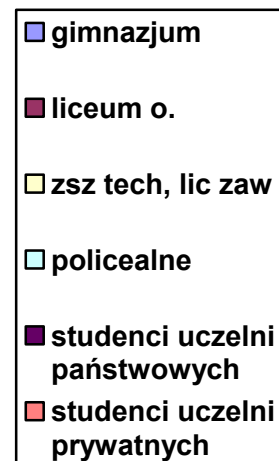
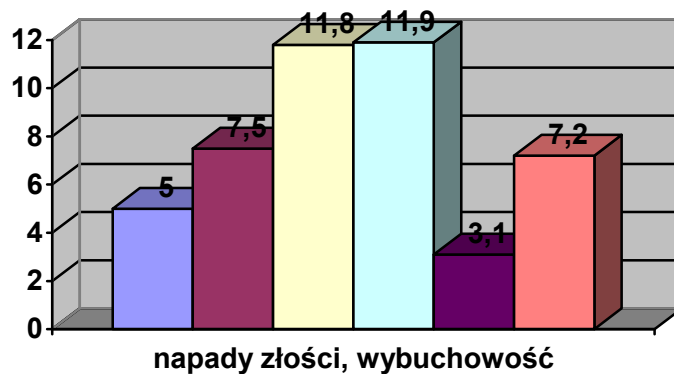
Wyk. 61 słabości

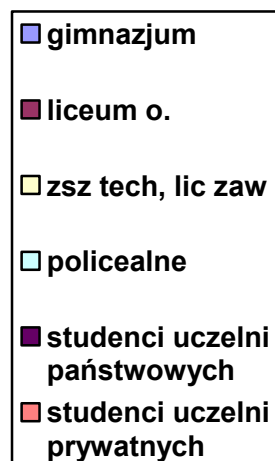
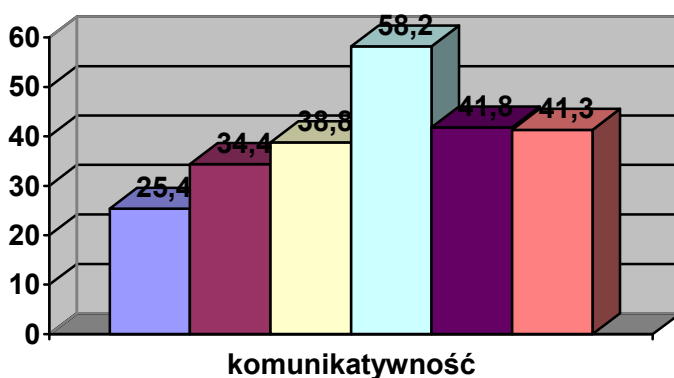
Wyk. 62 słabości

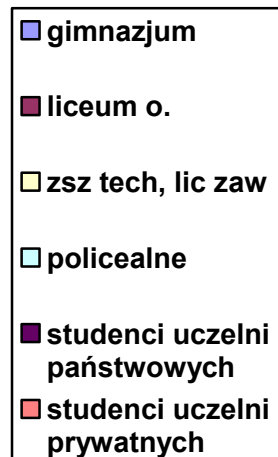
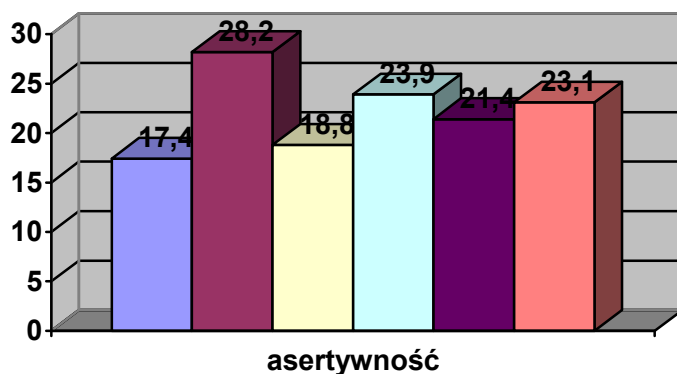
Wyk. 63 słabości

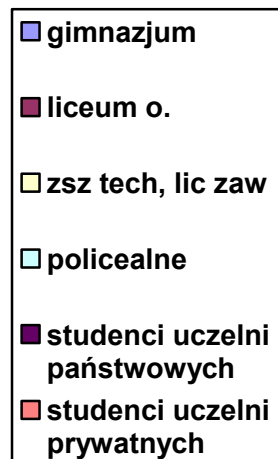
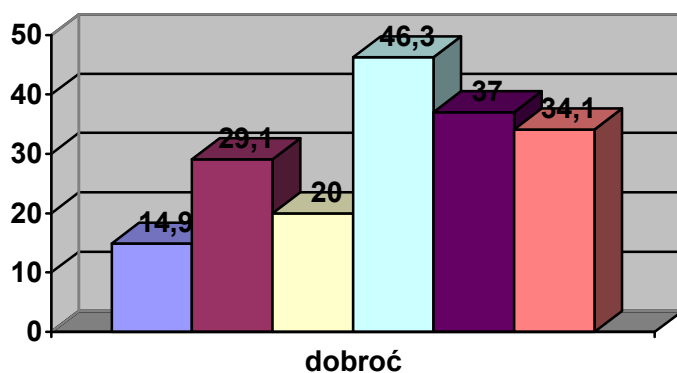
Wyk. 64 mocne strony

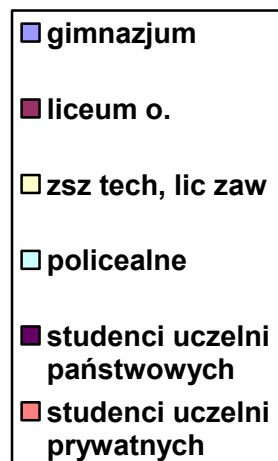
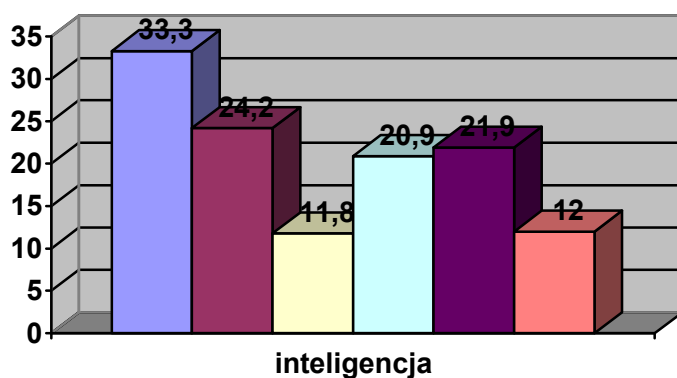
Wyk. 65 mocne strony

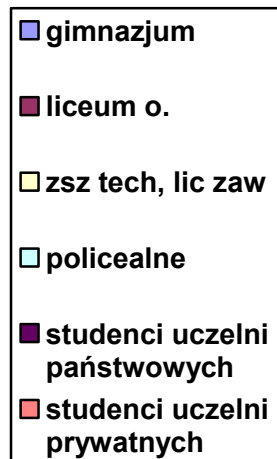
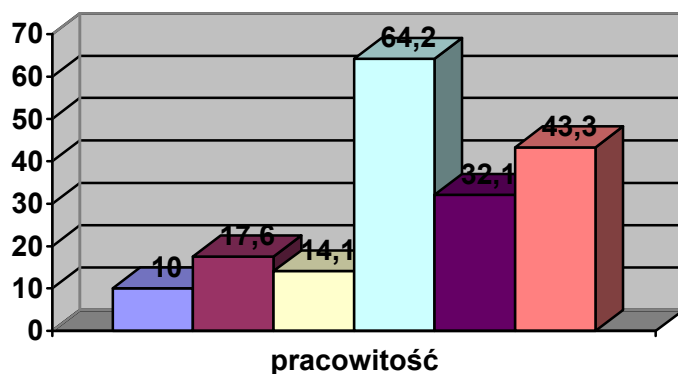
Wyk. 66 mocne strony

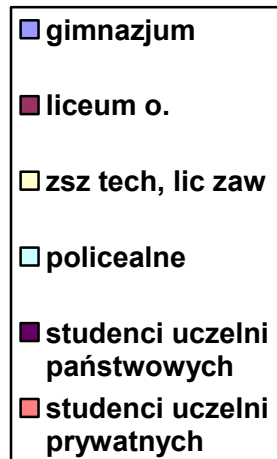
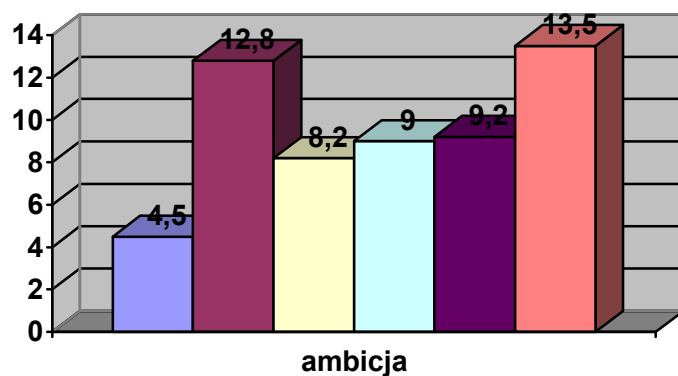
Wyk. 67 mocne strony

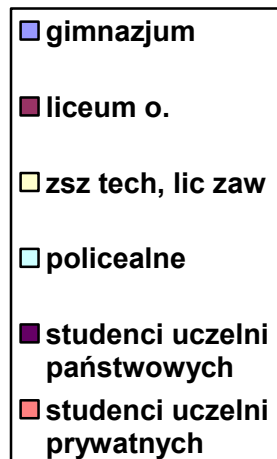
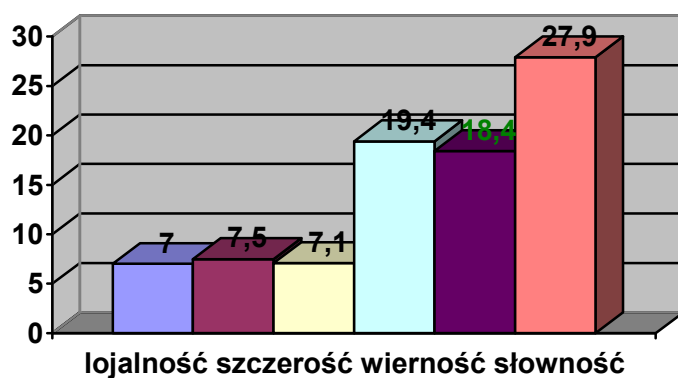
Wyk. 68 mocne strony

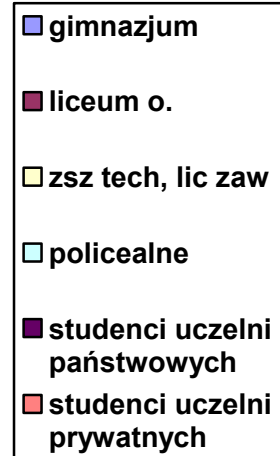
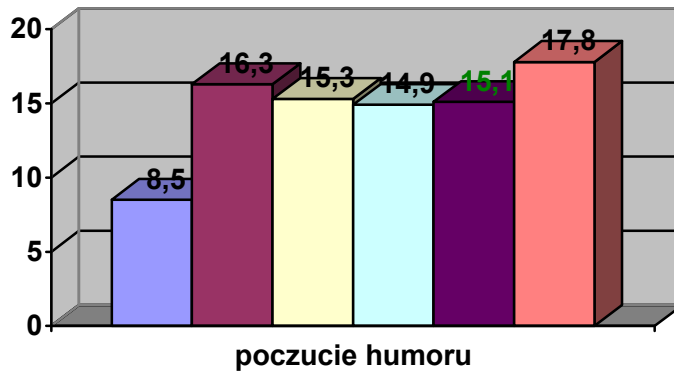
Wyk. 69 mocne strony

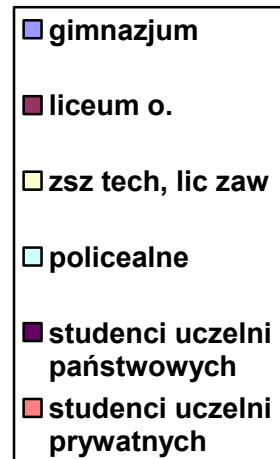
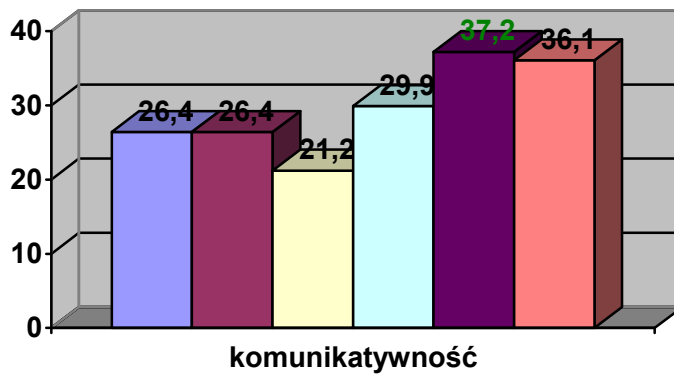
Wyk. 70 mocne strony

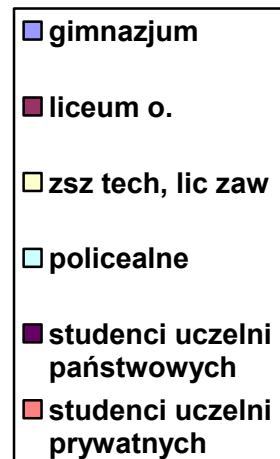
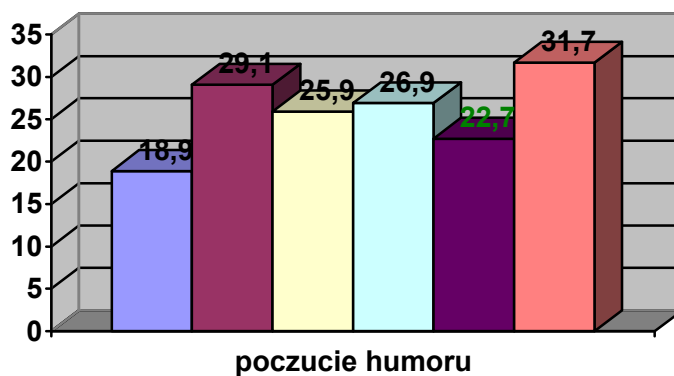
Wyk. 71 mocne strony

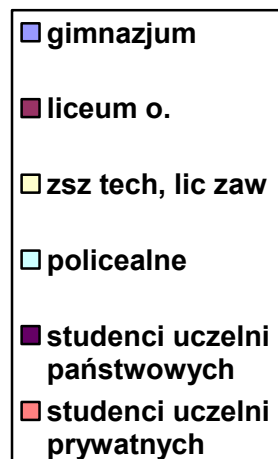
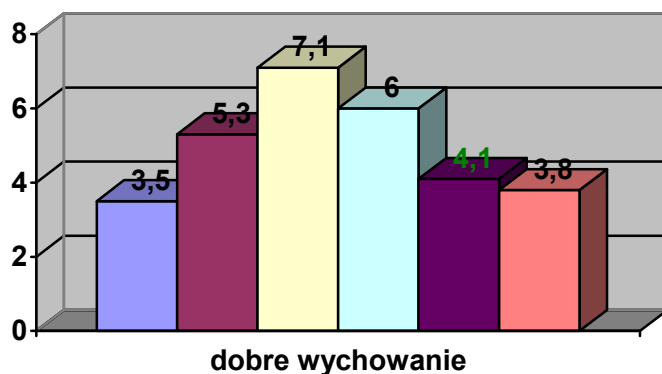
Wyk. 72 ulubione cechy

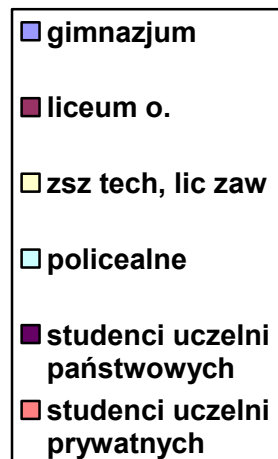
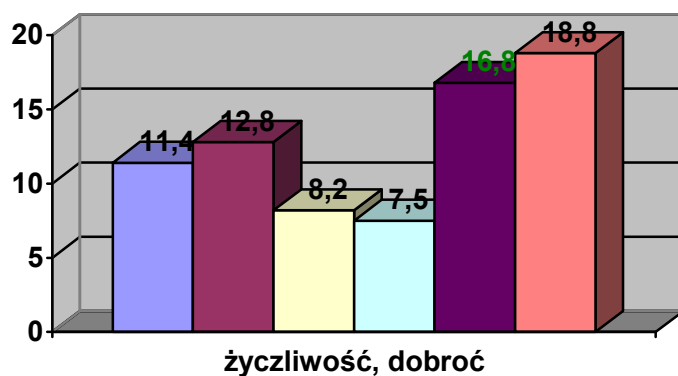
Wyk. 73 ulubione cechy

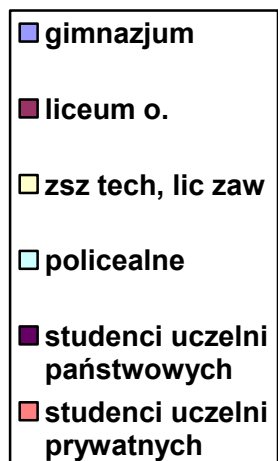
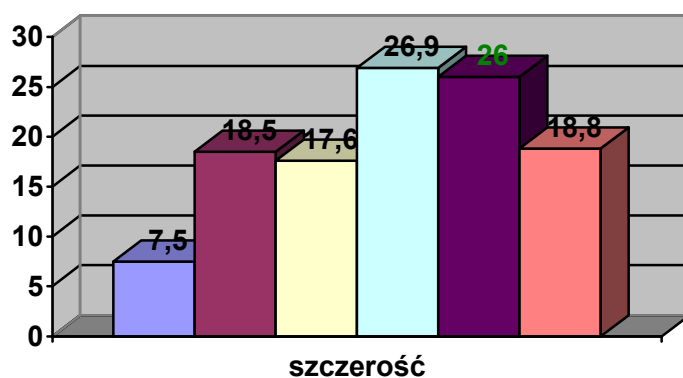
Wyk. 74 ulubione cechy

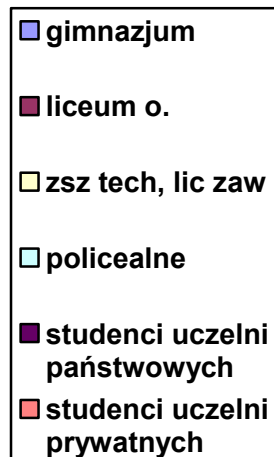
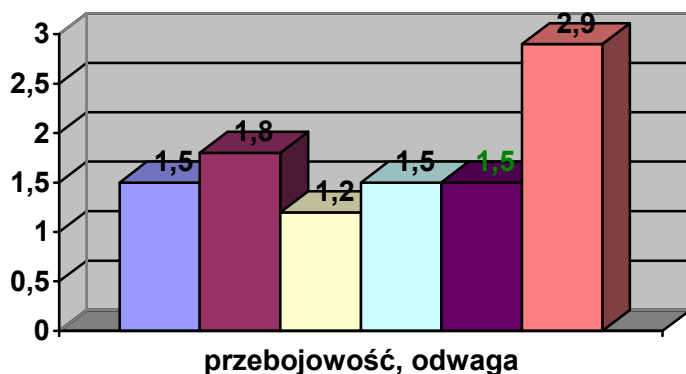
Wyk. 75 ulubione cechy

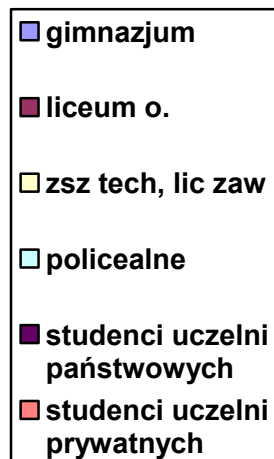
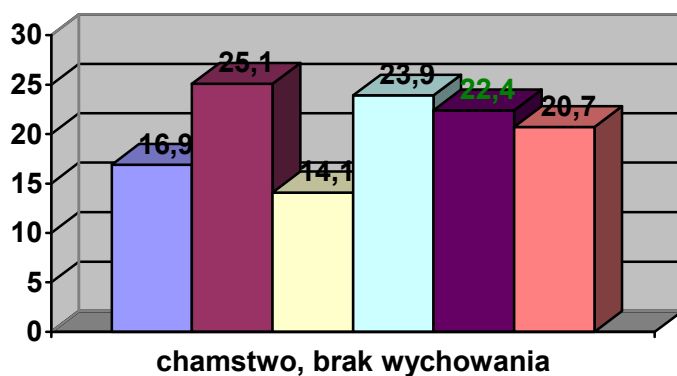
Wyk. 76 ulubione cechy

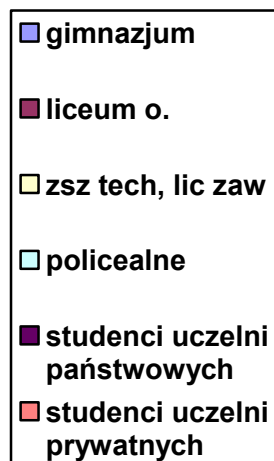
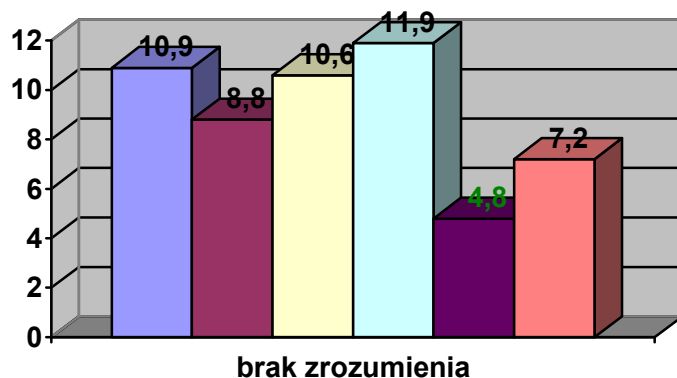
Wyk. 77 ulubione cechy

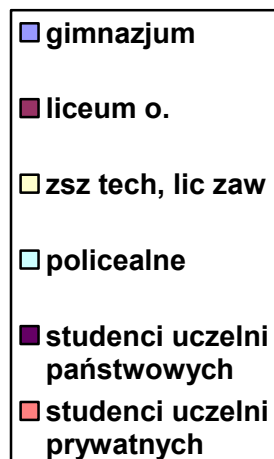
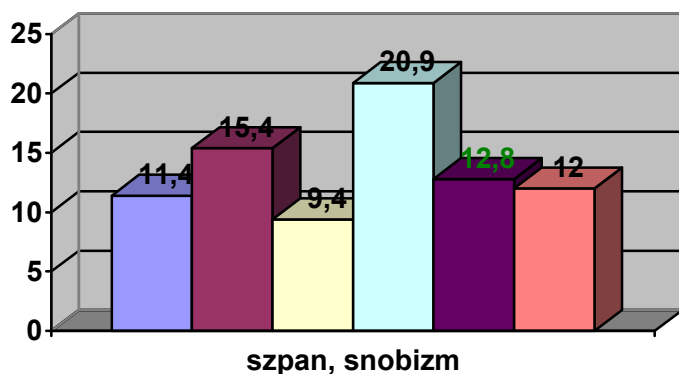
Wyk. 78 cechy nie lubiane

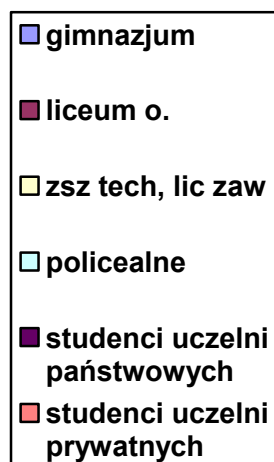
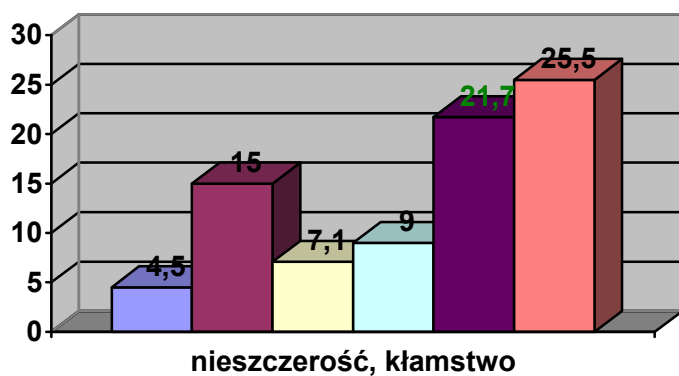
Wyk. 79 cechy nie lubiane

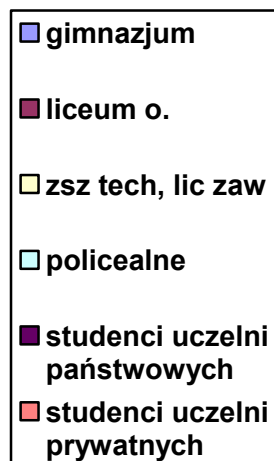
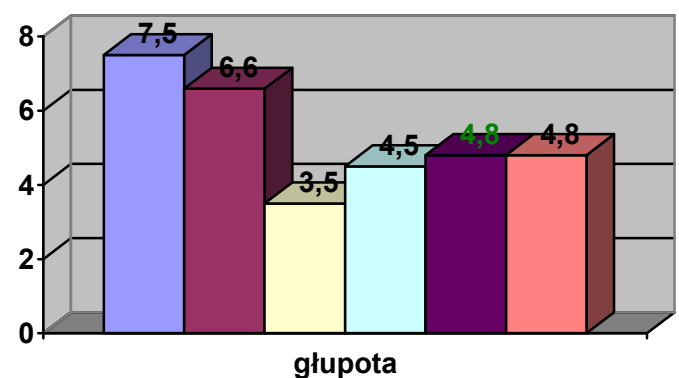
Wyk. 80 cechy nie lubiane

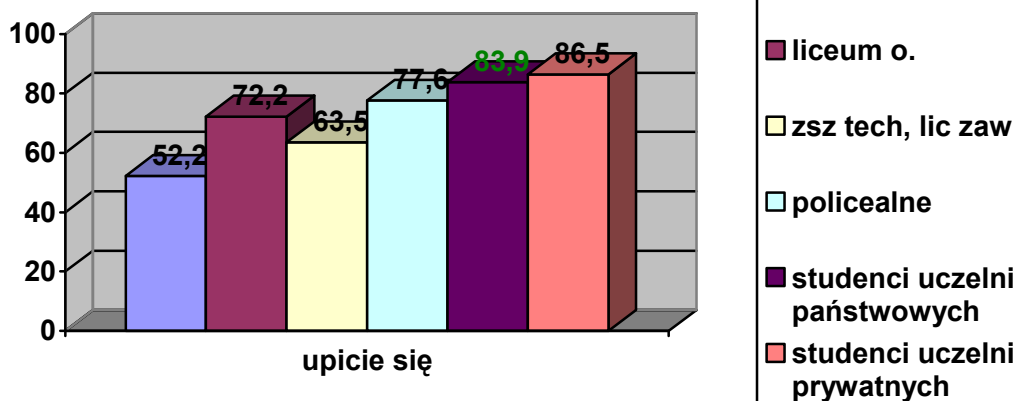
Wyk. 81 cechy nie lubiane

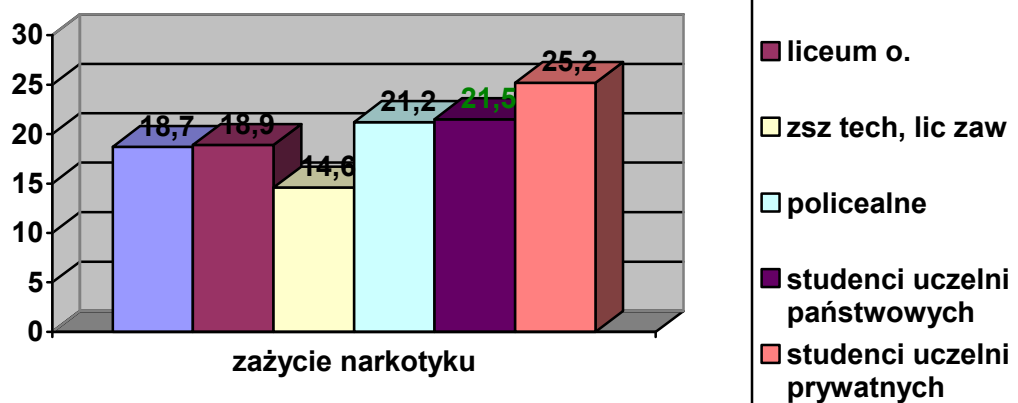
Wyk. 82 cechy nie lubiane

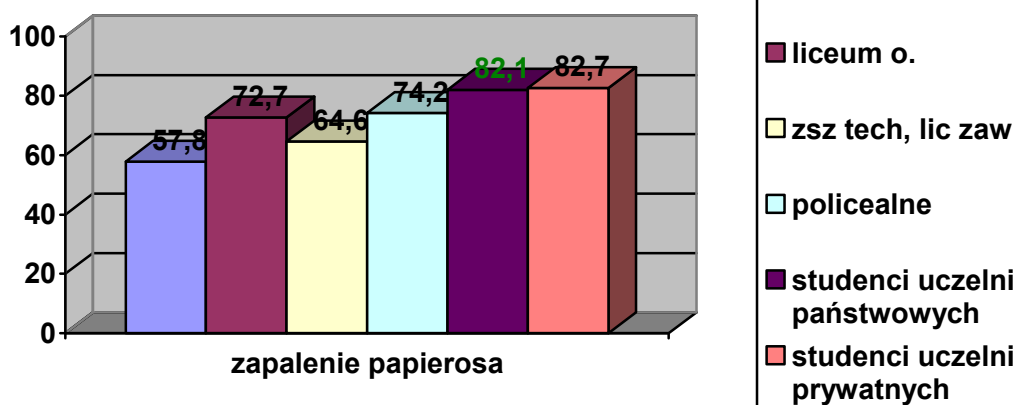
Wyk. 83 jest dopuszczalne

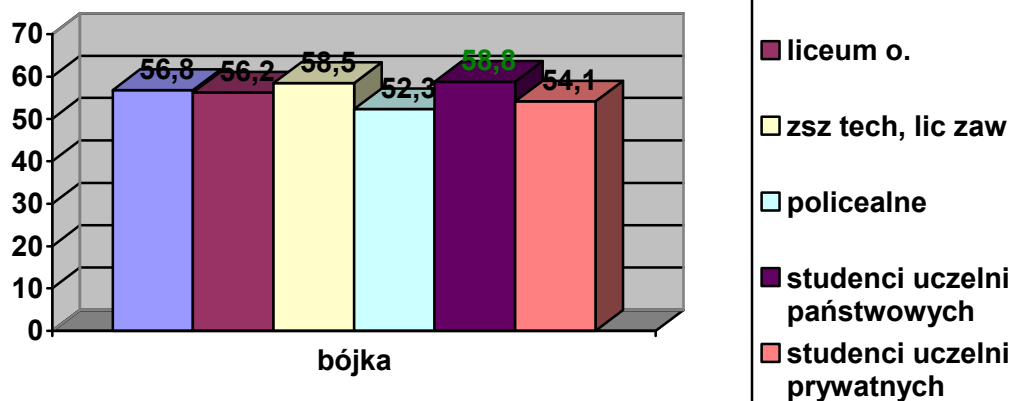
Wyk. 84 jest dopuszczalne

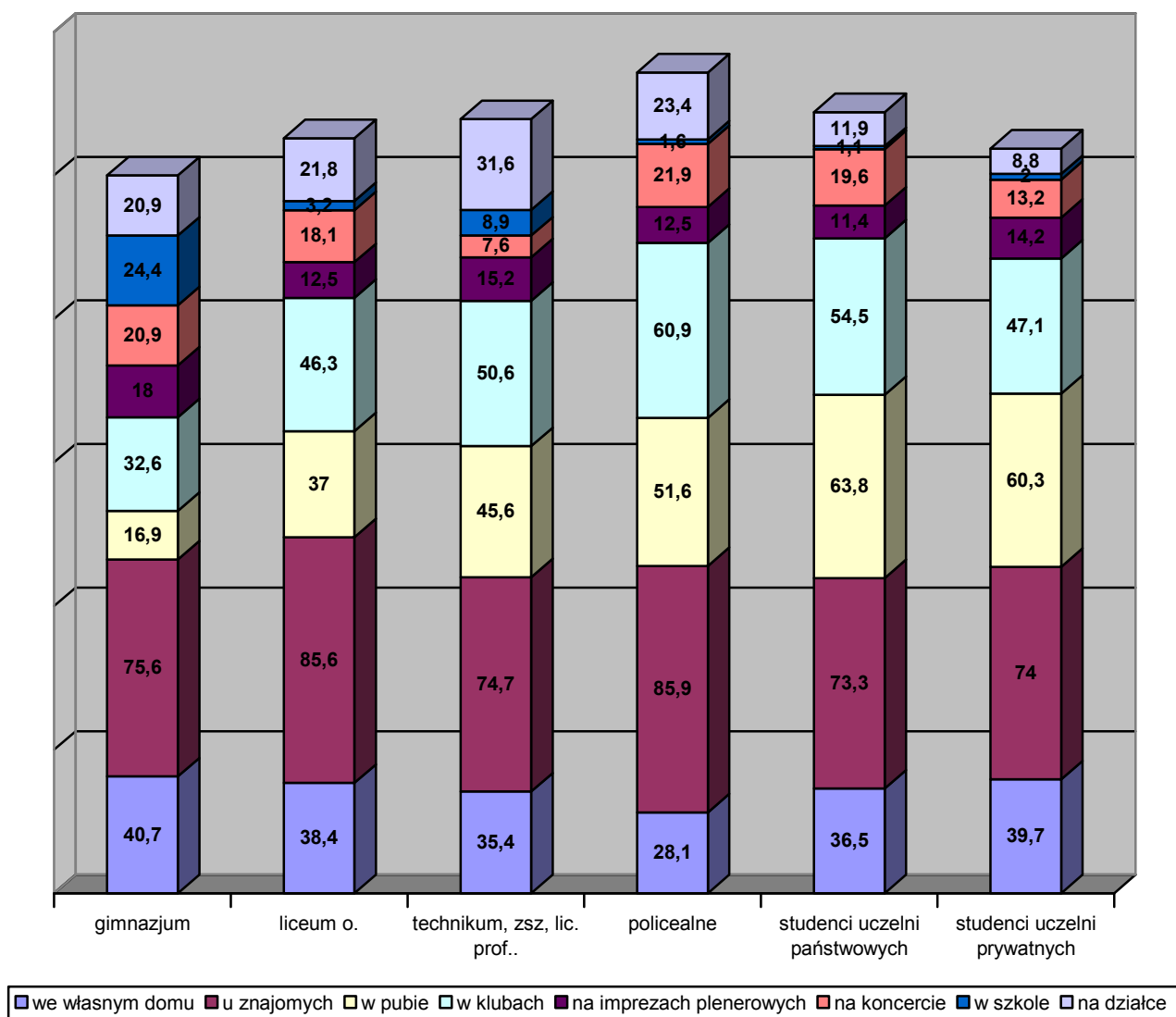
Wyk. 85 jest dopuszczalne

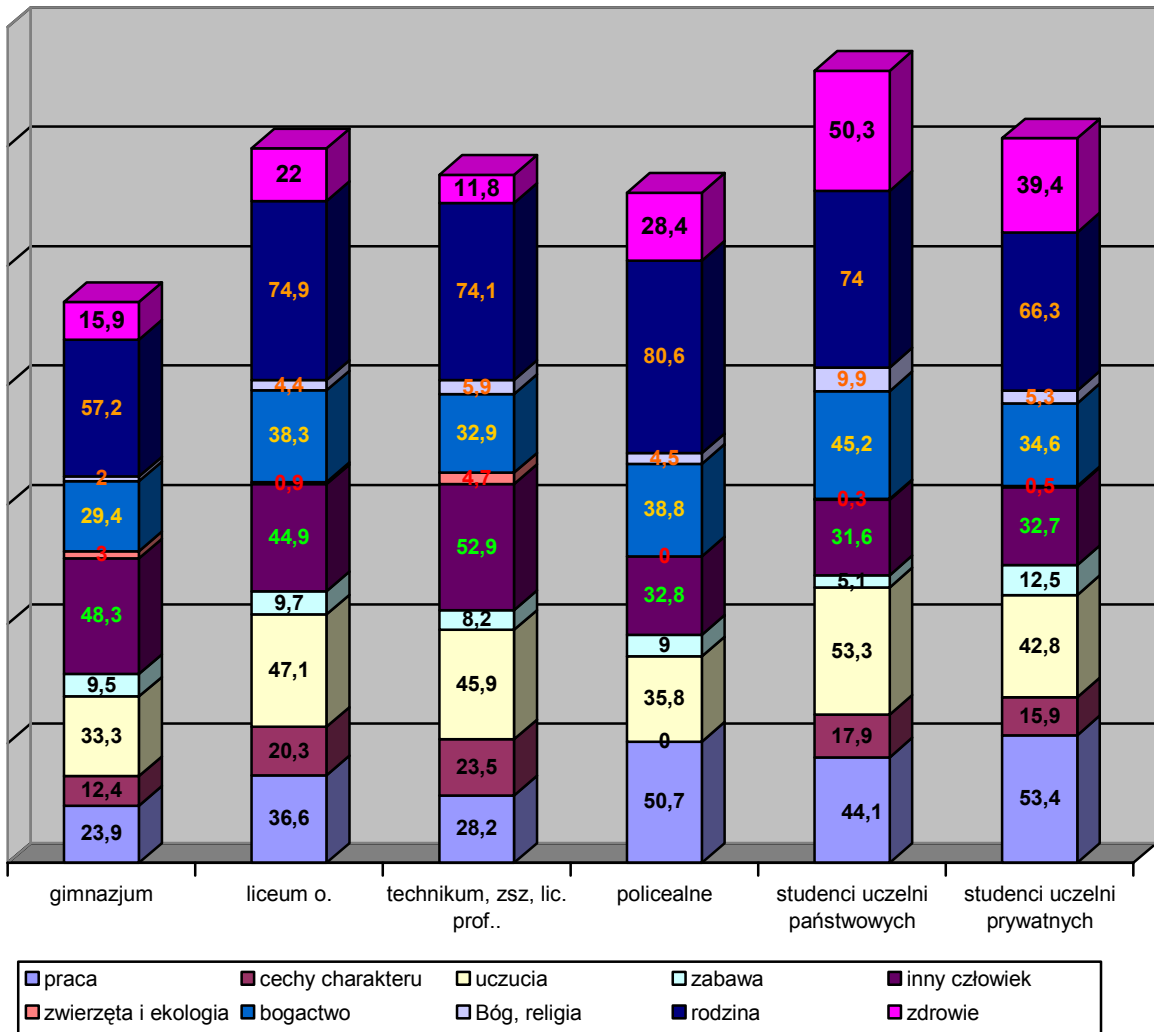
Wyk. 86 jest dopuszczalna

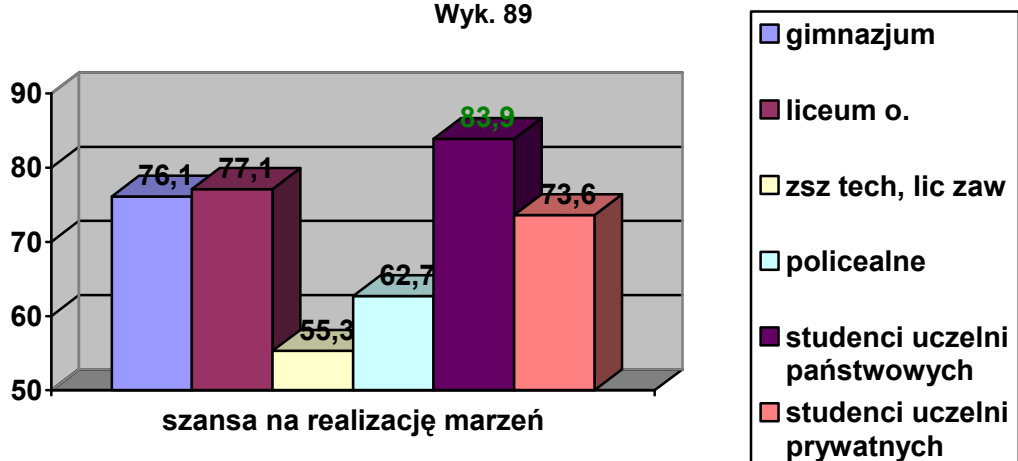
Wyk. 87 gdzie lubią się bawić

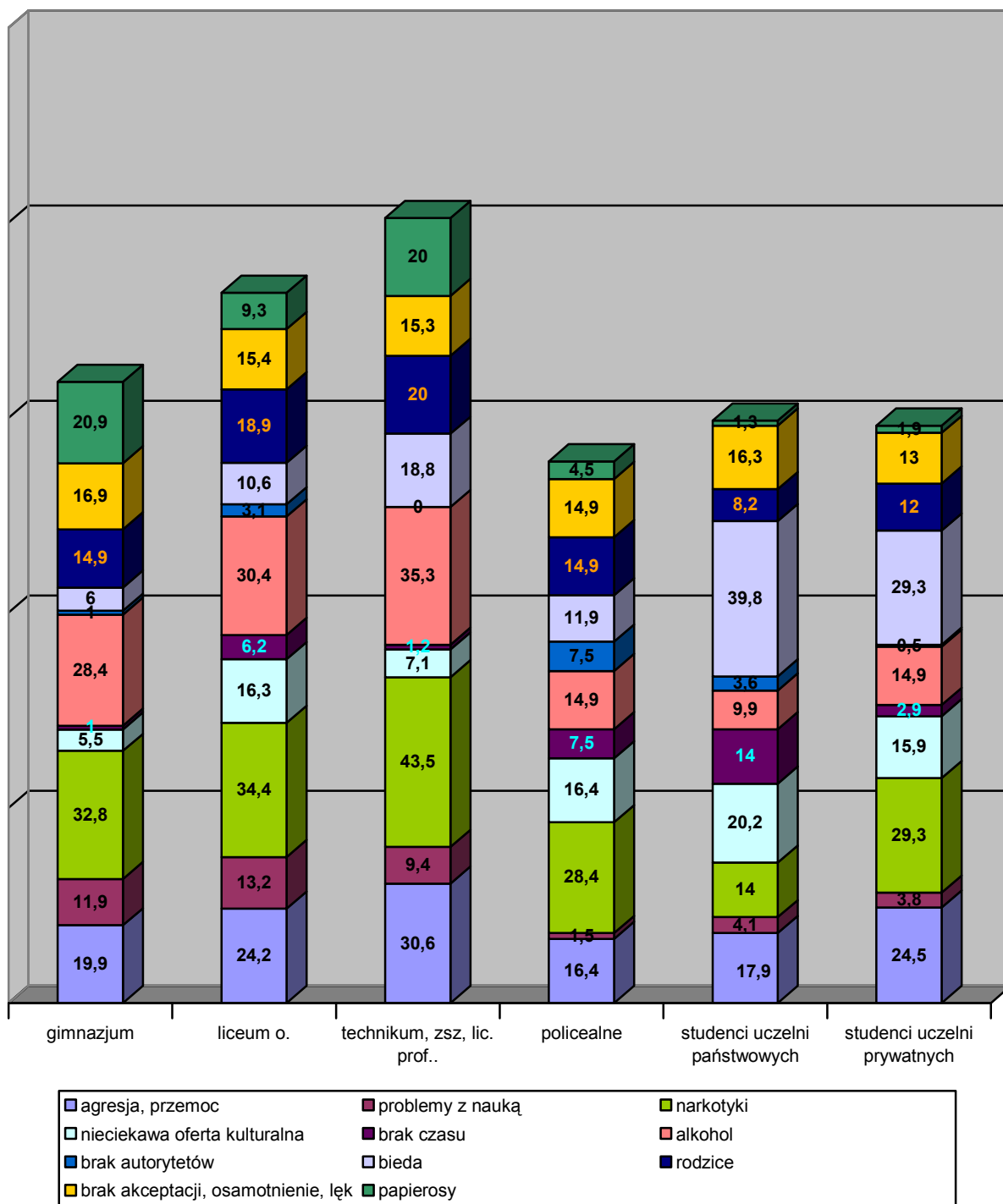
Wyk. 88 co jest najważniejsze

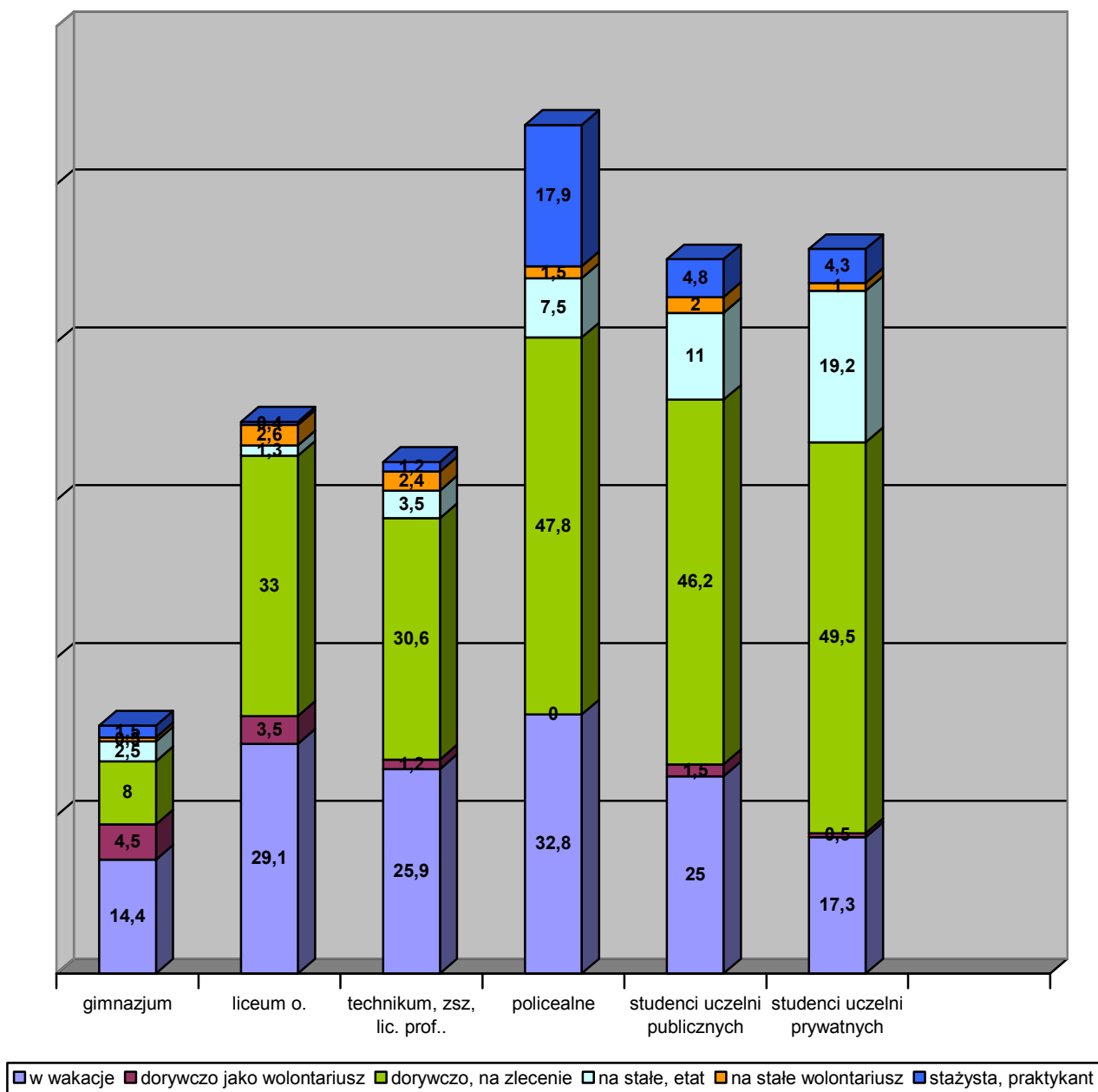
Wyk. 89

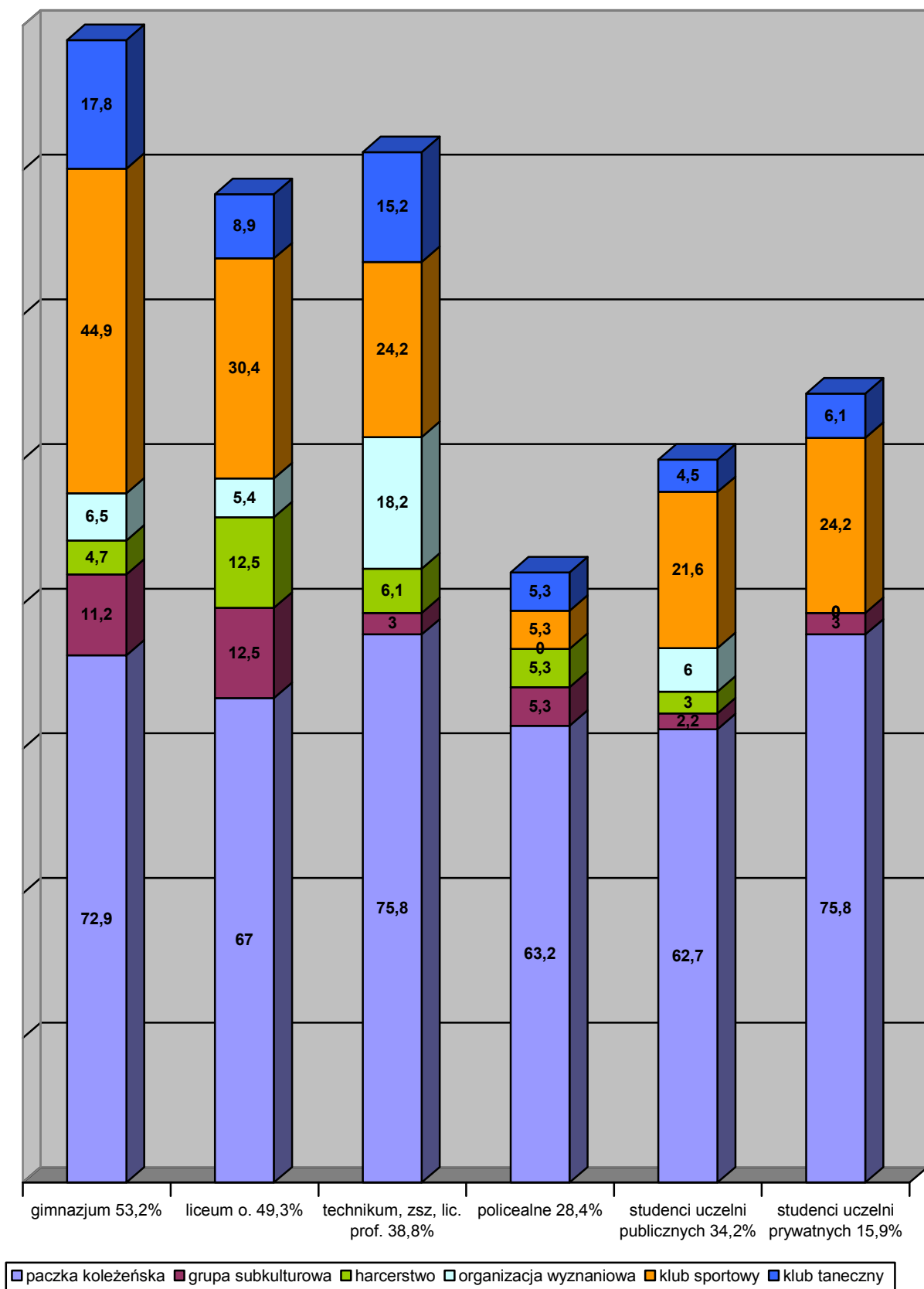
Wyk. 90 problemy

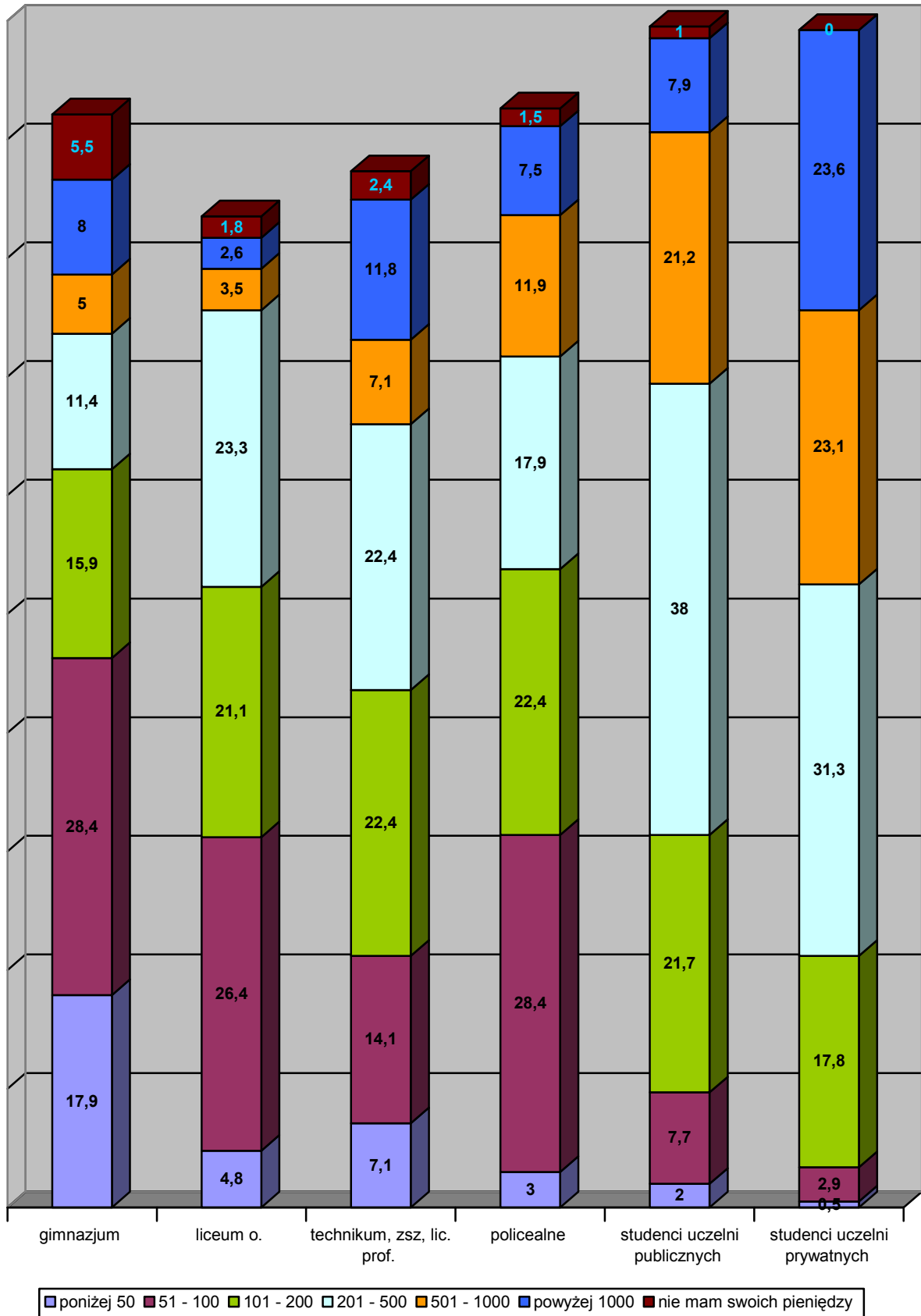
Wyk. 91 praca w ciągu ostatniego roku

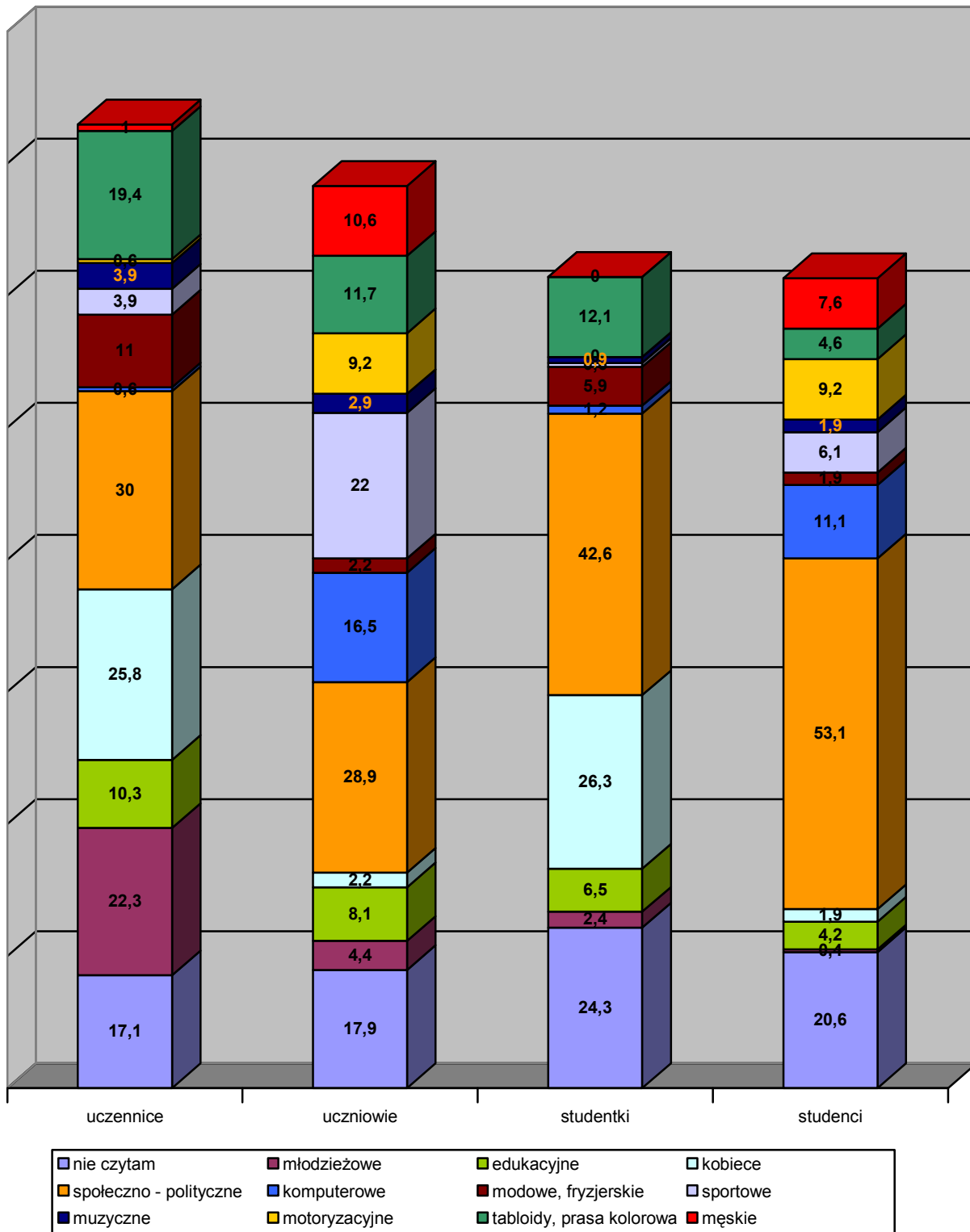
Wyk. 92 przynależność

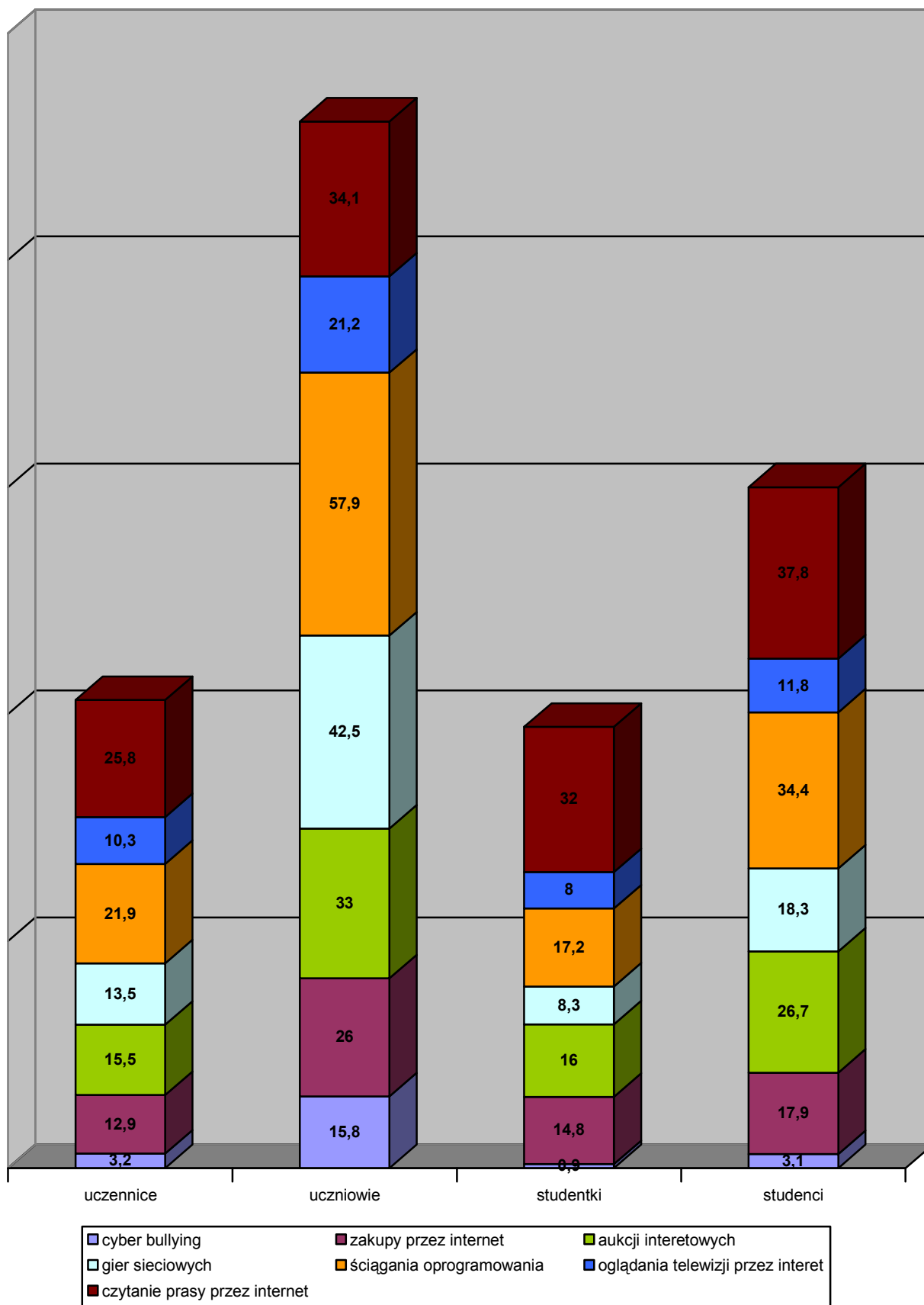
Wyk. 93 ile masz pieniędzy na swoje potrzeby

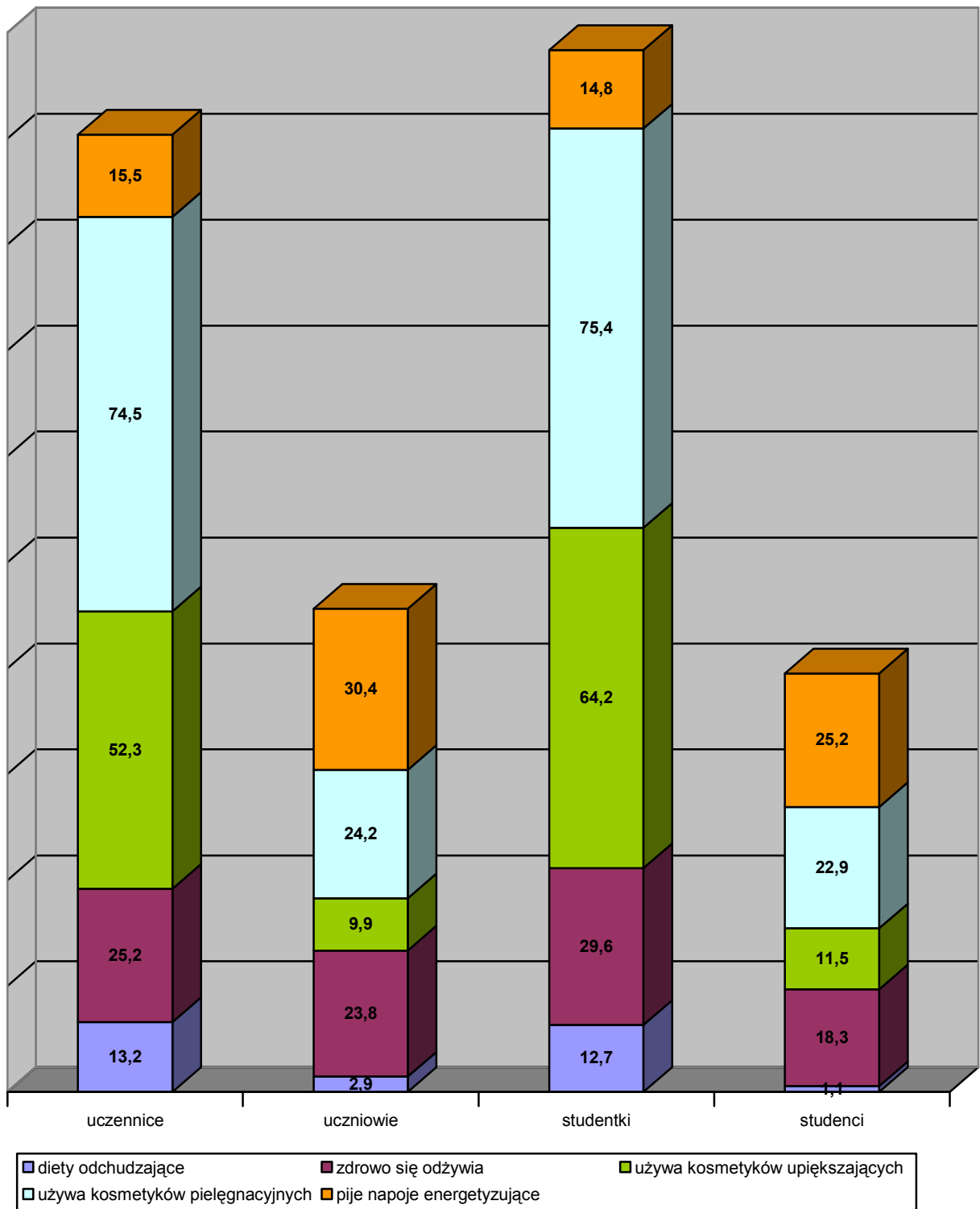
Wyk. 94 prasa

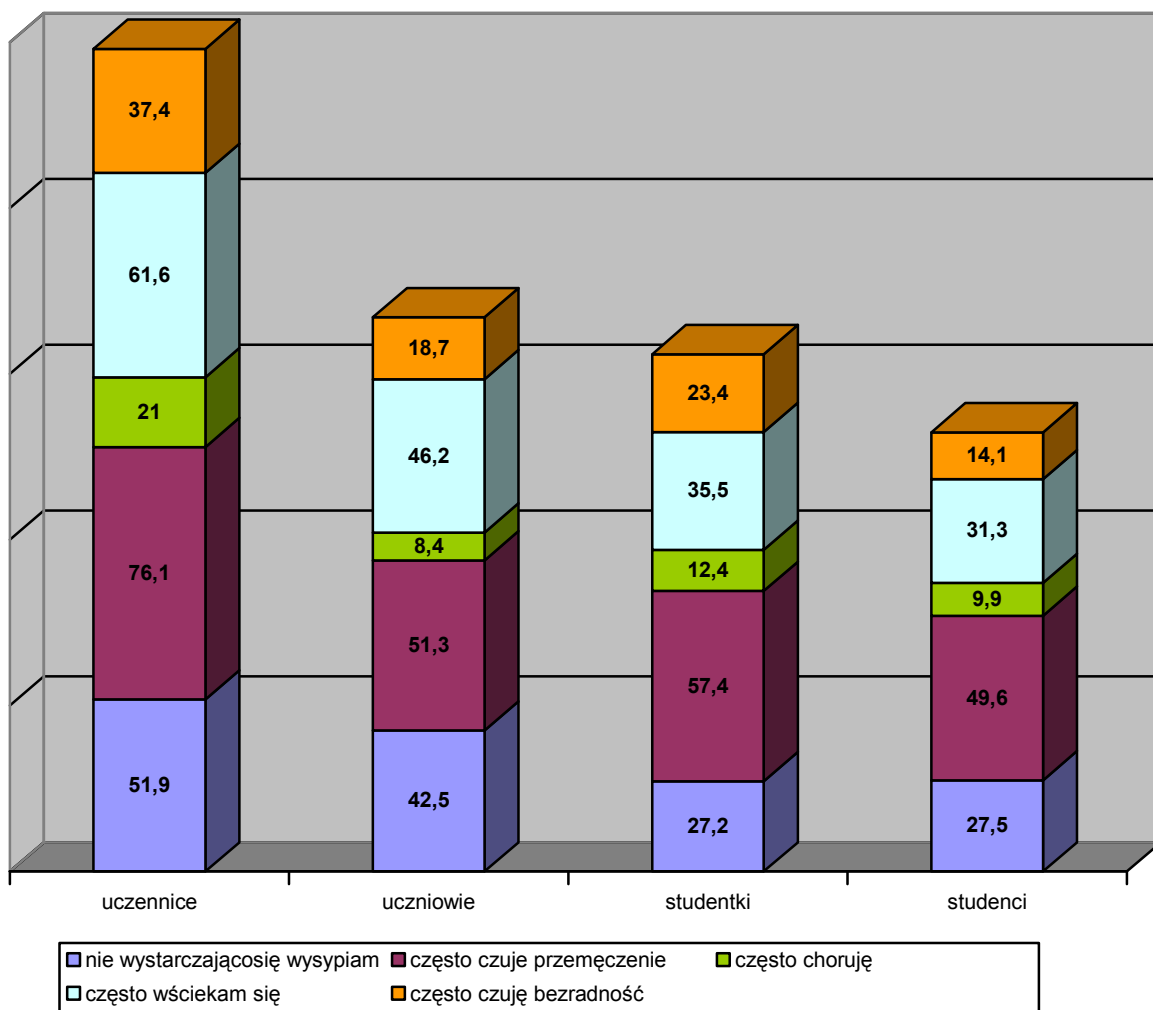
Wyk. 95 regularnie korzystam w internecie

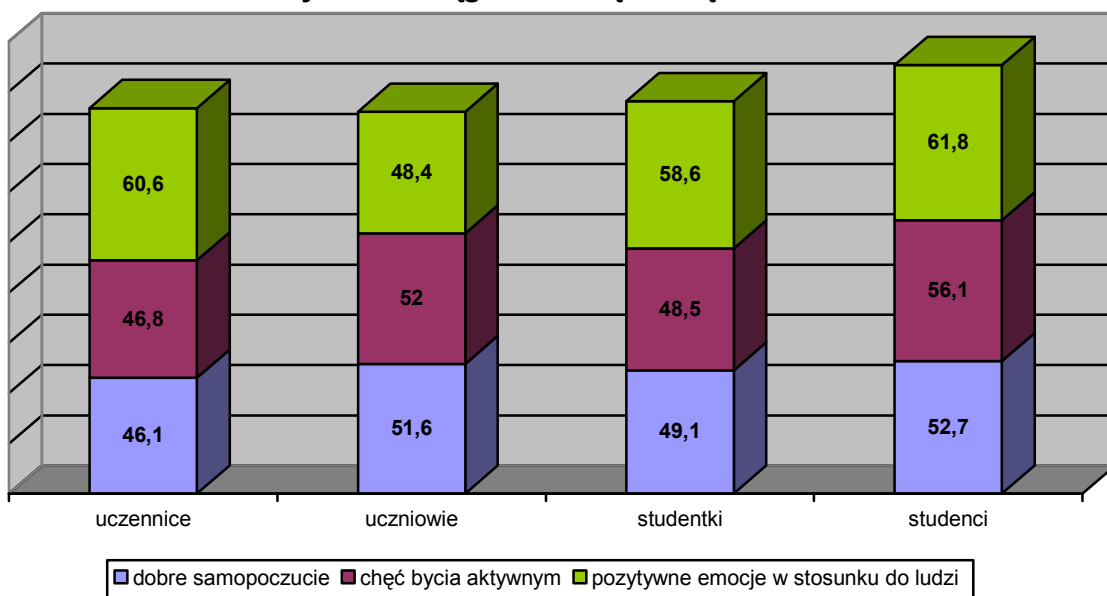
Wyk. 96 zachowania

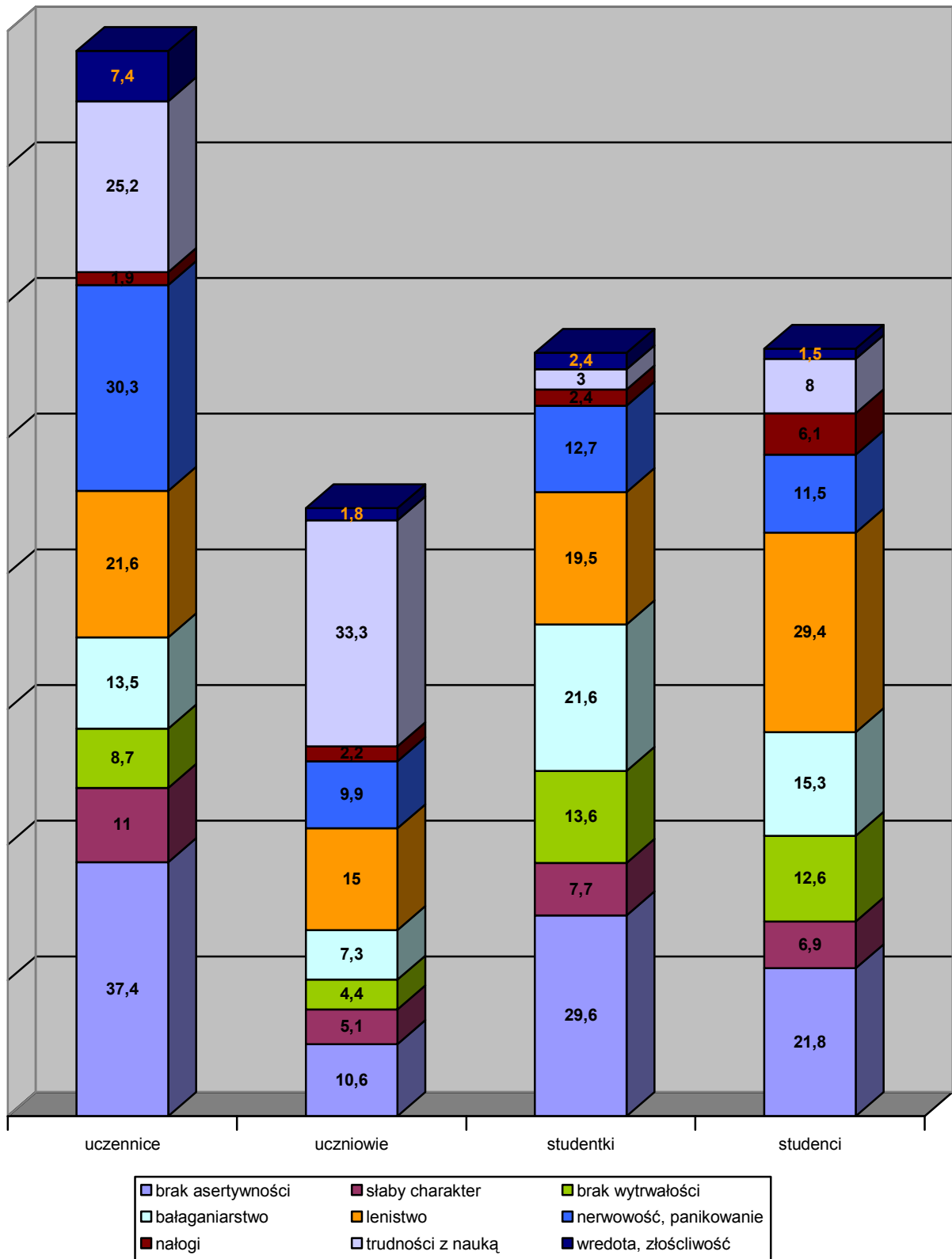
Wyk. 97 w ciągu roku często się zdarza

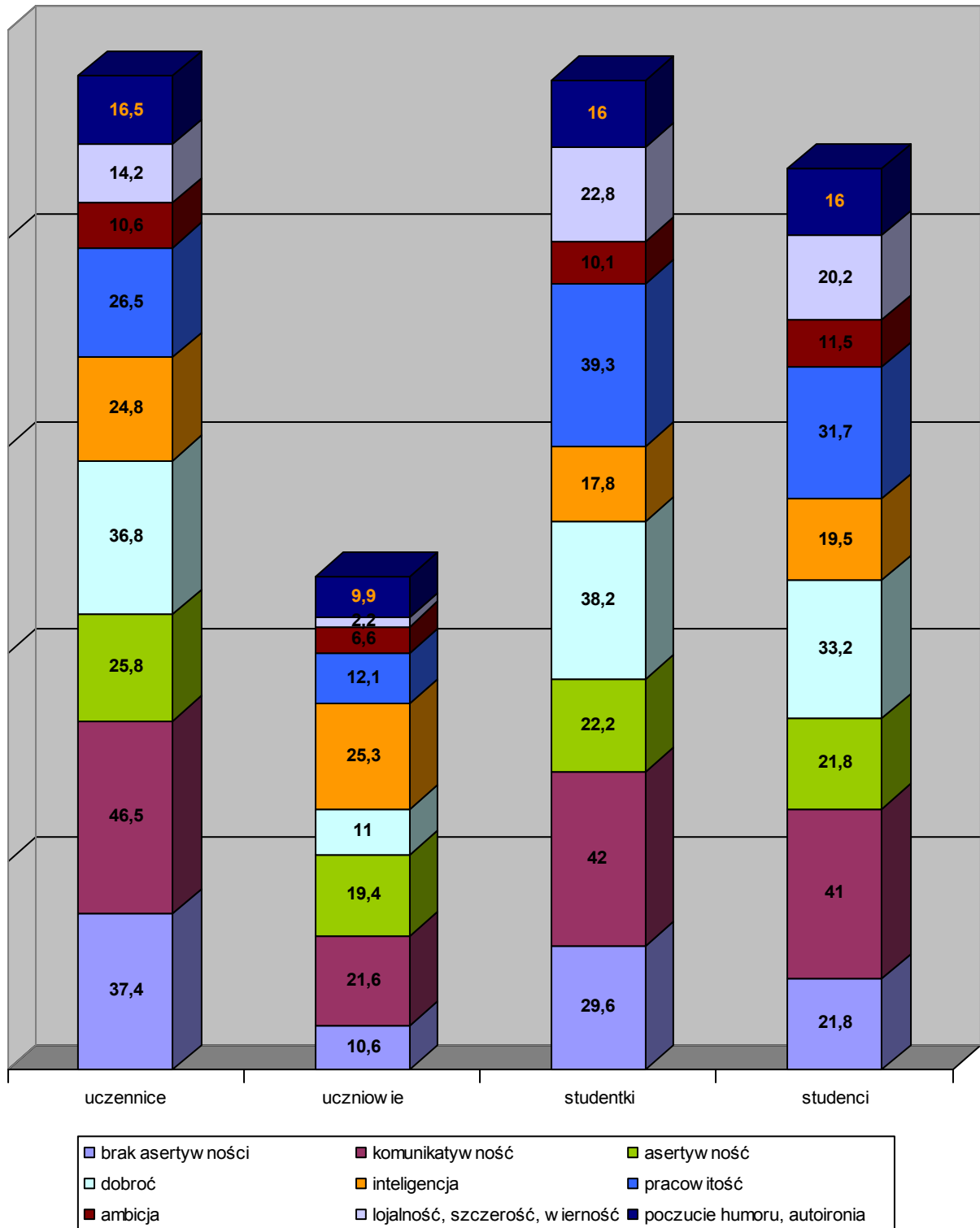
Wyk. 98 w ciągu roku często się zdarza

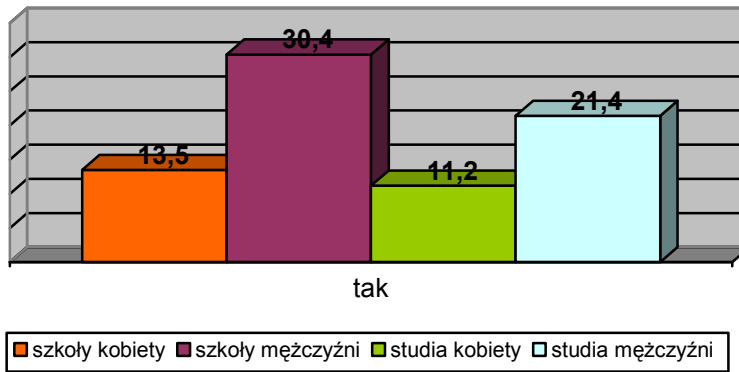
Wyk. 99 słabe strony

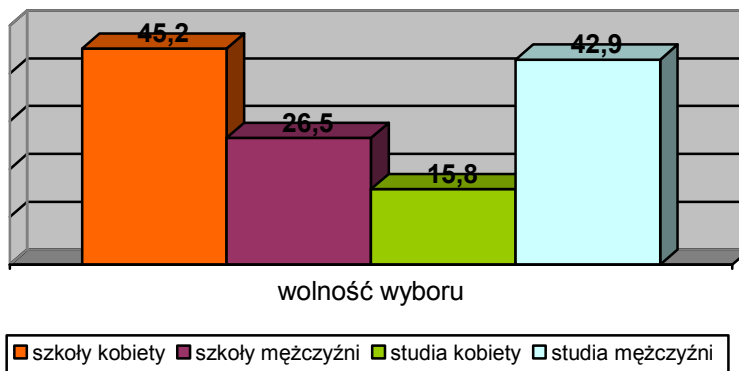
Wyk. 100 mocne strony

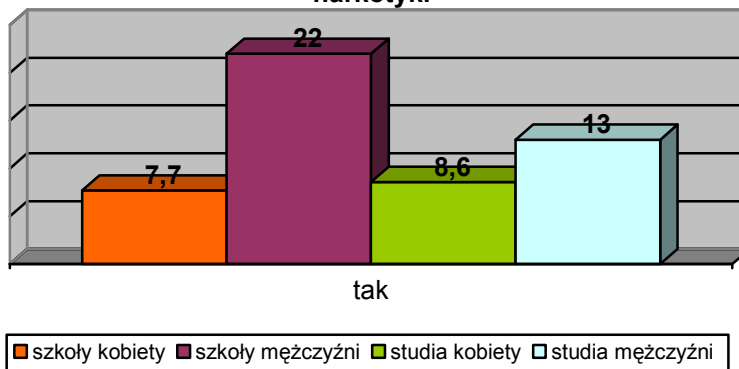
Wyk. 101 zalegalizować narkotyki

Wyk. 102 zalegalizować narkotyki

Wyk. 103 akceptacja ludzi, którzy biorą od czasu do czasu narkotyki

CZEŚĆ III - PODSUMOWANIA

Rozdział VI

Model komunikowania się pokoleń

Na koniec prezentujemy dwa modele⁶¹ wyprowadzone z przeanalizowanych w rozdziale III danych empirycznych:

- zgodności układów wartości dorosłych i młodzieży;
- kompetencji juwentologicznej dorosłych.

Razem składają się one na model podstaw komunikowania się pokoleń. Przypomnijmy, że są tutaj potraktowane jako najważniejszy warunek podejmowania sensownych decyzji oraz działań na rzecz młodzieży - w tym działań profilaktycznych. Konfrontujemy je także z przyjętymi w badaniach hipotezami (por. rozdział I) oraz z analizą *głosów* w przekazie prasowym (z rozdziału IV). Dobrą podstawę teoretyczną do tworzenia interpretacji daje tu klasyczna i ciągle wielka niewielka książeczka Margaret Mead z koncepcją 3 typów kultur⁶² - postfiguracywnych (tradycja i dominacja dorosłych); kofiguracywnych (w których dominują więzi z rówieśnikami) oraz prefiguracywnych (w których m.in. z powodu przemian cywilizacyjnych porządek świata się odwraca i dorośli muszą się uczyć od dzieci) por. też niżej. Interpretacje tych wyników badań skłoniły nas także do wprowadzenia jako kategorii wyjaśniającej wewnętrznie złożonego pojęcia resentymentu⁶³, który Max Scheler określał jako powracającą negatywną emocję, z odcieniem urazy i wrogości, odruchami zawiści i zemsty, zahamowaniem i poczuciem bezsilności.

⁶¹ Rekonstrukcja modeli polegała na obliczeniu i zestawieniu na wykresach (w%) zgodności deklarowanych poglądów przez osoby badane z obu grup oraz na zestawieniu różnic pomiędzy poglądami dorosłych na zachowania młodzieży i zachowaniami deklarowanymi przez samą młodzież. Treściową zawartość tych różnic przedstawiliśmy w tabelach, w rozdziale III. Na wykresach wyoki poziom to różnice nie przekraczające 5 punktów procentowych, niewielki to 6 do 15, niski od 16 do 20 i za brak zgodności lub kompetencji uznaliśmy różnice powyżej 20 punktów. Są one tutaj interpretowane jakościowo.

⁶² M. Mead, *Culture and Commitment. A study of the Generation Gap*, Doubleday 1978.

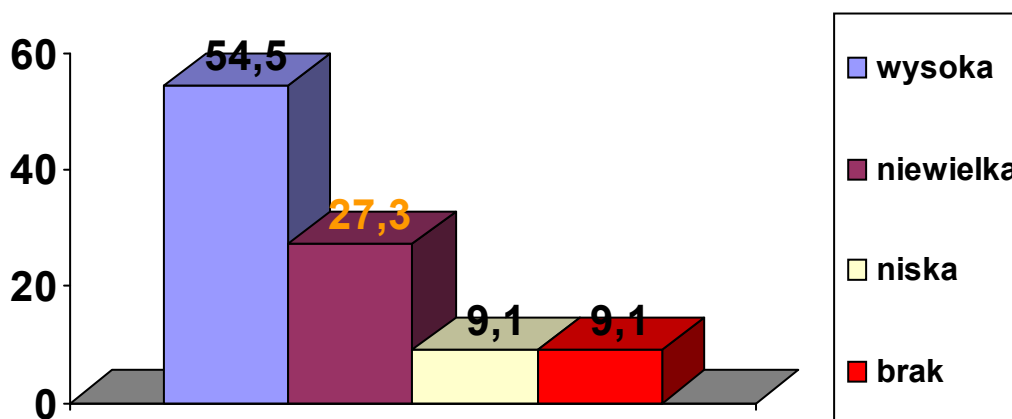
⁶³ M. Scheler, *Gesammelte Werke*, b.III, *Vom Umsturz der Werte*, Bern 1955.

Często towarzyszy im rywalizacja. Tu te elementy resentymetu wzmocnione są przeświadczeniami o słuszności i poczuciem obowiązku."Sytuacją - powiada Scheler - w której resentment grozi generalnie, jest następnie stosunek starszej generacji do młodszej" (podkreśl. autora)⁶⁴

1. Modele zgodności układów wartości młodzieży i dorosłych a hipotezy przyjęte w badaniu - diabeł tkwi w szczegółach!

1.1 Zgodność poglądów w kwestiach dotyczących wartości

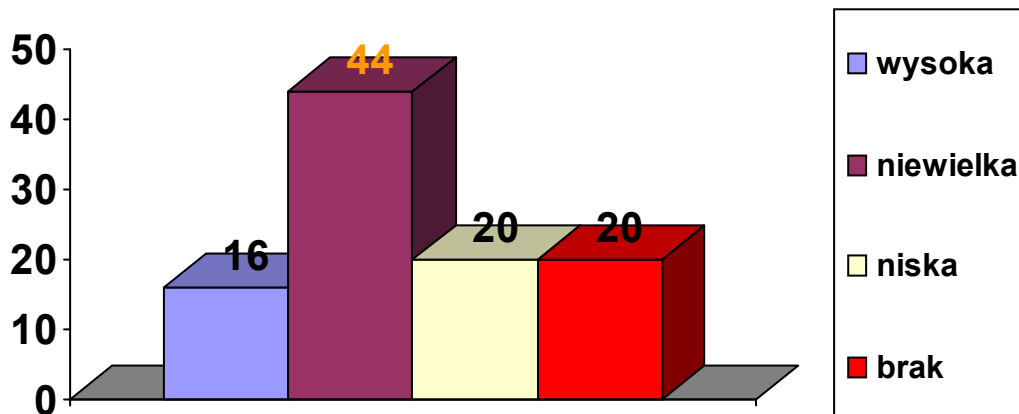
Wykres 104 Zgodność poglądów pomiędzy dorosłymi a uczącą się młodzieżą w kwestii co jest w życiu najważniejsze, w %.

W podstawowym, pryncypialnym, by tak rzec, układzie wartości widać wysoki poziom zgodności. Daje on dobrą podstawę do wyznaczania pola komunikacji między dorosłymi a młodzieżą. Widać tu jednak także zagrożenia wynikające z interwencji mediów i dyskursu szkoleniowo-terapeutycznego oraz praktyk sepizacyjnych, które polegają na piętnowaniu, degradacji i wyłączeniu np. przez przerzucenie odpowiedzialności (na tzw. *rodziny dysfunkcyjne* - przypomnijmy, że rodzina jest ciągle najczęściej wskazywaną przez obie grupy wartością). Obszarem do negocjacji warunkujących dobrą komunikację jest - na co chcemy zwrócić szczególną uwagę - odmienny sposób rozumienia wartości deklarowanych przez dorosłych i młodzież.

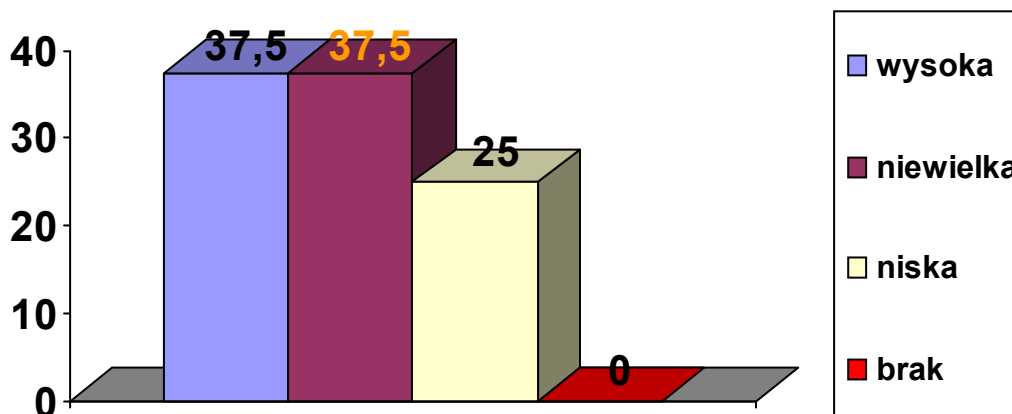
⁶⁴ Op. cit., wyd. polskie, s. 59.

Wykres 105 Zgodność poglądów pomiędzy dorosłymi a uczącą się młodzieżą w kwestiach edukacyjnych w %.

Kwestie edukacyjne są już głównie obszarem rozbieżności, braku zgodności i resentymu w deklarowanych, zwłaszcza przez dorosłych, poglądach. Analiza wyników z tabel szczegółowych pokazuje, że dorośli mają do wartości związanych z nauką stosunek niejasny, a poglądy wewnętrznie sprzeczne: z jednej strony ustawiają się jako obrońcy tradycyjnego autotelicznego, samorealizacyjnego, ideologicznego rozumienia np. wartości wykształcenia, zarazem chcą je reglamentować i nie wierzą, iż młodzież, która deklaruje najczęściej pragmatyzm, jest zdolna podzielać ich poglądy. (mimo że całkiem zadawalająca grupa młodych ludzi stosunek do autotelicznych wartości deklaruje!). Komunikacja jest tu więc z góry skazana na nieporozumienia, panika moralna dorosłych jest pochodną ideologii *boomu* edukacyjnego przekazywanej przez media, sepizacje dokonują się w związku z tym w obszarze milczącym, niewyartykułowanym (brak publicznej debaty o celach wykształcenia, w której to nie media i środowisko szkolne miałyby dominujący głos!). Zauważmy, że taka podstawa dyskursu nie rokuje najlepiej również oddziaływaniom profilaktycznym na młodzież. Wyraźnie widoczna jest w tym obszarze aksjologicznym przynależność dorosłych do kultur postfiguracywnej i kofiguracywnej. Młodzież reprezentuje raczej mieszankę wszystkich trzech ich typów .

Wykres 106 Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych na przymus dotyczący młodzieży, w %.

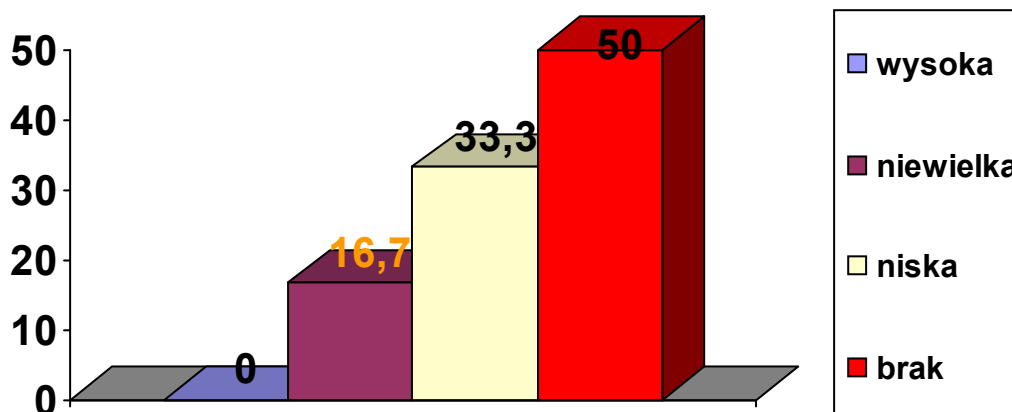

T

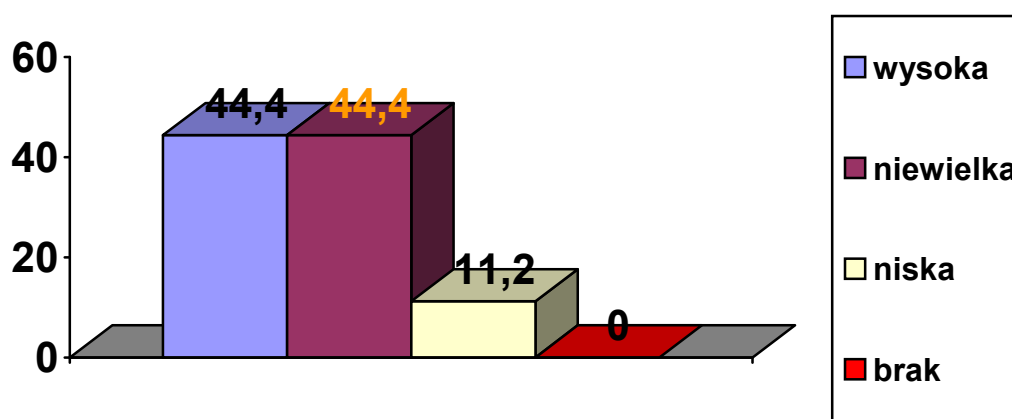
Tu, z kolei, widać przede wszystkim, że ponad 1/3 badanych z obu grup zgadza się co do dominacji modelu wychowania, w którym młodzież wypełnia bez dyskusji nałożone na nią powinności. Komunikacja w tej grupie może pozostawać pionowa i hierarchiczna. Warto przypomnieć, iż kontestatorów tego modelu więcej było wśród dorosłych niż wśród młodzieży. Jeżeli oddziaływania wychowawcze polegają na akceptacji nieuchronności przymusu to mimo wysiłków części dorosłych porozumienie wydaje się wątpliwe. Należałoby więc przeciwdziałać praktykom sepizacyjnym dotyczącym unieważniania sfery rozumnej wolności i uznawania za oczywisty jej braku. Media - wrogo i niegodnie przedstawiające młodzież - nie przyczyniają się także i w tym polu do budowania dialogu, podobnie dyskurs terapeutyczno-szkoleniowy, który przede wszystkim służy w praktyce realizacji zasady *divide et impera*, (*ci są tacy, a ci tacy*), a nie wypracowaniu rozsądnych, nowoczesnych reguł porozumienia i współpracy.

1.2 Praktyczny zakres tolerancji i akceptacji dorosłych dla młodzieży

Wykres.107..Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii dopuszczalności sytuacji, w których młodym ludziom mogą się zdarzyć zachowania na codzień nieakceptowane w %.

Wykres .108..Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii akceptacji młodych ludzi, którym zdarzyły się zachowania ryzykowne, w %.

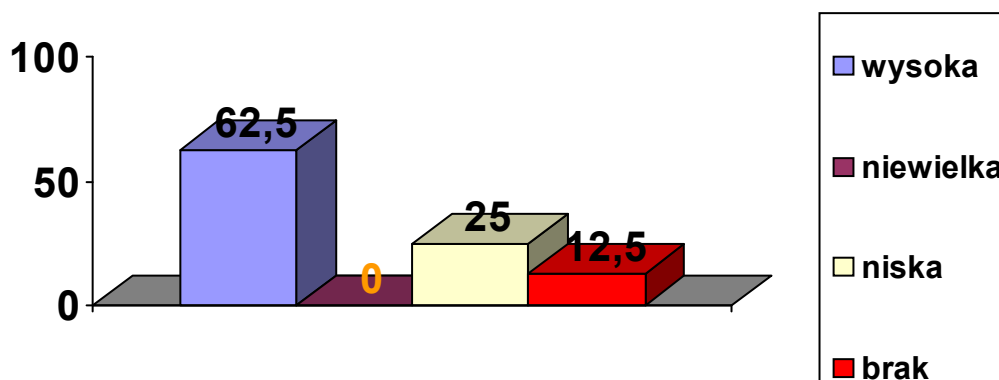
Z

Zestawienie obu wykresów pokazuje szczególne pęknięcie w poglądach zarówno młodzieży, jak i dorosłych, w ocenie roli sytuacji jako czynnika wyjaśniającego, a nawet usprawiedliwiającego niekonwencjonalne zachowania młodych ludzi i roli samej młodzieży jako "sprawców" tych zachowań. Młodzież *zna życie* i wie, że takie sytuacje się zdarzają; tymczasem dorośli w ogóle nie dopuszczają takiego poglądu. Trochę przypomina to zaklinanie

deszczu. Widać, naszym zdaniem, ogromną przewagę dyskursu terapeutyczno-szkoleniowego nad medialnym, w którym opisuje się wiele tego typu sytuacji. Poziom nieporozumień międzygeneracyjnych jest fundamentalny dla możliwości skomunikowania się. Tu bez zmian w zasobie wiedzy dorosłych nijak nie da się dogadać z młodzieżą! Podobną dominację szkoleń i myślenia w kategoriach terapii widać w drugim wykresie: osławione *komunikatywność i otwartość* dorosłych nie pozwalają im odrzucać ludzi, ale przecież SEP-em milczącym jest tu przeoczona okoliczność, iż człowiek tkwi w strumieniu sytuacji, na które nie zawsze ma decydujący wpływ. Tak widziana akceptacja dla popełniających błędy młodych ludzi staje się deklaratywna i pusta.

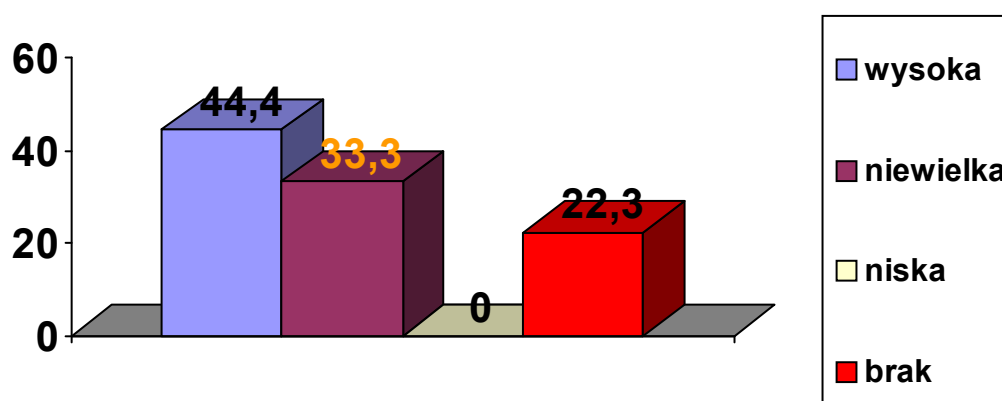
1.3 Zgodność poglądów dorosłych i młodzieży w kwestiach dotyczących substancji psychoaktywnych, w tym narkotyków.

Wykres.109..Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii co odróżnia narkomana od normalnego człowieka, w %.

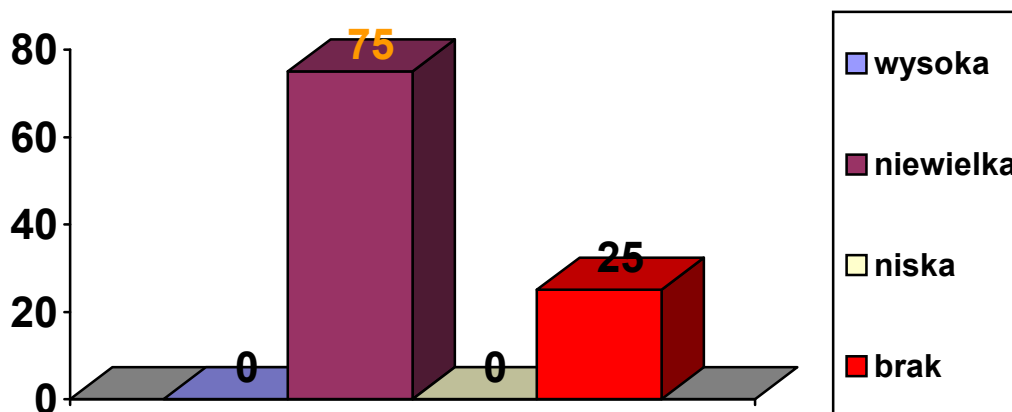
Bardzo wysoki poziom zgodności poglądów pokazuje społeczne odium do postaci narkomana. Istniejące różnice dotyczą mniejszego nacisku kładzionego przez młodzież na cechy charakteru i cechy psychiczne oraz wpływ czynników rodzinnych (psychologicznych). Tak więc znów rozbieżność dotyczy bardziej pragmatycznego patrzenia przez młodzież na tę postać gdy tymczasem dorośli widzą ją przez pryzmat przekonań wyniesionych ze szkoleń i programów "dla młodzieży". Pole dialogu nie wydaje się tu jednak specjalnie zaminowane, aczkolwiek z *gadką psychologiczną* byśmy radzili nie przesadzać.

Wykres .110..Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii różnic między narkotykami miękkimi i twardymi , w %.

Rzuciła się w oczy przede wszystkim kategoriowość opinii dorosłych i sporo wątpliwości u młodzieży. Przypomnijmy, że wysoka zgodność pomiędzy grupami panowała w uzasadnieniach, iż *miękkie nie uzależniają i nie są szkodliwe*. Skoro dorośli podzielają te poglądy to można założyć, że sepiacji podlegają programy profilaktyczne, w których, jak widzieliśmy masowo uczestniczą. Tu, o dziwo wpływ mediów jest ograniczony, bo one *en bloc* przedstawiają narkotyki jako zło, podobnie zresztą jest w co bardziej radykalnych koncepcjach profilaktycznych, więc na te wyniki nie rzutuje też specjalnie dyskurs szkoleniowo-terapeutyczny. Oto piękny przykład SEP-u wyartykułowanego w naszych badaniach jako unieważnienie racji obecnych w dyskursach publicznych. Jak widać, dyskurs terapeutyczno-szkoleniowy nie przekonuje sporej grupy dorosłych więc tym bardziej takie przekonania wpływają na ich wiarygodność jako *głoszących do młodzieży* oficjalne racje - pozostawiamy te fakty ocenie Czytelników. Tu najwyraźniej zaznacza się też możliwość wyjaśniania danych przez naszą hipotezę ludyczną, która co ważniejsze, ale po cichu, objęłaby także sporą grupę dorosłych, którzy w doświadczeniu mają jakieś na ogół eksperymentalne i ludyczne *popalanie trawki lub haszu, a narkomanami przecież niezostali* i jak widać wyszli na ludzi.

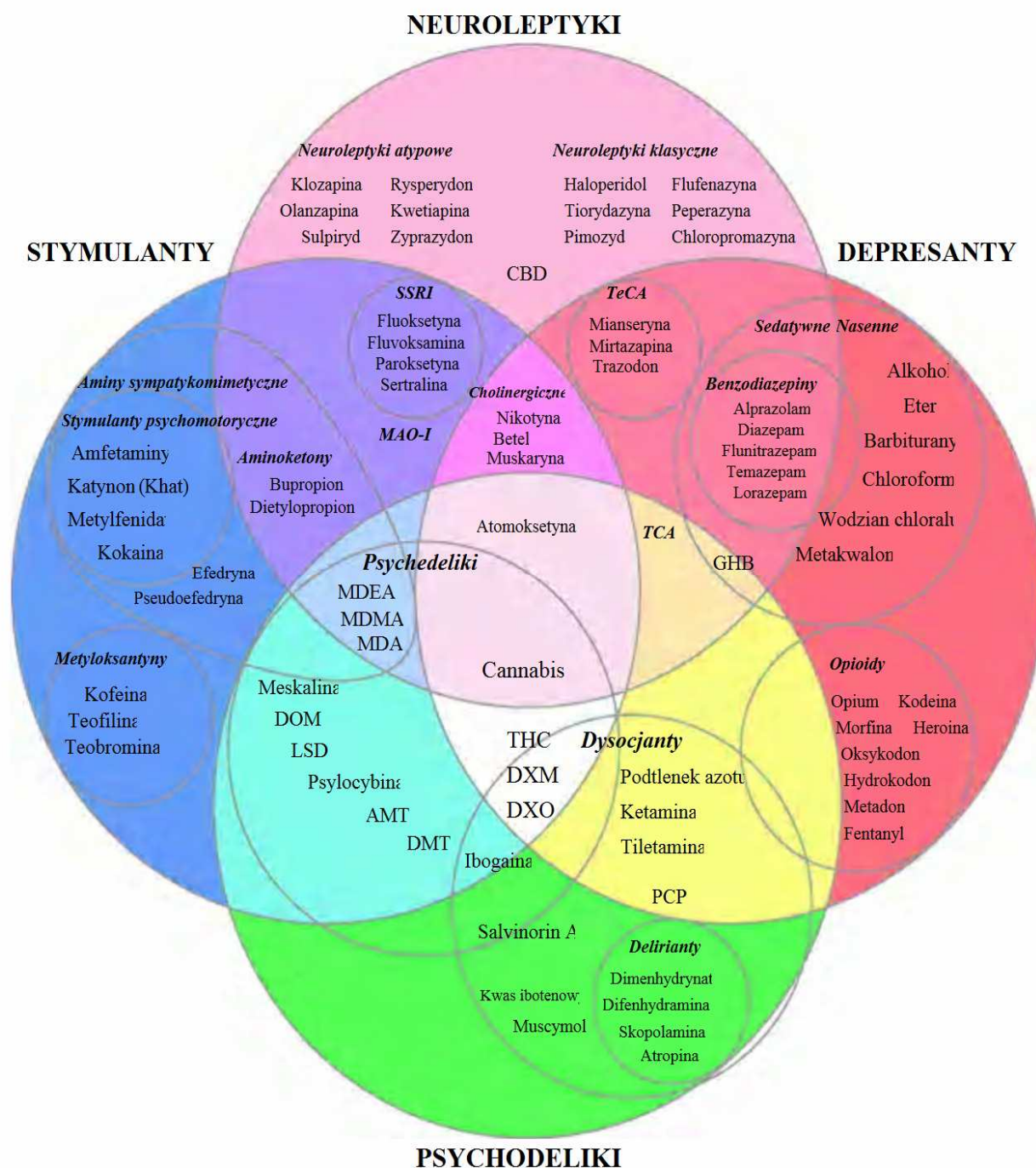
Wykres .111. Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii legalizacji narkotyków, w %.

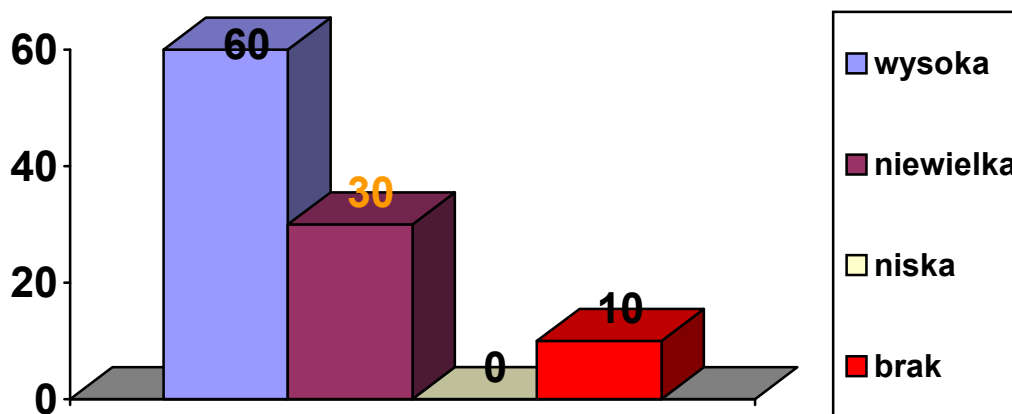
Dorośli znów tu się wykazali większą niż młodzież kategorię sędów. Tym razem jednak zdecydowanie częściej uznali, że narkotyki nie powinny być legalizowane. Obszar zgodności w zasadzie tu nie istnieje. Można to potraktować jako wskazówkę dla projektowania treści szkoleń i zajęć profilaktycznych. W nawiązaniu do hipotez warto podkreślić, iż tu zgodność pomiędzy poglądami dorosłych a dyskursami medialnymi i szkoleniowo-terapeutycznymi jest duża - odwrotnie niż w poprzednim przypadku, zaś poglądy dużej części młodzieży pokazują, iż dyskursy te na nią specjalnie nie działają. Komunikacja tu jest więc trudna. Problem sepizacji milczącej - jeśli idzie o dorosłych dotyczy tu obszaru rozciągającego się pomiędzy przekonaniem o mniejszej szkodliwości narkotyków miękkich a zdecydowanym sprzeciwem wobec legalizacji.

Najpierw odwołajmy się do podstawy, w postaci tzw. diagramu Johna Venna dla substancji psychoaktywnych. Interesujące nas substancje (alkohol i nikotyna) uwidocznione w polach diagramu można objąć bardziej potoczną nazwą "narkotyk". Z tej perspektywy podsumowujemy kolejne wyniki badań.

Diagram Venna dla substancji psychoaktywnych

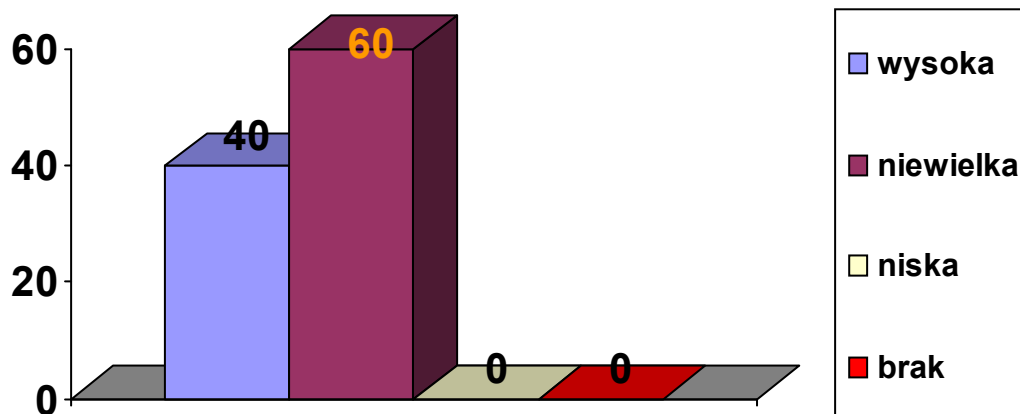

Wykres.112..Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii czy alkohol jest narkotykiem, w %.

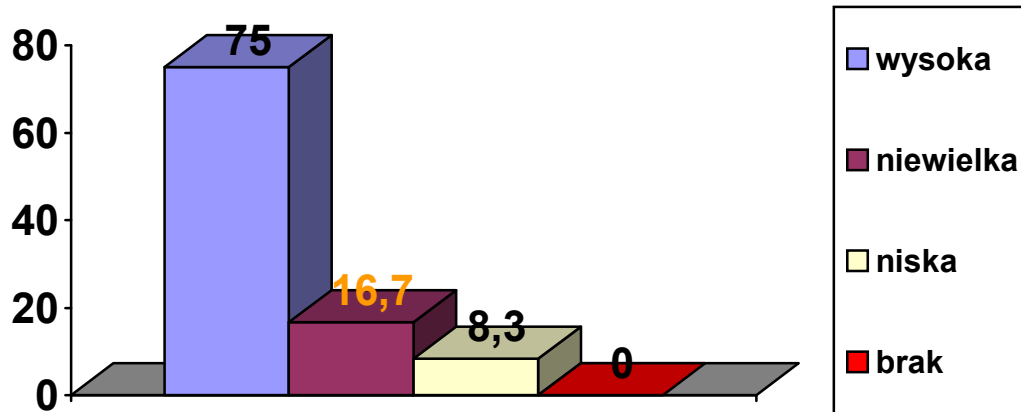
Zgodność poglądów obu grup jest bardzo wysoka, aczkolwiek niemal połowa młodzieży i dorosłych jest niesłusznie przekonana, iż to nie narkotyk, a dorośli niemal dwukrotnie częściej niż młodzież uznali, że alkohol podpada pod to określenie. Uzasadnienia dla obu poglądów występują prawie identycznie często. Znow jednak widać tu słabość dyskursu szkoleniowo-terapeutycznego. W dyskursie medialnym o młodzieży i narkotykach alkohol nie występuje jako odrębny problem tylko jest zblokowany w szerszą kategorię używek (resp. substancji). Przeszkód w komunikowaniu się tu większych jednak mogłoby nie być, bo gdy popatrzymy na rangi problemów wskazywanych przez młodzież, (por. niżej o kompetencjach) to ewidentnie jest to dla niej poważny problem, niezależnie od poprawności wiedzy. Ze swej wiedzy i przekonań dorośli powinni więc tu zrobić lepszy użytek. Widać także pozostałości starego wzorca polskiej kultury alkoholowej u dorosłych, częściowo reprodukującego się wśród młodzieży.

Wykres..113.Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii czy papieros jest narkotykiem, w %.

Te wyniki można powiązać z trendem, o którym mówią inne badania, w tym ESPAD (spada odsetek palącej młodzieży). Niemal wszyscy są zgodni, że papierosy uzależniają, rozbieżności innych poglądów jest ,co prawda, wiele, ale też nie mają bardzo silnego charakteru. W kwestii palenia, nie ma tak silnych różnic aksjologicznych i tradycyjnych wzorców jak w wypadku alkoholu. Ulega im zresztą głównie pewna część młodszych nastolatków. Dyskursy medialne i terapeutyczno-szkoleniowe są więc spójne i nie aż tak zideologizowane jak w wypadku narkotyków w wąskim, (potocznym) tego słowa znaczeniu. Obszar sepizacji tego problemu jest od lat stosunkowo niewielki. Dużo zrobiły także kampanie społeczne poświęcone zgubnym skutkom palenia, informacje wspierające snobizm na niepalenie tytoniu i tzw. zdrowy tryb życia (w twardej wersji subkulturowej ma obecnie miejsce rewitalizacja *Streight Edge'u*). I wreszcie - zmiana nawyków higienicznych: papierosy śmierdzą, a młodzież coraz częściej nie akceptuje smrodu i dymu.

Wykres.114..Zgodność poglądów młodzieży i dorosłych w kwestii zachowań kojarzących się z danym gatunkiem muzyki słuchanej przez młodzież, w %.

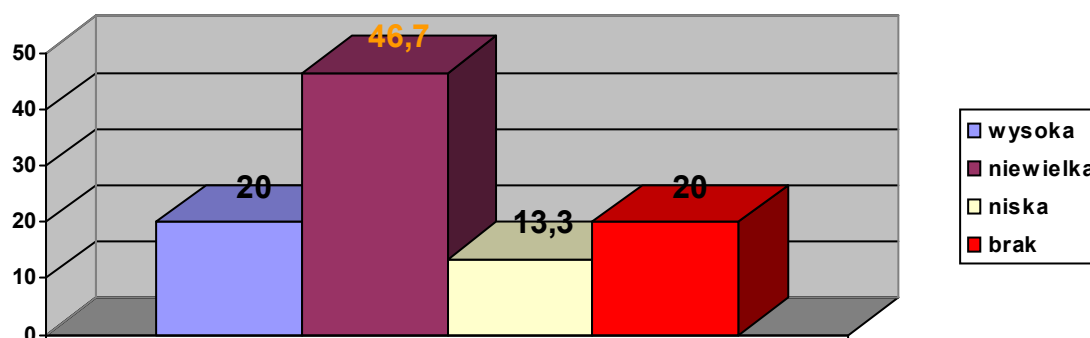

Na koniec tego fragmentu wskaźmy na zaskakująco duży poziom zgodności poglądów w kwestii gatunków muzyki kojarzących się z ryzykownymi zachowaniami młodzieży. Tak się szczęśliwie składa, że młodzież słucha często rocka i metalu, czyli muzyki, którą starsi znają z lat swojej młodości, więc obszar zgodności skojarzeń tej muzyki z tymi zachowaniami jest wysoki. O niektórych innych gatunkach informują zarówno media, jak i szkolenia. Sepizacja dotyczy tych gatunków lub sposobów słuchania, które dorosłym są nieznane (brak kompetencji w zakresie współczesnej kultury popularnej) lub uważane są przez nich bądź za niesłuchane przez młodzież, bądź dorośli nie mają wiedzy, iż przy takiej muzyce młodzi ludzie się bawią.

2. Modele kompetencji juwentologicznej dorosłych a *głosy prasy* i hipotezy przyjęte w badaniu

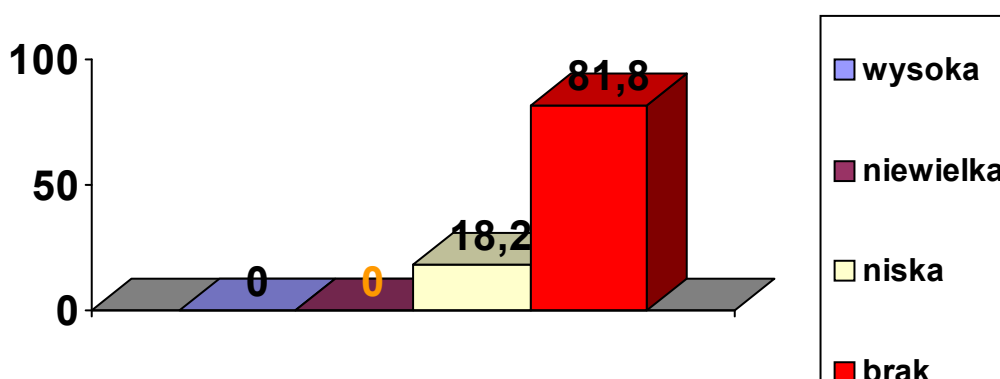
2.1 Kompetencje podstawowe: problemy i potrzeby

Wykres.115..Kompetencja poznawcza dorosłych w zakresie znajomości najważniejszych problemów młodzieży w Warszawie, w %.

Podobnie jak tu także w badaniach barier aktywności z 2005 roku kompetencja dorosłych okazała się niewielka jeśli chodzi o prawidłowe rozpoznawanie problemów młodzieży. Tu w obszarze wysokiej zgodności znalazły się tylko: nieciekawa oferta kulturalna, nałogi potraktowane ogólnie oraz brak ambicji, celów i zainteresowań. Dorośli przeceniają cechy młodzieży wymagające terapii - to ewidentny efekt dyskursu szkoleniowo-terapeutycznego; problemy z rodzicami (efekt sepizacji), problemy z nauką (to wspólny efekt sepizacji i dyskursu medialnego), brak autorytetów (oczywiście panika moralna oraz stosowanie praktyk sepizacyjnych). Nie doceniają natomiast palenia jako problemu uczniów (na ten temat por. też uwagi wyżej), zdecydowanie nie doceniają problemów młodzieży z alkoholem i narkotykami i agresją (to wszystko wskazuje na nieskuteczność przekazu medialnego i szkoleniowego bądź na ich braki kompetencyjne i rytualizm tzw. lamentacyjny).

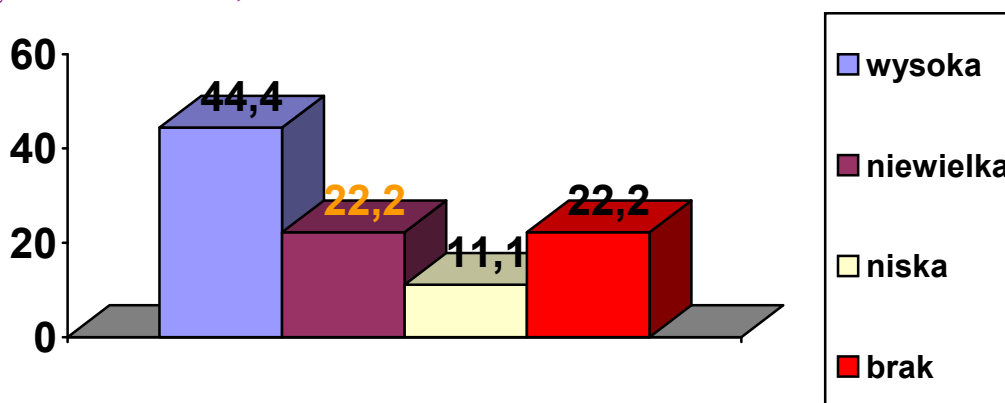
Wykres..116.Kompetencja poznawcza dorosłych w zakresie znajomości najważniejszych potrzeb młodzieży w Warszawie, w %.

To jeden z najgorszych wyników jakie uzyskali dorośli w naszych badaniach. Daje się on łatwo uzasadnić w świetle przyjętych przez nas hipotez. Młodzieży nie ma praktycznie jako osobnego głosu ani w przekazie prasowym ani w mieście - traf chciał, że 7 maja 2008 roku "Gazeta Wyborcza" poinformowała, iż w Polsce działa już 300 Rad Młodzieży, ale nie w Warszawie, tu jest tylko "niemrawo działających" 5 Rad w dzielnicach! Skutek widać na obu powyższych wykresach i w odpowiednim fragmencie rozdziału III. No comment!

2.1.2 Kompetencje podstawowe: autorytety i wzorce osobowe oraz ich cechy

Wykres.117..Kompetencja dorosłych w kwestii rozpoznania kto imponuje młodzieży w Warszawie, w %.

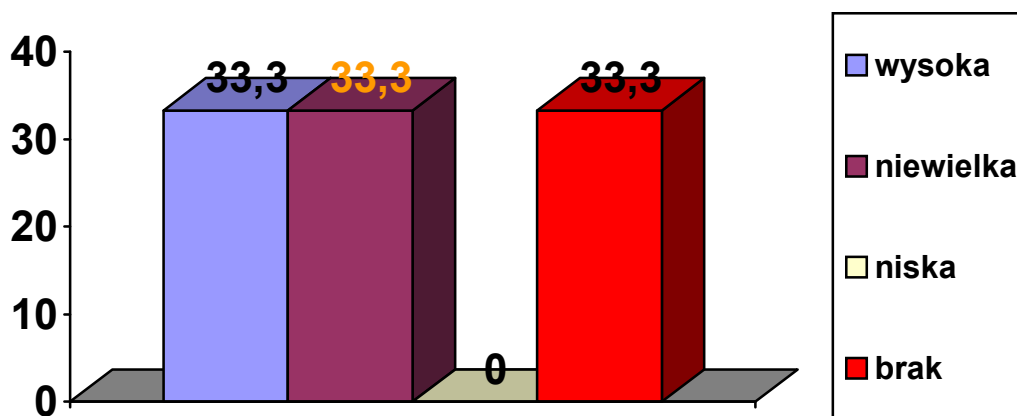

Wysoka zgodność deklaracji młodzieży i wiedzy dorosłych dotyczyła tutaj: rówieśników, ojca, rodzeństwa, dalszej rodziny, profesjonalistów,

przedsiębiorców, pisarzy i poetów a także księży. nie były to jednak wysokie odsetki wskazań.

W obszarze braku kompetencji przede wszystkim mamy milczącego SEP-a, że młodzież po prostu nie może nie mieć autorytetów i wzorców osobowych. To ewidentny efekt myślenia postfiguratywnego, gdy tymczasem deklaracje młodzieży pokazują zakorzenienie w kulturze prefiguratywnej. Stanowczo przecenieni przez dorosłych okazali się też w tej roli przywódcy religijni, co przy - jak widzieliśmy - niskim poważaniu dorosłych dla religii jako sprawy ważnej w ich życiu jest objawem częściowo hipokryzji, częściowo medialnej paniki po śmierci Papieża. Niedoceniono osobno matki, a przeceniono rodziców, ludzi mediów (czyli przede wszystkim tzw. idoli), nauczycieli - co naprawdę zabawne - polityków - to ostatnie to znów efekt swoistej odmiany paniki moralnej - skoro "młodzież wygrała ostatnie wybory" to automatycznie musi poważać polityków - a tu wcale tak nie jest!

Wykres.118.. Kompetencja dorosłych w kwestii rozpoznania jakie cechy mają osoby imponujące młodzieży w Warszawie, w %.

Ciekawe, że przy stosunkowo dużych różnicach pomiędzy wiedzą dorosłych i deklaracjami młodzieży odnośnie postaci imponujących młodym ludziom obszar wysokiej kompetencji dorosłych okazał się jeszcze mniejszy jeśli chodzi o cechy, zaś niewielka kompetencja i jej brak częstsze. To kolejne "piękne katastrofy" dyskursu szkoleniowo-terapeutycznego w kwestii rzekomo

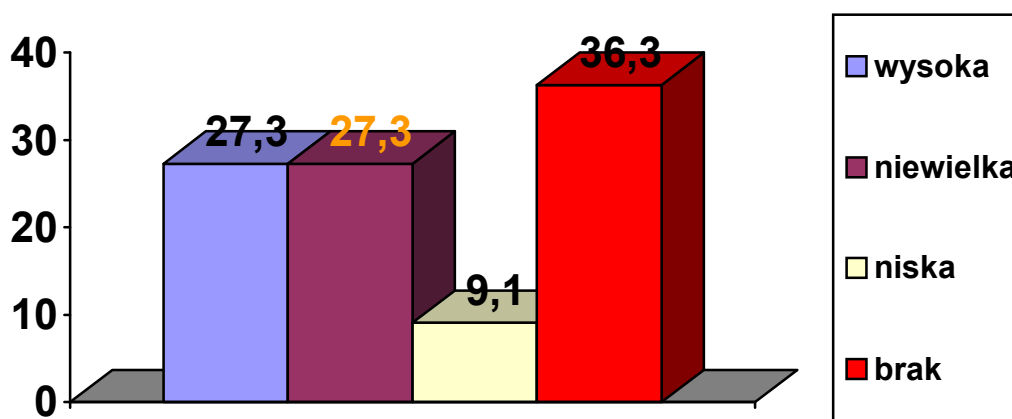
gremialnie przez młodzież cenionej *komunikatywności*; dyskursu medialnego z jego paniką moralną odnośnie zgubnych wpływów kultury popularnej (przecenianie *sukcesu medialnego*) oraz wymieszanego z nimi przekonania dorosłych rodem z kultury postfiguratywnej, iż młodzież musi cenić *silny charakter i charyzmę i wierność zasadom*.

Dane z obu wykresów pokazują jak bardzo trudno jest prowadzić autentyczną dyskusję i współpracować z partnerem (mowa tu oczywiście o dorosłych), który jest po Gombrowiczowsku głuchy na nasze racje. Oni (czyli młodzież) muszą mieć kogo naśladować. Koniec kropka!

2.2 Kompetencje dorosłych w kwestiach związanych z uczestnictwem młodzieży we współczesnej kulturze popularnej

2.2.1 Kompetencje dorosłych w w kwestii zachowań związanych ze zdrowym i niezdrowym stylem życia młodzieży

Wykres.119..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii zachowań symbolizujących ponowoczesny styl życia młodzieży , w %.

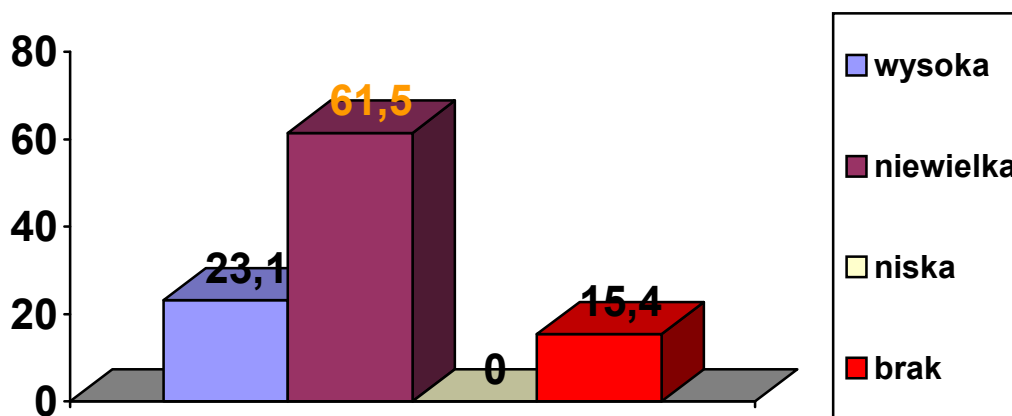

Tu również orientacja dorosłych co *de facto* młodzież robi jest zawstydzająco niska! Wyjąwszy obszar zgodności wiedzy i deklaracji dotyczący: kosmetyków pielęgnacyjnych, leków i tzw. *dopalaczy*. Dorośli przecenili wszystkie elementy, o które pytaliśmy za wyjątkiem: sportu, wystarczającego wysypiania się i zdrowego odżywiania, (których nie docenili). Zbieżność ich poglądów z dyskursem prasowym jest wysoka, dystans społeczny i kulturowy w postrzeganiu młodzieży jako reprezentantów stylów życia charakterystycznych

dla kultury popularnej wydaje się bardzo znaczny. Potencjalny i realny obszar sepizacji jest tym samym także duży; możliwości porozumienia - odwrotnie.

2.2.2 Kompetencja dorosłych w zakresie uczestnictwa młodzieży w kulturze popularnej

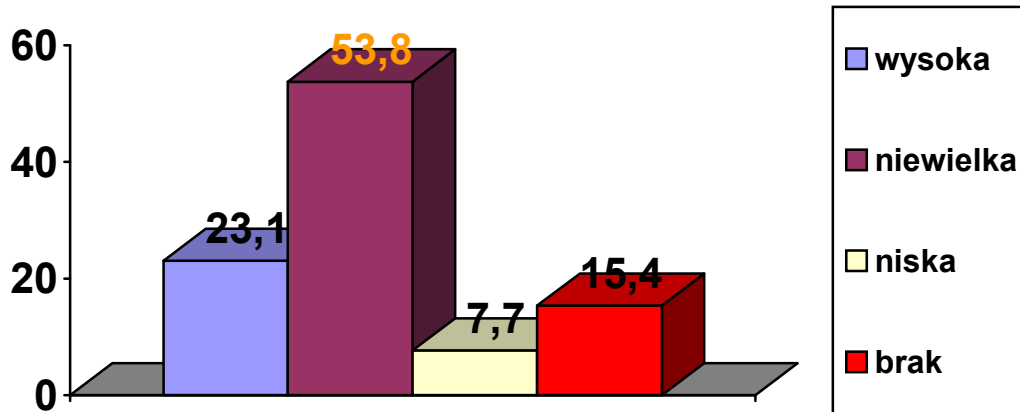
Wykres.120..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii muzyki słuchanej przez młodzież, w %.

Ze względu na rozproszenie gustów muzycznych współczesnych młodych ludzi wypowiedzi dorosłych na ten temat wydają się przede wszystkim ugruntowane w wiedzy pochodzącej z mediów oraz z zasobów ich pamięci własnej młodości poddanych działaniu resentymentu. Być może z tego powodu dorośli w ogóle nie zauważyli, że młodzi ludzie słuchają również wcale często tzw. ambitniejszych gatunków muzycznych, a przede wszystkim niezwykle różnorodnych.

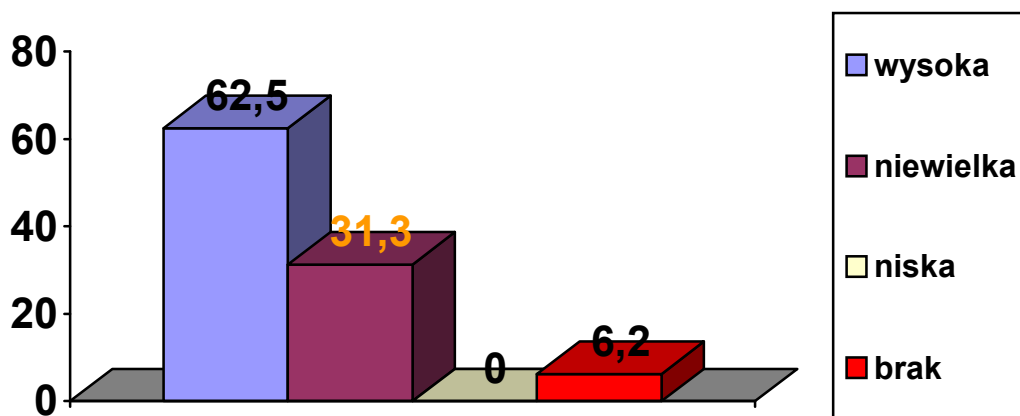
Komunikacja w tym polu jest raczej obiektem ironii młodych ludzi niż normalnego dyskursu.

Wykres..121.Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii rodzajów prasy czytanej przez młodzież, w %.

Podobnie jak z muzyką jest też z wiedzą dorosłych na temat czytelnictwa prasy. Bowiem wbrew przekonaniu dorosłych młodzież wcale nie czyta masowo prasy młodzieżowej. Wysoka kompetencja dotyczy, przypomnijmy pism poświęconych modzie, pism dla mężczyzn oraz muzycznych (tylko, że bardzo niewielu młodych ludzi zadeklarowało ich czytanie). Tu postfiguratywizm kulturowy dorosłych oraz ich resentymenty związane z brakami kompetencji w zakresie kultury popularnej znów wychodzą na jaw.

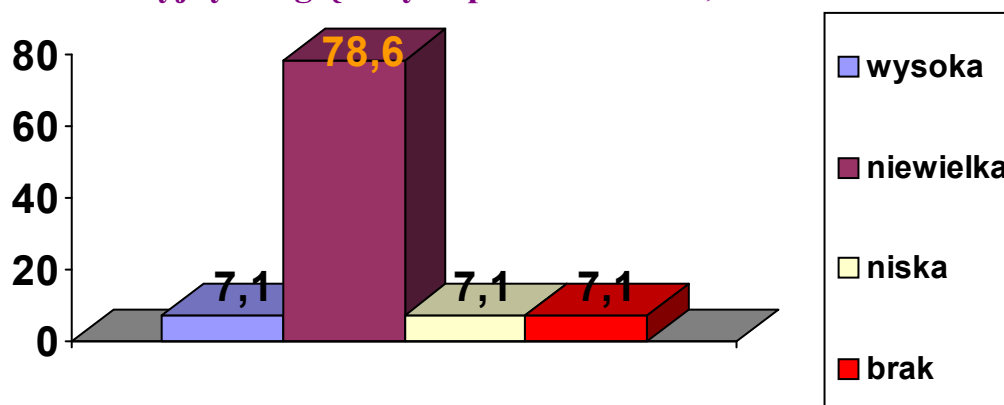
Wykres.122..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii radiostacji słuchanych przez młodzież, w %.

Ciekawe, że dorośli w zasadzie nie rozpoznali porównywalnie często głównej

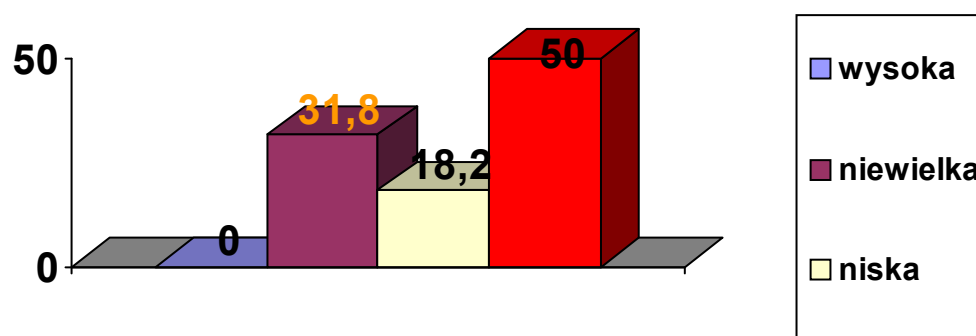
stacji słuchanej przez młodzież, czyli radia Eska. We wszystkich innych (wyjawszy Radio Maryja - problematyczne, bo mogły to być żarty, Classic FM, Program I i Jazz Radio) wykazali się całkiem niezłą orientacją. Być może związane jest to z ich postfiguratywnym nawykiem słuchania radia., podzielanym zresztą przez młodych ludzi.

Wykres.123..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii rodzajów programów telewizyjnych oglądanych przez młodzież, w %.

Dorośli nie docenili przede wszystkim oglądalności obyczajowych seriali polskich i zagranicznych, wiadomości i programów informacyjnych; przecenili zaś audycje muzyczne, sportowe oraz polskie serie sensacyjno-kryminalne. Tu gusty młodzieży okazały się również bardzo rozproszone, więc niewielka kompetencja dorosłych może znaleźć wytłumaczenie w ogólnych brakach kompetencji w zakresie współczesnej kultury popularnej.

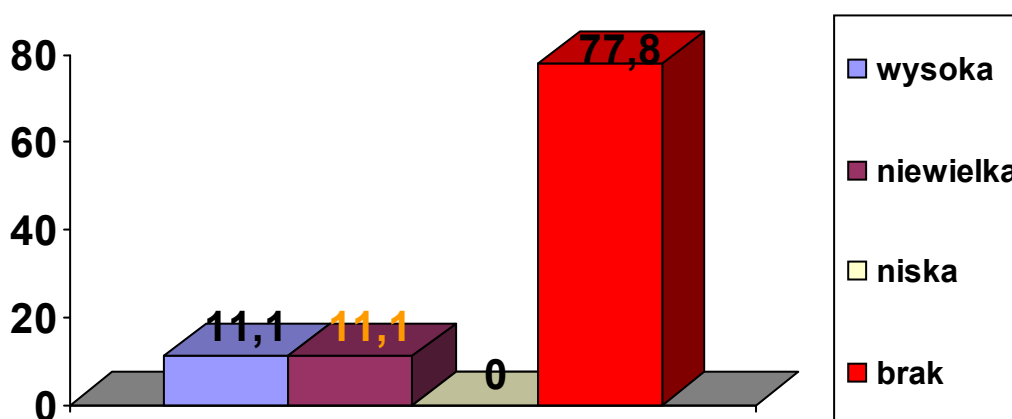
Wykres.124..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii wykorzystywania przez młodzież internetu, w %.

I wreszcie medium najbardziej zmityzowane: internet. Poziom technologicznego resentmentu i fałszywej wiedzy dorosłych jest tu jednym z największych z wykrytych w naszych badaniach. Ich poglądy okazały się w wysokim stopniu zbieżne z *głosami* w analizowanej prasie, a także z narastającą w dyskursie terapeutyczno-szkoleniowym modą na problematykę uzależnienia od internetu i komputerów. Tylko jedna czynność została przez dorosłych znacząco niedoceniona - czytanie prasy przez internet, wszystkie pozostałe przeceniano i to z reguły bardzo wysoko. Jak już wspominaliśmy dorośli w Warszawie mają w wielu przypadkach wyższe kompetencje niż ogół Polaków i w niektórych wyższe niż młodzież, więc to nie obiektywny brak umiejętności wpływa na ich opinie wyrażone w badaniu. Tu efekt paniki moralnej z mediów jest bardzo widoczny. A pole możliwych nieporozumień komunikacyjnych będzie się poszerzać, gdy dorośli zaczną na siłę i często wpierać młodzieży uzależnienie od tego medium.

2.2.3 I jeszcze klasyka: czas wolny

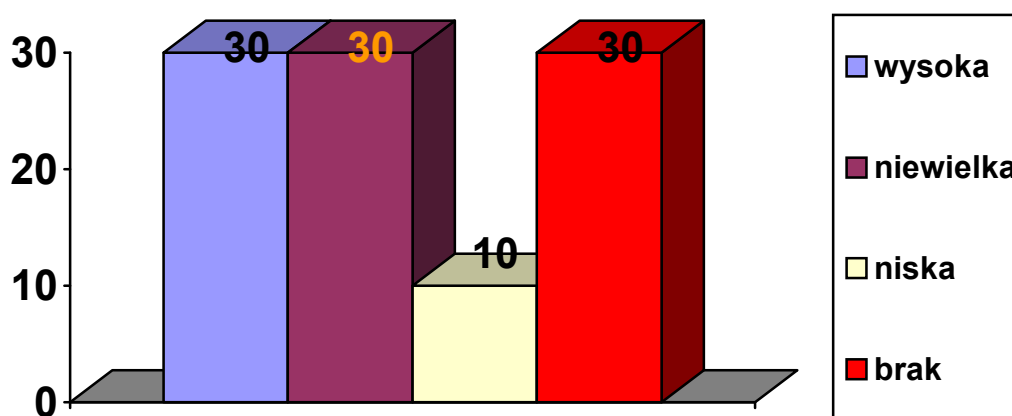
Wykres.125..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii wolnego czasu młodzieży, w %.

Kolejny zawstydzający wynik. Tym bardziej, że znaczna część osób przez nas badanych to specjaliści od organizowania młodzieży czasu wolnego. Na ten niezwykle wysoki brak kompetencji rzutuje m.in. przekonanie spójne z kwestią podnoszoną wyżej, a mianowicie, prawie wszyscy dorośli uważają, iż w

wolnym czasie młodzież *siedzi przy komputerze*. Obszar wysokiej kompetencji objął tu tylko *niecierpienie* i *chodzenie do kina*, cała reszta to powtórzone przez dorosłych medialne mity; stare i nowe; z najnowszych, które właśnie się stają obiektem paniki moralnej mamy tutaj *szwendanie się po galeriach handlowych* (ciche bohaterki tego przekonania to oczywiście amerykanizacja bądź westernizacja stylu życia i współczesna kultura popularna jako źródło zła). Jak zwracaliśmy uwagę w odpowiednim fragmencie analiz z rozdziału III mamy tu do czynienia z drugim etapem paniki moralnej dotyczącym zagrożenia narkotykami i pierwszym, dotyczącym hipermarketów. Skoro jeszcze w tym samym czasie wolnym młodzież, zdaniem przygniatającej większości dorosłych, zażywa *coś tam*, to pole dla przeciwdziałania jest już całkiem atrakcyjnym medialnie polem walki. No i można się terapeutycznie nad młodymi ludźmi pochylić, co świetnie się łączy z postfiguratywnym wzorcem dorosłego w roli wychowawcy młodzieży - świetnie to było widać w analizie przekazów medialnych.

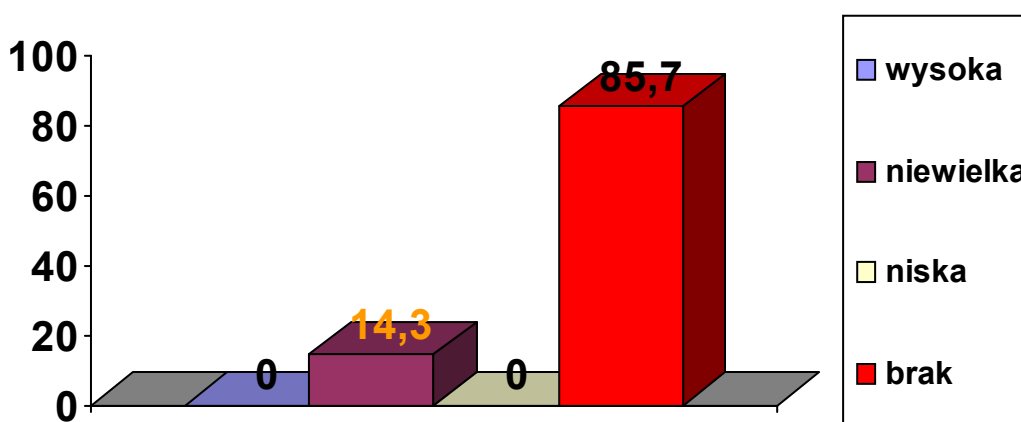
Wykres.126..Kompetencja poznawcza dorosłych w kwestii gdzie się lubi bawić młodzież, w %.

Wysoka kompetencja dotyczyła tu koncertów i imprez plenerowych oraz szkolnych. Przeceniono zabawę w klubach, pubach, na dyskotekach oraz podwórkach i ulicach. Dorośli nie docenili zwłaszcza imprez domowych i

tych na działce. Najprawdopodobniej pod wpływem przekazu medialnego po raz kolejny dorośli okazali się bardziej papiescy niż papież! Można by rzec, iż według nich horda ludyczna pędzi przez miasto. I po raz kolejny mamy tu do czynienia z resentymentalnym postfiguracjonizmem, tylko w tym wypadku opartym nie na podobieństwie lecz na poczuciu różnicy standardu cywilizacyjnego i upodobań.

Wykres.127..Kompetencja poznawcza dorosłych dotycząca miejsc niebezpiecznych, w których bawi się młodzież, w %.

Dorośli po prostu wiedzą: gdzie młodzi ludzie biją, kradną, dilują, uprawiają seks, gdzie odbywają się gwałty w toaletach, pojawiają się agresywne subkultury i chamskie zachowania. Problem tylko w tym, iż trudno uwierzyć, że znają je z autopsji (studenci o wiele rzadziej deklarowali, iż wiedzą takie rzeczy, a za to potrafili kompetentnie wskazać miejsca fajne i bezpieczne i to z nazwy!). Skąd dorośli to wiedzą? Znow z mediów, ze szkoleń i z niejasnych plotek. Postfiguracjonizm dorosłych wyraża się tu ewidentnej potrzebie wiedzy-władzy. Zdecydowanie bardziej jesteśmy skłonni wierzyć uczniom, zwłaszcza ze szkół ponadgimnazjalnych, którzy właśnie *zaczynają bywać* w takich miejscach niż dorosłym.

Zarówno model zgodności poglądów, jak i model kompetencji wyraźnie akcentują liczne rozbieżności między młodzieżą a dorosłymi i braki wiedzy

dorosłych nie tylko o konkretnych zachowaniach młodzieży lecz także o jej wartościach, problemach i potrzebach, o treściach współczesnej kultury popularnej i stylach życia. Wiele z nich jest także "zadziwiająco" zbieżnych z dyskursem prasowym i terapeutyczno-szkoleniowym, ale zarazem trzeba podkreślić, iż dyskursy te tylko częściowo organizują wyobrażenia dorosłych o młodzieży. Częściowo zaś - tam gdzie nakładają się na niektóre stare wzorce mentalne i kulturowe (reprezentatywne dla kultury postfiguratywnej) ciągle jeszcze z nimi przegrywają. Kosztem tego procesu jest, wyraźnie tutaj widoczny, wielowymiarowy resentyment dorosłych w stosunku zarówno do kultury współczesnej, jak i do młodzieży.

Warto ponadto zwrócić baczną uwagę na fakt, że dyskurs zwany tu przez nas terapeutyczno-szkoleniowym, zgodnie z tym co pisał na ten temat Michel Maffesoli⁶⁵, "nie spełnia obietnicy pocieszenia" albowiem przede wszystkim nie przenosi wiedzy lecz ideologię. Jest ona uzasadniana naukowo (por. Aneks - *głos* badań) lecz praktycznie zbyt często uniemożliwia współpracę i porozumienie. Dyskurs ten jest mało skuteczny, m.in. dlatego, iż jest kompletnie wyprany z poczucia humoru, dystansu do problemu oraz - wbrew pozorom - służy uprzedmiotowieniu. W połączeniu z dyskursem w mediach, (który osiągnął dno, jeśli chodzi o poszanowania godności ludzkiej młodych ludzi, kompetencje dziennikarskie i bezkarne psucie języka) wprowadzają one do komunikacji między pokoleniami dużo niepotrzebnego chaosu.

I ostatnie uwagi o kompetencji i Meadowskich typach kultur, w których tkwią aktorzy opisanego tu spektaklu. Oczywiście jest, że dorośli nie są w stanie osiągnąć idealnej kompetencji w kontaktach z młodzieżą z przyczyn zarówno naturalnych, jak i kulturowych. Jednakże czasem mogliby o różne rzeczy po prostu zapytać. Zauważmy także, iż "zła" kultura, z której jako ze stanu zastanego korzysta młodzież, jest głównie efektem procesu kofiguracyjnego

⁶⁵ M.Maffesoli, *Le temps des tribus. Le déclin de l'individualisme dans les sociétés postmodernes*, Paris, Le Table Ronde, 1988.

toczącego się wśród dorosłych. Szeroko rozumiana kategoria wychowawców ściga się tu i walczy z decydentami i twórcami takiej, a nie innej postaci kultury współczesnej. Młodzież to tylko mięso armatnie i przygodni żołnierze. Generałami w tej wojnie młodzi ludzie dopiero zostaną.

Rozdział 7

Typologia stylów życia młodzieży warszawskiej wg typów szkół i wg płci

Po zaprezentowaniu szczegółowych wyników badań w poprzednim rozdziale w tym miejscu dokonaliśmy syntetycznego opisu stylów życia młodzieży warszawskiej przede wszystkim ze względu na cechy, poglądy i zachowania, które wyróżniają daną grupę spośród innych. Podsumowaniem zawartych tu opisów jest typologia, którą skonfrontowaliśmy z innymi typologiami tworzonymi przez polskich badaczy młodzieży. Najpierw ostatnia już dane dotyczące struktury wydatków młodych ludzi.

Tab.53 Struktura wydatków młodzieży z własnych pieniędzy, wg typów szkół, w %.

Typ wydatku	G	LO	Szk. Zawod.	Sz. Polic.	Stud. Publ.	Stud. Niepubl.
ubrania	58,2	70,0	65,9	77,6	76,0	81,3
kino	54,2	72,2	58,8	58,2	69,1	65,4
jedzenie	42,3	52,0	43,5	59,7	59,4	51,4
kosmetyki	31,8	39,6	50,6	53,7	56,6	67,8
gadżety komputerowe	26,4	17,6	17,6	4,5	20,7	26,9
książki	23,9	28,6	8,2	23,9	51,8	59,1
piwo lub inny alkohol	20,9	48,0	49,4	44,8	35,8	41,3
koncerty	15,9	19,8	11,8	19,4	24,2	34,1
transport miejski	14,4	15,9	16,5	38,8	41,3	45,7
papierosy	13,4	26,0	31,8	19,4	12,2	22,1
pomoce szkolne	7,5	11,0	15,3	28,4	30,4	28,4
podróże, wyjazdy	7,5	4,8	4,7	3,0	3,6	1,0
narkotyki	6,0	4,0	4,7	0,0	0,5	2,4
lekarstwa	6,0	6,2	5,9	11,9	7,7	11,1
sprzęt sportowy	2,0	0,0	0,0	1,5	0,3	0,0
na życie, opłaty, mieszkanie	1,0	0,0	1,2	1,5	2,0	4,8
prasę	1,0	0,9	2,4	1,5	0,3	0,0
rower, samochód, paliwo	0,5	0,9	2,4	4,5	1,3	1,4
telefon komórkowy	0,0	0,9	1,2	1,5	-	-

1.Uczniowie Gimnazjum

Połowa z przebadanych gimnazjalistów ma matki i ojców z wyższym wykształceniem. Najlicniejsza grupa ich rodziców pracuje w sektorze prywatnym (40% matek i 55% ojców), w tym najwięcej obojga rodziców ma

własne firmy. Na swoje potrzeby gimnazjaliści najczęściej przeznaczają od 50 do 100 zł, a tylko 5% stwierdziło, że nie ma własnych pieniędzy.

1.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

Najbardziej ze wszystkich przebadanych młodych ludzi akceptują oni swoje cechy fizyczne i styl ubierania się. W związku z tym te cechy chcieliby przede wszystkim u siebie zmienić. Jeśli chodzi o inne cechy, takie jak komunikatywność, czy zdolność uczenia się ich nie odróżniają od ogółu.

Za swoje słabe strony najbardziej spośród wszystkich gimnazjaliści uznali brak silnej woli, systematyczności, lenistwo i w ogóle nie wskazali w tym kontekście nałogów. Najczęściej wskazany przez nich problem dotyczył kłopotów z nauką (np. z zapamiętywaniem); wskazała go ponad 1/3 badanych z tego typu szkoły.

Najbardziej uczniowie gimnazjów za swoje mocne strony uważają: komunikatywność, asertywność, dobroć, pracowitość, ambicję, lojalność, szczerłość, słowność i poczucie humoru. Najczęściej uznali, że ich mocna strona to inteligencja!

Gimnazjaliści w ogóle wskazali najmniej wartości, które są dla nich najważniejsze w życiu. Spośród innych najbardziej wskazali pracę, uczucia, bogactwo i sukces oraz Boga i religię a także rodzinę.

Najczęściej spośród wszystkich zbadanych młodych ludzi uznali oni za problem młodzieży w Warszawie palenie; najbardziej wskazali biedę, brak czasu i nieciekawą ofertę kulturalną.

1.2 Więzy społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

Jeśli chodzi o cechy cenione przez nich u rówieśników to wyróżnia ich fakt, że najbardziej wskazywali poczucie humoru i dobre wychowanie i szczerłość. U rówieśników uczniowie gimnazjum szczególnie nie lubią głupoty. Najbardziej gdy idzie o cechy nielubiane wskazali nieszczerłość i kłamstwo.

Najmniej spośród ogółu zbadanej młodzieży gimnazjaliści są tolerancyjni wobec upijania się i palenia.

Gimnazjaliści, co nie jest dziwne, zadeklarowali najczęstszą przynależność do grup i organizacji. W tym z niewielką tylko przewagą do grup nieformalnych, a ponadto do klubów sportowych i tanecznych.

1.3 Organizacja czasu - projekcja i rzeczywistość

Rano gimnazjaliści - jak by mogli robić to co chcą najczęściej spośród ogółu badanych oglądaliby telewizję i siedzieli przy komputerze. W środku dnia także najchętniej siedzieliby przy komputerze, ale o wiele rzadziej niż inni chcieliby wtedy oglądać telewizję.

Zarazem zadeklarowali najczęściej ze wszystkich, że mają najwięcej czasu dla siebie tak w trakcie weekendu, jak i normalnego dnia.

Sądząc po tym jak opisali co najbardziej lubią robić podczas normalnego dnia, można wskazać, że najmniej lubią to co wtedy robią, najrzadziej ze wszystkich badanych słuchają muzyki, oglądają filmy (w kinie) i zdecydowanie nie lubią *nicnierobienia*. To co oni sami lubią robić najbardziej to: siedzieć przy komputerze.

Pytani o to co w ciągu ostatniego roku regularnie robili najczęściej spośród ogółu uprawiali sport, wysypiali się, ale też, iż żywili się niezdrowo czyli w *fast foodach*. Niechętnie w porównaniu z innymi stosowali diety odchudzające i tzw. suplementy diety oraz *dopalacze*, ale dosyć często pili napoje energetyzujące najrzadziej używali kosmetyków upiększających,

1.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia

Najczęściej ze wszystkich zbadanych słuchają rocka, metalu i hip hopu zagranicznego oraz muzyki klasycznej, tej ostatniej razem z uczniami liceów ogólnokształcących i studentami uczelni publicznych. Rozkład słuchania poszczególnych gatunków muzyki jest najbardziej równomierny, narzadziej wskazują, iż słuchają wszystkiego, można więc wnioskować, że ich gusty są sprecyzowane. Spośród ogółu badanej młodzieży gimnazjalistom podobnie rzadko jak uczniom szkół technicznych dance, techno i trans kojarzyły się z narkotykami. Inne skojarzenia zachowań z muzyką nie odróżniały ich od ogółu.

Podobnie jak uczniowie liceów ogólnokształcących najczęściej kojarzyli alkohol kojarzył im się z hip hopem.

Gimnazjaliści najczęściej wraz z LO deklarowali, że oglądają telewizję ze względu na zainteresowania i hobby, ale zarazem nie biorą w nich pod uwagę czy są dobrze zrobione, kompetentne i profesjonalne, rzadziej niż uczniowie szkół ponadgimnazjalnych orzekli, iż interesuje ich prawda ekranu, stosunkowo rzadko oglądają programy łatwe w odbiorze.

Spośród wszystkich badanych najrzadziej czytają oni prasę społeczno-polityczną. Warto jednak zwrócić uwagę, iż jest to najczęściej przez nich czytany typ pism.

Jeśli chodzi o internet gimnazjalistów od reszty badanej młodzieży odróżnia częstsze granie w gry sieciowe, prowadzenie własnej strony lub bloga, oglądanie filmów i stron porno. Razem z uczniami LO najczęściej też oglądają filmiki na Youtube.

1.5 Czas wolny i zabawa

Z powodu wieku częściej niż inni wskazali, że lubią bawić się w szkołach oraz, że najrzadziej bywają w pubach i klubach i iż pracowali w ostatnim roku, (ale i tak najczęściej ze wszystkich pracowali jako wolonariusze). Natomiast najczęściej spośród ogółu przebadanej młodzieży warszawskiej wskazali, że lubią się bawić we własnym domu i na imprezach plenerowych.

2. Uczniowie liceów ogólnokształcących

90,8% matek oraz 96,8% ojców tych uczniów ma wykształcenie co najmniej średnie ogólnokształcące, a ok. 30% obojga rodziców - wyższe. 40,6% ich matek oraz 60,8% ojców pracuje w sektorze prywatnym.

Na swoje potrzeby uczniowie LO mogli najczęściej przeznaczyć tylko od 50 do 100 zł, na drugim miejscu od 201 do 500 zł, bardzo niewielu nie dysponowało żadnymi własnymi środkami (1,8%).

2.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

Jakkolwiek na tle ogółu uczniowie LO nie wyróżnili się zbyt, jeśli chodzi o układ wartości, to można wskazać bardziej wyraźne różnicę wyborów pomiędzy nimi a z jednej strony gimnazjalistami, a z drugiej strony - studentami uczelni publicznych. Od gimnazjalistów różniło ich częstsze wskazywanie rodziny, zdrowia, cech charakteru, uczuć i pracy. Z kolei, większość tych cech (oprócz rodziny, cech charakteru) wymienili rzadziej niż studenci.

Uczniowie LO najrzadziej spośród innych akceptowali u siebie swoją zdolność do koncentracji i zarazem najczęściej chcieliby tę cechę u siebie zmienić. A w ogóle najczęściej wskazali, że są niezadowoleni z tego jacy są i chcieliby w sobie zmienić najwięcej różnych cech. Podobnie jak uczniowie szkół technicznych, uznali, że powinni zmienić swoje zdolności uczenia się oraz, że brak im silnej woli, wraz ze studentami uczelni prywatnych uważają się za najbardziej leniwych (ale naszym zdaniem sens tych deklaracji w obu grupach trzeba zinterpretować zupełnie inaczej). Natomiast najczęściej ze wszystkich chcieliby poprawić swoją komunikatywność.

Za swoje mocne strony licealiści uznali najczęściej ze wszystkich asertywność i razem ze studentami uczelni niepublicznych - ambicję (znów interpretacja tego wyniku powinna uwzględnić ogólny wyraz stylu życia tych grup, por. niżej).

Za problemy młodzieży w Warszawie uczniowie LO rzadziej niż gimnazjaliści uznali palenie, częściej - alkohol i narkotyki, a częściej wskazali nieciekawą ofertę kulturalną. Najczęściej ze wszystkich wymienili natomiast problemy z nauką.

2.2 Więź społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

Najbardziej spośród całej zbadanej młodzieży uczniowie LO nie lubią u rówieśników chamstwa i złego wychowania. A wyróżnia ich z ogółu przynależność do harcerstwa i grup subkulturowych.

2.3 Organizacja czasu - projekcja i rzeczywistość

W deklaracjach dotyczących tego co lubią robić licealiści z LO okazali się najbardziej aktywni, a najmniej ich zarazem wskazało jako ulubioną czynność zakupy. Wyróżniają się zaś, uprawianiem sportu w ciągu dnia. Razem ze studentami preferują poranne czytanie gazet i książek, a najrzadziej oglądają w ciągu dnia telewizję. W ciągu normalnego dnia jako swoje ulubione czynności wskazali spotkania ze znajomymi, a najczęściej ze wszystkich *nicnierobienie*.

Pytani o to co w ciągu ostatniego roku regularnie robili odpowiedzieli najrzadziej spośród ogółu, że zdrowo się odżywiali, ale także, iż jedli w fast foodach, a poza tym najrzadziej się wysypiali.

Najczęściej spośród wszystkich badanych wskazali, że czuli przemęczenie, wściekali się i denerwowali.

2.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia

Uczniowie z tego typu szkoły najczęściej ze wszystkich słuchają muzyki, w tym także muzyki filmowej oraz klasycznej. Jeśli chodzi o skojarzenia konkretnych gatunków z zabawą to nie odróżniają się oni od ogółu, ale najczęściej zarazem z alkoholem, przemocą i narkotykami kojarzą hip hop, zaś najrzadziej ze wszystkich z alkoholem kojarzy im się pop, a z narkotykami rock i metal.

Najczęściej ze wszystkich badanych oglądają programy telewizyjne dlatego, że są one ciekawe i można się z nich czegoś dowiedzieć. Z uczniami ze szkół policealnych i studentami łączy ich zwracanie uwagi na profesjonalizm produkcji telewizyjnej. Najrzadziej ze wszystkich deklarują oglądanie programów bezmyślnych i łatwych w odbiorze. Razem z gimnazjalistami najczęściej wybierają programy tv ze względu na swoje zainteresowania i hobby.

Jeśli chodzi o czytelnictwo prasy tzw. kolorowej i tabloidów najczęściej deklarowali je właśnie uczniowie LO, inne rodzaje pism czytają podobnie jak kategoria ogółem.

Najrzadziej ze wszystkich zbadanych młodych Warszawiaków uczniowie ci korzystają z czatów; najczęściej uczestniczą w społecznościach

internetowych, ściągają muzykę, filmy i gry, regularnie oglądają filmiki na YouTube.

2.5 Czas wolny i zabawa

Licealiści najczęściej na tle ogółu lubią się bawić, podobnie jak uczniowie szkół policealnych, u znajomych, sami też najliczniej wskazali tę kategorię. Co ciekawe, pracują oni częściej niż uczniowie szkół technicznych i zawodowych.

3. Uczniowie ponadgimnazjalnych szkół technicznych

27,1% matek oraz 36,5% ojców tych uczniów ma takie wykształcenie, jakie oni właśnie zdobywają, jednakże znacznie liczniejsza grupa rodziców ma wyższe niż poziom osiągnięty dotąd przez dzieci: matki - 42,4%; ojcowie - 24,8%. Nieco ponad połowa matek pracuje w zakładach prywatnych lub państwowych, zaś 44,7% ojców w sektorze prywatnym, z czego niemal połowa we własnych firmach.

Na swoje potrzeby ci uczniowie przeznaczali najczęściej między 101 a 200 zł i 201 a 500 zł, a 12% zadeklarowało sumę powyżej 1000 zł.

3.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

Najczęściej ze wszystkich wskazali jako na wartość - cechy charakteru oraz zwierzęta domowe i kwestie ekologiczne. Zaś najrzadziej ze wszystkich za ważną wartość uznali zdrowie. Uczniowie ci odróżniają się od reszty także tym, iż najrzadziej uważają, że mają szansę na spełnienie swoich marzeń.

To uczniowie ponadgimnazjalnych szkół technicznych najczęściej regularnie stosują diety odchudzające, używają suplementów diety i odżywek, piją napoje energetyzujące. No i nic dziwnego, że najczęściej zarazem wskazują iż chorują i najrzadziej, iż mają dobre samopoczucie. Zdecydowanie najrzadziej zdarza im się odczuwać pozytywne emocje w stosunku do innych ludzi.

W obrazie siebie uczniowie ci akceptują najmniejszą liczbę cech. W tym najrzadziej ze wszystkich akceptują swoją zdolność uczenia się i to właśnie chcieliby najczęściej zmienić.

Spośród ogółu za swoją słabość najczęściej uczniowie szkół technicznych uznali brak silnej woli, nałogi, napady złości i wybuchowość. Najbardziej ze wszystkich wskazali *balaganiarstwo*. Zaś wśród mocnych stron najbardziej wskazali inteligencję.

To oni wskazali najwięcej problemów jakie ma - ich zadaniem - młodzież w Warszawie. Były to zarazem problemy najczęściej wymieniane w ich grupie: narkotyki, alkohol, przemoc i agresja, kłopoty z rodzicami oraz problemy z paleniem podobnie jak gimnazjaliści. Nie wskazali oni w ogóle problemu z autorytetami.

3.2 Więź społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

U rówieśników najczęściej spośród ogółu cenili ci uczniowie dobre wychowanie; najmniej natomiast przebojowość i odwagę. Jeśli chodzi o cechy nie lubiane, to najbardziej wskazali na chamstwo i brak wychowania - widać tu więc pewną niespójność. Najbardziej potępiali szpan, snobizm i głupotę. Okazali się także najmniej tolerancyjni jeśli chodzi o osoby zażywające narkotyki.

Zdecydowanie najwięcej uczniów tego typu szkół należy do organizacji wyznaniowych.

3.3 Organizacja czasu - projekcja i rzeczywistość

Najbardziej ze wszystkich chcieliby uprawiać sport zarówno rano, jak i w ciągu dnia, a poza tym tego nie lubią. W ciągu dnia także najbardziej znajdowałiby czas na czytanie książek i szkołę, za to najczęściej w tym czasie chcieliby się spotykać ze znajomymi. Wieczorem normalnego dnia to ci uczniowie najczęściej chcieliby się bawić na imprezach i w klubach, a najbardziej wskazali książkę, relaks i kino.

W ciągu dnia zadeklarowali oni najczęściej ze wszystkich badanych, że lubią spotykać się ze znajomymi, siedzieć przy komputerze i oglądać telewizję. Nie lubią natomiast chodzić do kina, najbardziej ze wszystkich, co ciekawe zadeklarowali, że lubią się *walęsać po centrach handlowych*. Podobnie jak

studenci uczelni niepublicznych najrzadziej wskazali, że lubią rozwijać swoje zainteresowania.

3.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia

Najczęściej zarówno spośród wszystkich badanych, jak i we własnej grupie słuchają współczesnego popu, polskiego hip hopu, dance'u, disco itp. i muzyki elektronicznej. Najrzadziej spośród ogółu słuchają rocka, jazzu, muzyki klasycznej, piosenki poetyckiej i metalu. Ponadto z zabawą nie kojarzy się większości z nich ani pop ani muzyka rockowa, alkohol zaś nie kojarzy im się ani z hip hopem, ani z rockiem i metalem; przemoc najrzadziej jest tu skojarzona z rockiem i metalem, natomiast narkotyki budzą u nich najrzadziej skojarzenia z muzyką dance, trans, techno i podobną.

Najrzadziej ze wszystkich badanych ci uczniowie wybierają programy telewizyjne ze względu na cele poznawcze; bardzo rzadko zwracają uwagę na profesjonalizm wykonania, najczęściej spośród ogółu wybierają audycej telewizyjne z tego powodu, iż ich zdaniem są podobne do życia.

Jako jedyni uczniowie szkół technicznych więcej czytają prasy młodzieżowej niż społeczno-politycznej. Najczęściej czytają także gazety sportowe.

Najrzadziej korzystają oni z poczty elektronicznej, podobnie jak uczniowie LO omijają czaty, a niemal tak samo często jak gimnazjaliści oglądają strony pornograficzne.

3.5 Czas wolny i zabawa

Formy spędzania przez nich czasu wolnego i zabawy nie odróżniały ich od innych badanych, poza jednym - spośród ogółu uczniów jako ulubione miejsce zabawy wskazali działkę.

4. Uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych

Spośród ich rodziców 1/4 matek i ok.1/3 ojców ma wykształcenie wyższe, ale największą grupę stanowią ci, którzy sami już osiągnęli wyższy poziom edukacji niż mają ich rodzice: 44,8% matek i 52,0% ojców jest gorzej

wykształconych od swoich dzieci. Największa grupa ich matek pracuje bądź w prywatnych, bądź w państwowych zakładach pracy, ale 46,1% ojców już tylko w sektorze prywatnym, z czego połowa we własnych firmach.

Co ciekawe, ci badani najczęściej deklarowali bardzo niewielkie sumy na własne potrzeby (między 50 a 100 zł).

Dodajmy jeszcze, że ze względu na fakt, iż są oni w podobnym wieku co studenci styl życia tej grupy uczniów porównujemy raczej do stylów studenckich niż uczniowskich.

4.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia

Tu jedynym elementem odróżniającym ich gust muzyczny jest muzyka filmowa - słuchają jej zdecydowanie więcej niż studenci. Wybory gatunków muzycznych upodabniają ich natomiast do licealistów z LO.

Spośród ogółu badanych to tym młodym dorosłym z zabawą a zarazem z narkotykami kojarzy się najczęściej dance, techno i trans oraz podobne gatunki. Zdecydowanie bardziej niż innym z przemocą kojarzy im się metal i rock.

Telewizję także zdecydowanie najczęściej oglądają biorąc pod uwagę standardy profesjonalne; czy program jest dobrze zrobiony. Ale zarazem dwa razy częściej niż inni wybierają audycje telewizyjne dlatego, że są łatwe w odbiorze.

Czytelnictwo prasy nie wyróżnia ich jakoś specjalnie, poza tym, że znacznie częściej niż studenci czytają prasę sportową.

Podobnie z używaniem internetu, wyjąwszy fakt, że trzy razy rzadziej niż studenci korzystają z czatów, a z ogółu przebadanej młodzieży najrzadziej prowadzą własne strony i blogi.

4.3 Organizacja czasu - projekcja i rzeczywistość

W ciągu dnia to oni najczęściej deklarowali, że lubią słuchać muzyki, najchętniej też lubią odwiedzać centra handlowe. Zdecydowanie najrzadziej jako swe ulubione czynności zadeklarowali oglądanie telewizji i korzystanie z komputera i internetu.

Najwięcej czasu uczniowie tych szkół przeznaczyliby rano na sport, a najmniej na siedzenie przy komputerze. W ciągu dnia zdecydowanie najczęściej chcieliby czytać (gazety lub książki) i robić zakupy. Wieczorem także najchętniej spośród wszystkich badanych gdyby mogli to czytali lub spotykali się ze znajomymi.

4.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

Zdecydowanie najczęściej we własnej grupie, jak i na tle innych wybrali oni jako wartość rodzinę. W ogóle jako jedyni nie wskazali na zwierzęta i ekologia. Rzadko wykazywali optymizm w kwestii realizacji marzeń.

Jako swą cechę uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych najrzadziej wskazali asertywność, więc chcieliby ją zmienić oraz lepiej nauczyć się obrony własnych racji. Najczęściej wśród innych wskazali także brak systematyczności, ponad dwa razy częściej niż reszta - na nerwowość i panikowanie i najczęściej też wymienili wybuchowość i napady złości.

Za swoje mocne strony częściej niż wszyscy pozostali uznali oni komunikatywność, dobroć i - zdecydowanie - pracowitość.

Podobnie jak studenci uczelni niepublicznych najrzadziej regularnie uprawiają oni sport. Najczęściej też deklarowali, że zdrowo się odżywiają, używają kosmetyków upiększających, a najrzadziej, że używają suplementów diety i *dopalaczy* oraz piją napoje energetyzujące. Najrzadziej regularnie się wysypiają, ale też i chorują. Najczęściej ze wszystkich czują bezradność, a podobnie jak uczniowie szkół technicznych rzadko mają dobre samopoczucie.

Spośród wszystkich przebadanych młodych ludzi ci wskazali najmniej problemów jakie ma młodzież w Warszawie, a zarazem najliczniej uznali, że problemem młodych Warszawiaków jest brak autorytetów. Najrzadziej dostrzegli problemy związane z agresją i przemocą oraz z nauką.

4.2 Więź społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

Uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych najrzadziej wskazali, że należą do grup bądź organizacji, w tym relatywnie często wskazali tylko na paczki koleżeńskie. Tu też nikt nie wskazał organizacji wyznaniowych.

U rówieśników najczęściej spośród wszystkich cenią sobie szczerść, a najmniej życzliwość i dobroć. Zdecydowanie częściej niż inni nie lubią takich cech, jak szpanu i snobizmu oraz braku zrozumienia. Minimalnie częściej niż inni nie tolerują bójk.

4.5 Czas wolny i zabawa

To ci uczniowie najchętniej spośród ogółu się bawią, w tym najczęściej u znajomych, w klubach i na koncertach, oni też najczęściej z ogółu badanych pracują w wakacje oraz jako stażyści lub praktykanci. W ogóle nie wymienili wolontariatu.

5. Studenci uczelni publicznych

39,8% matek i 40,6% ojców posiada wyższe wykształcenie - dzieci już reprodukują ich status. Reszta awansuje w stosunku do wykształcenia osiągniętego przez rodziców. Najczęściej ich ojcowie i matki pracują jako pracownicy najemni, relatywnie najrzadziej prowadzą własne firmy.

Studenci uczelni publicznych mogą przeznaczyć na swoje potrzeby najczęściej między 201 a 500 zł, a w kolejnej grupie między 101 a 200 zł.

5.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

Najczęściej ze wszystkich badanych wymienili oni: zdrowie, uczucia, bogactwo i wartości religijne, zaś najrzadziej -zabawę i innych ludzi. Tę grupę cechuje największy optymizm.

Rzadziej od niepublicznych ci studenci stosują diety odchudzające i używają suplementów diety oraz odżywek. Najrzadziej ze wszystkich badanych regularnie używają leków bez recepty - w odróżnieniu od kolegów ze szkół niepublicznych, którzy robią to najczęściej. Zdecydowanie częściej od nich wysypiają się. Najrzadziej ze wszystkich odczuwają przemęczenie, podobnie jak uczniowie ze szkół policealnych najrzadziej chorują, złością się i wściekają,

czują bezradność. Najczęściej mają dobre samopoczucie oraz odczuwają pozytywne emocje w stosunku do ludzi.

Najczęściej ta grupa akceptowała swoje cechy fizyczne i styl ubierania. (Studenci w ogóle częściej akceptują siebie niż uczniowie i pięciokrotnie rzadziej deklarują kłopoty z nauką).

Studentom uczelni publicznych najczęściej z ogółu badanych przeszkadzały ich własne nałogi.

Za problemy młodzieży w Warszawie najczęściej z ogółu oraz we własnej grupie uznali oni biedę, nieciekawą ofertę kulturalną i brak czasu. W odróżnieniu od reszty zdecydowanie rzadziej uznali za problem narkotyki i kłopoty z rodzicami.

5.2 Więź społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

U rówieśników cenią oni najczęściej ze wszystkich komunikatywność. A z cech nielubianych najrzadziej wskazali brak zrozumienia. Najczęściej wskazali przynależność do paczki (jak pokazują inne badania z liceum), jednakże generalnie rzadziej niż inni badani twierdzili, że gdzieś należą; najmniej z nich należy do grup subkulturowych.

5.3 Organizacja czasu - projekcja i rzeczywistość

Rano studenci najczęściej ze wszystkich badanych lubią czytać książki lub gazety, a najrzadziej - oglądać telewizję. W ciągu dnia najczęściej chcieliby się uczyć, a najrzadziej oglądać telewizję. Wieczorem najczęściej chcieliby pracować lub się uczyć, a najrzadziej - siedzieć przy komputerze. Zdecydowanie częściej niż ich koledzy z uczelni prywatnych ci uprawiają sport, a najczęściej z ogółu lubią chodzić do kina.

5.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia

Najczęściej studenci uczelni państwowych słuchają jeśli chodzi o muzykę wszystkiego po trochu oraz jazzu i podobnie jak gimnazjaliści i uczniowie LO - muzyki klasycznej. Najrzadziej ta grupa słucha starego i współczesnego popu,

polskiego i zagranicznego hip hopu, dance i disko oraz reggae. Wraz licealistami to oni najczęściej słuchają piosenki poetyckiej.

Z alkoholem tej grupie najczęściej spośród innych kojarzy się muzyka pop, rock i metal, a najmniej hip hop. Z narkotykami najczęściej tak jak licealistom kojarzy się hip hop.

Podobnie jak licealiści z LO programy telewizyjne wybierają najczęściej takie, z których się mogą czegoś dowiedzieć. Z kolei podobnie jak uczniowie ze szkół policealnych, zwracają też uwagę na profesjonalizm produkcji telewizyjnej. Ze studentami uczelni niepublicznych łączy ich lekceważenie podobieństwa programu telewizyjnego do życia.

Co dosyć oczywiste najrzadziej czytają gazety młodzieżowe, prasę kolorową i tabloidy, zdecydowanie najczęściej wybierają prasę społeczno-polityczną (także według wskazań tylko we własnej grupie).

Prawie wszyscy regularnie korzystają z poczty elektronicznej, najczęściej ze wszystkich czatują. A najrzadziej ze wszystkich grają w gry sieciowe oraz ściągają muzykę i filmy.

5.5 Czas wolny i zabawa

Najrzadziej ze wszystkich innych grup bawią się u znajomych, chociaż jest to najczęstsze wymieniane przez nich miejsce imprezowania. Studenci szkół publicznych pracują prawie równie często jak uczelni prywatnych.

6. Studenci uczelni niepublicznych

23,6% ich matek oraz niemal tyle samo ojców ma wyższe wykształcenie. Jednakże najliczniejszą grupę stanowią ci, których matki mają wykształcenie średnie i pomaturalne - 54,8%, a ojcowie - średnie zawodowe i ogólnokształcące - 43,1%. Matki pracują w zakładach prywatnych i państwowych, zaś ojcowie w większości 58,7% w sektorze prywatnym (20,2% ma własne firmy).

Największa grupa tych studentów mogła wydawać na swoje potrzeby między 201 a 500 zł, a kolejna powyżej 1000 zł.

6.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

Najczęściej ze wszystkich jako wartości ważne dla siebie wskazali pracę i zabawę. Ze wszystkich przebadanych grup ta ma najlepszą samoocenę i najrzadziej wskazała, iż coś w sobie warto byłoby zmienić. Spośród ogółu najczęściej akceptują swój styl ubierania się, komunikatywność, umiejętność odmawiania, zdolność koncentracji, zdolność uczenia się i umiejętność obrony własnych racji.

Podobnie jak uczniowie szkół technicznych najrzadziej wskazali jednak inteligencję jako swoją mocną stronę. Zaś ich dodatkowymi mocnymi stronami, w porównaniu z innymi, są jeszcze lojalność, szczerłość, wierność, słowność, poczucie humoru i ambicja.

Czy wobec tego ci szczególnego rodzaju *übermensch*e mają jakieś słabe strony? Najczęściej ze wszystkich uznali za takie: lenistwo i bałaganiarstwo; najrzadziej wskazali natomiast na trudności z nauką (sic!).

Najrzadziej ze wszystkich regularnie uprawiają sport, najczęściej używają parafarmaceutyków i leków bez recepty.

W porównaniu do studentów uczelni publicznych częściej uważają, że dużym problemem młodzieży w Warszawie są narkotyki, agresja i alkohol. Zdecydowanie zaś (pięcokrotnie) mniejszym problemem jest dla nich brak czasu oraz bieda.

6.2 Więzy społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

Najczęściej to oni wskazali, jako ulubioną cechę rówieśników poczucie humoru i luz oraz życzliwość i dobroć, a także przebojowość i odwagę. Najrzadziej spośród wszystkich, podobnie jak gimnazjaliści, cenią dobre wychowanie. Z cech nielubianych najczęściej spośród ogółu badanej młodzieży wymienili nieszczerłość i kłamstwo.

Największą tolerancję okazali w stosunku do upicia się, palenia i zażycia narkotyku.

W tej grupie studentów nikt nie wskazał przynależności do harcerstwa i organizacji wyznaniowych.

6.3 Organizacja czasu - projekcja i rzeczywistość

Są oni najmniej aktywni ze wszystkich przebadanych grup i nie szczególnego ich organizacji czasu nie wyróżnia. Zarazem twierdzą najczęściej, że podczas normalnego dnia a także weekendu nie mają czasu dla siebie. Ważne, iż najrzadziej zadeklarowali, że lubią poświęcać czas swoim zainteresowaniom.

6.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia

Ci studenci najrzadziej spośród ogółu młodzieży słuchają muzyki, w tym także: muzyki elektronicznej, metalu i muzyki filmowej.

Najczęściej spośród wszystkich z zabawą kojarzy im się pop, najrzadziej z przemocą i narkotykami - hip hop, a najczęściej z narkotykami rock i metal.

Najrzadziej ze wszystkich wybierali audycje telewizyjne ze względu na ich podobieństwo do życia i rozwijanie własnych zainteresowań.

Podobnie najrzadziej z ogółu czytają prasę sportową. A "za to" ponad dwukrotnie częściej niż inne grupy deklarują, że nie czytają w ogóle prasy.

W internecie najrzadziej uczestniczą w społecznościach internetowych i oglądają filmiki na Youtubie. Podobnie rzadko jak ich koledzy z uczelni publicznych grają w gry sieciowe i ściągają muzykę i filmy, a także oglądają strony internetowe.

6.5 Czas wolny i zabawa

Studenci uczelni niepublicznych jako ulubione miejsca zabawy najrzadziej wskazali działkę. W ciągu ostatniego roku najczęściej spośród wszystkich pracowali dorywczo na zlecenia i na pełnym etacie.

7. Typologia stylów życia ze względu na płeć

Tu spotkała nas spora niespodzianka. Bowiem we wszystkich dotychczas prowadzonych przez nas badaniach stylu życia młodzieży płeć była podstawą konstytuowania się osobnych młodzieżowych plemion i odrębnych, jeszcze parę lat temu bardzo wyrazistych, stylów życia⁶⁶. Tymczasem w relacjonowanych tu badaniach zapanował ponowoczesny *unisex*: tylko niektóre cechy różnicują style

⁶⁶ Por. B. Fatyga 2001, op. cit.; B. Fatyga, J. Rogala -Obłękowska 2002, op. cit.

życia dziewcząt i młodych kobiet oraz chłopców i młodych mężczyzn, więc tymi właśnie poniżej się zajmujemy.

7.1 Obraz siebie i wartości jako element stylu życia

W określaniu swoich słabych stron widać różnicę między uczniami i uczennicami, spłaszczają się one i zmieniają na studiach. Uczennice zdecydowanie częściej narzekają na brak asertywności, nerwowość i panikowanie oraz swą *wredotę* i złośliwość; częściej na słaby charakter, brak wytrwałości, bałaganiarstwo i lenistwo. Rzadziej niż chłopcy natomiast na trudności z nauką. Gdy tymczasem studentki niewiele częściej niż studenci wskazują swój brak asertywności i bałaganiarstwo, mniej niż studenci na lenistwo, nałogi i trudności z nauką. A takie cechy jak słaby charakter, brak wytrwałości czy nerwowość oraz *wredota* już nie różnią obu grup płciowych.

Ciekawe jest to, że w ocenie swoich mocnych stron płeć bardzo wyraźnie różnicuje uczennice i uczniów natomiast w minimalnym stopniu studentki i studentów. Uczennice są zdecydowanie bardziej skupione na sobie: wymieniły o wiele więcej swoich słabych i mocnych stron niż uczniowie. Jediną cechą nie różnicującą płci wśród uczniów jest ocena inteligencji - tak samo często wskazywana.

Częściej złe samopoczucie w różnych wymiarach odczuwają uczennice i studentki. Jakkolwiek różnice w środowisku studenckim się zmniejszają. Dobre samopoczucie (aktywność i pozytywne emocje) jest bardziej różnicujące: pozytywne emocje uczennice czują częściej niż uczniowie, a studenci częściej niż studentki.

O wiele częściej diety odchudzające, kosmetyki pielęgnacyjne i upiększające stosują uczennice i studentki. Natomiast picie napojów energetyzujących występuje dwa razy częściej wśród uczniów i studentów. Różnica w zdrowym odżywianiu dotyczy studentów (studentki częściej), w młodszej grupie jej nie ma.

Ciekawe także, iż płeć zróżnicowała stosunek do legalizacji narkotyków i uzasadnienia tego stanowiska. Uczniowie i studenci częściej skłaniali się do legalizacji. Jednak na wolność wyboru jako wystarczający powód zalegalizowania używek wskazały dwukrotnie częściej uczennice niż uczniowie. A wśród studentów trzy razy częściej studenci niż studentki.

7.2 Więź społeczna wśród rówieśników i jej podstawy

Akceptacja dla ludzi, którym zdarzyło się zażyć narkotyk jest trzykrotnie częstsza u uczniów niż u uczennic, a u studentów tylko o połowę częstsza niż wśród studentek.

7.4 Uczestnictwo w kulturze jako element stylu życia⁶⁷

Jako elementy różnicujące style życia według kryterium płci wystąpiły tu jedynie czytelnictwo prasy i używanie internetu.

Pięć razy więcej dziewcząt niż chłopców czyta pisma młodzieżowe. Co oczywiste zdecydowanie więcej dziewcząt czyta prasę kobiecą i tzw. *modową*, zaś chłopców - męską, motoryzacyjną i sportową. Dziewczęta prawie w ogóle nie czytają pism komputerowych, ale o wiele częściej czytają prasę kolorową i tabloidy.

Więcej studentek niż studentów deklaruje, iż nie czyta prasy, prawie w ogóle nie czytają one pism komputerowych, motoryzacyjnych, sportowych i przeznaczonych dla mężczyzn. Podobnie często jak uczennice czytają one pisma kobiece, *modowe* i prasę kolorową. Wśród uczniów nie było większych różnic jeśli chodzi o czytelnictwo prasy społeczno-politycznej, ale studenci już czytają ją częściej niż ich koleżanki.

Ciągle jeszcze zarówno wśród uczniów, jak i studentów użytkowanie komputerów jest o wiele częstsze wśród mężczyzn i chłopców niż w żeńskiej części badanych. Jednakże różnice te są mniejsze między studentami niż wśród uczniów. Poza tym tylko czytanie prasy przez internet zbliża obie płcie do siebie.

⁶⁷ Zachowaliśmy tu numerację z poprzednich fragmentów by łatwo można było je porównywać; różnice jak widać w innych elementach stylu życia nie okazały się, jak pisaliśmy wyżej, znaczące.

8. Syntetyczne typologie stylów życia polskiej młodzieży po 1989 roku

8.1 Typologie stworzone w pierwszym okresie transformacji do 2000 roku

J. Wertenstein- Żuławski (1993)	H. Świda-Ziemia (1995)	J. Wertenstein-Żuławski, B. Fatyga, G. Fluderska (1993)	B. Fatyga (1999)
bez konkretnego oparcia empirycznego	badania uczniów LO i studentów Warszawy	CBOS badanie Młodzież 92' (nastolatki)	uogólnienie badań ilościowych i jakościowych z lat 90.
większość, której nic się nie zmieniło w nowej Polsce	autentyczny katolika	większość aspiracje do stylu życia klasy średniej	normalsi
apologeci nowego ładu	typ chłodno-rywalizacyjny	post-inteligencki	Postinteligenci (pracoholicy)
rozczarowani tokiem przemian	emocjonalny indywidualista	wycofanie i mizantropia	Kombinatorzy (jumacze)
trzeźwi sceptycy	typ homeostatyczno-wspólnotowy	miejski cwaniaczek	Nieudacznicy (młodzież w dryfie)
spokojni optymiści	potencjalni emigranci	anarchistyczno-punkowy	Grupy subkulturowe (prawa/lewa strona)
zadowoleni z odzyskanej wolności (elity)		etosowo-profesjonalny	Etosowi proesjonałowie
chcący "powrotu do celu"		dzieci sfery budżetowej	
dążący do poszerzania wolności		szybkobieżne szczeniaki	
		młodzi mieszkańcy wsi	

8.2 Typologie stworzone po 2000 roku

B. Fatyga (2001)	B. Fatyga (2002)
Badanie nastolatków z małych miast + "jakościówka" ogólnopolska, badanie Wakacje 99' - uogólnienia	badania gimnazjalistów + próby reprezentatywne i badania jakościowe - uogólnienia
pleć: dziewczęta - "globalne nastolatki"; chłopcy - "plemienni wrogowie"	TYPY
wiek: starsi/młodszy; różnica ze względu na poziom agresji,	styl tradycyjny z elementami ponowoczesności; (nastolatek wiejskich)
	styl tradycyjny z elementami marginalizacji społecznej i

aktywności i pęd do sukcesu,	kulturowej kształtowany pod wpływem <niskiego przekazu> kultury popularnej (nastolatków ze wsi)
typ szkoły: gimnazjaliści - najbardziej dzikie szkolne plemię;	styl nowoczesny z niewielką przymieszką tradycji i dominującym wpływem <wysokiego przekazu> kultury popularnej; (nastolatek z miast)
typ szkoły: LO - samowystarczalne elity	styl ponowoczesny , odrzucający większość tradycyjnych elementów, a czerpiący głównie ze skomercjalizowanej młodzieżowej (nastolatków z miast)
PODTYPY	
typ szkoły LZ - wycofani i "niekumaci"	młodzież ze zorganizowanym czasem wolnym: <i>sportowcy, piłkarze; bywalcy bibliotek, domów kultury, kinomani, bywalcy dodatkowych zajęć w szkołach, uczący się języków obcych poza szkołą, młodzież ze świetlic, klubowicze, przyszli aktywni parafianie.</i>
typ szkoły T - "cwaniaczki"	w grupie z niezorganizowanym czasem wolnym: <i>swoje towarzystwo, bywalcy lokali, bywalcy dyskotek; pary chodzące ze sobą.</i>
typ szkoły: ZSZ - niejednorodna zbiorowość, młodzież samosterowna z przymusu	typy młodzieży „jakoś” zajętej w wolnym czasie: <i>komputerowcy i domatorzy</i>

8.3 Typologia stylów życia młodzieży warszawskiej 2008.

8.3.1 Typologia plemion edukacyjnych

Jest ona tutaj podstawowa głównie dlatego, że typ szkoły nie tylko ogniskuje obiektywne dane związane z etapem rozwoju, cechami położenia społecznego (w Warszawie wyglądającymi nieco inaczej niż w Polsce) oraz dane kulturowe, ale także pozwala pokazać dwie ścieżki, którymi warszawska młodzież podąża ku dorosłości (gładką i łatwiejszą oraz trudniejszą i/lub bardziej chropowatą). Dodatkowym argumentem na rzecz tego kryterium jest fakt, iż po raz pierwszy badamy tu młodzież, która już w całości jest wychowana pod wpływem ideologii *boomu* edukacyjnego i – praktycznie – po reformie ustroju szkolnego. Reprezentuje także prawie całość (jedynie bez szkół podstawowych) drogi edukacyjnej.

Zrekonstruowane przez nas style życia, widziane z tej perspektywy, dzielą się na dwa dynamiczne typy:

- **styl** reprezentowany przez blisko połowę gimnazjalistów, uczniów liceów ogólnokształcących i następnie – studentów uczelni publicznych; opiera się on na **reprodukcji statusu** (przede wszystkim wykształcenia) i reprodukcji inteligenckiej kultury oraz etosu;

- **styl** gimnazjalistów z rodzin, w których rodzice mają inne wykształcenie niż wyższe, uczniów pogimnazjalnych szkół technicznych, szkół policealnych i dla dorosłych oraz studentów szkół niepublicznych; jego zasadą stylotwórczą jest **formalny awans poprzez wykształcenie**, zaś w kulturze: niestabilna lokacja i sporo chaotycznych procesów, mocno determinowanych okolicznościami zewnętrznymi.

Ponadto konkretne typy podzielone według szkół można syntetycznie przedstawić tak oto:

Gimnazjaliści - plemię kolonizujące świat (przy pomocy dostępnych mu narzędzi zarówno w wirtualnej sieci, jak i w *realu*) jednak w tym samym celu: by rozpoznawać własne otoczenie społeczne i je poszerzać; inteligentni, pełni wątpliwości w kwestiach samooceny, bardzo aktywni, ich więzi społeczne są liczne i (poza rodziną) dosyć przypadkowe, mają dobry gust i wysokie kompetencje w dominującej kulturze popularnej – wybierają z niej najczęściej – wbrew wiedzy dorosłych - wysoki, a nie niski typ przekazu; mają dobry start w rodzinach pochodzenia, nie są też zbyt rozpieszczani finansowo; jeśli zasila elity, to będą się zbliżać do typu oświeconego przedsiębiorcy i zachodniej klasy wyższej średniej skontaminowanego z polskim inteligentem;

PROFILAKTYCZNIE PRZESOCJALIZOWANI, braki w kompetentnej i opartej na docenieniu ich indywidualizmu komunikacji;

Licealiści z liceów ogólnokształcących – plemię pod presją albo *comme il faut*; ich wartości przesuwają się w stronę bardziej dojrzałych układów, a więzi społeczne lokują się w zamkniętej paczce kolegów ze szkoły oraz w *sieci*. Presja sukcesu edukacyjnego ich przytłacza i wpływa na samopoczucie oraz bardzo mocno rzutując na samoocenę, jednak potrafią już lepiej tym okropnym procesem sterować; poza tym – jest to już elita z inteligenckim etosem, doceniająca godne (i wygodne) życie, dobrze poruszająca się zarówno w Galaktyce Gutenberga, jak i w Kulturze Obrazu.

PROFILAKTYCZNIE (w zasadzie) SAMOWYSTARCZALNI – najbardziej potrzebni są im rozsądni przewodnicy pomagający ułożyć świat tak by mniejszym kosztem własnym osiągnęli swe cele;

Uczniowie pogimnazjalnych szkół technicznych - plemię (na razie) bez przydziału, uwiedzione przez niski przekaz kultury popularnej czego konsekwencje już widać; np. w ich samopoczuciu, w najbliższych latach mogą jednak wygrywać (brak fachowców), zmniejszy to ich krytycyzm wobec siebie, pesymizm co do możliwości osiągnięcia celów; relatywnie wycofani, i mizantropiczni, ale też najbardziej religijni i najmniej tolerancyjni

EKSPERCI OD PROBLEMÓW – wysłuchując ich można się wiele nauczyć;

Uczniowie szkół policealnych i dla dorosłych – plemię trudnego awansu, w kulturze najbardziej rozdarte między wszystkimi trzema typami Mead; mające potrzeby i znamiona tradycyjnej inteligencji, ale idące trudniejszą ścieżką, zarazem najbardziej wycofani.

CHRONIENI PRZEZ TRADYCJONALIZM, ale i dzięki niemu NIEODPORNIE na wyzwania ponowoczesności;

Studenci uczelni publicznych - plemię już doskonałe, bo największe wyzwanie ma za sobą – studiuje, do pełni szczęścia potrzebne im tylko odpowiednie do pozycji dochody; ci spośród nich, którzy nie reprodukują statusu rodziny pochodzenia szybko nadrabiają braki stylu życia (choć niekoniecznie – jako nauczyciele akademicy wiemy coś o tym – kompetencji kulturowych); wyluzowani, mimo iż zmęczeni, po drodze do sukcesu edukacyjnego gusty im się bardzo różnicowały (zwłaszcza muzyczne), społecznie zamknięci, zajęci i profesjonalni; najbliżsi tego, co wszyscy chcieliby osiągnąć.

WALCZĄ Z NAŁOGAMI w IMIĘ ZDROWEGO STYLU ŻYCIA niekoniecznie z dobrym skutkiem, bo troszkę *Boemki* i *fascynacji dnem* nie zaszkodzi na rynku towarzyskim;

Studenci uczelni niepublicznych – plemię *Self-made-manów a la Pologne*; są niezbyt udanymi dziećmi transformacji i ideologii *boomu* edukacyjnego; ich skrajny egosekuralny indywidualizm przyniósł bijącą w niebo samoocenę; niedojrzałe więzi społeczne (podobne raczej do charakterystycznych dla gimnazjalistów niż dla ich równolatków); dosyć prymitywną i hałaśliwą ludyczność, której wzorce czerpią z niskiego przekazu kultury popularnej, niespecjalnie aktywni, ale już *robią kasę*, (fakt, że często by zapłacić za studia, lecz przecież zadeklarowali wysokie sumy na swoje potrzeby); jednak w głębi są podszyci resentymentem i zdają sobie sprawę, że ich sukces jest pozorny;

ZAGROŻENI NAŁOGAMI i w sumie najbardziej wobec nich bezbronni.